

PALAČA, NEVIDLJIVI PLANET

Gordana Benić

SANJARIJE I OPSJENE: Na neki nedokučiv način, šetajući kroz stari svijet, možemo zamisliti da je Zemlja pogođena polarnim svjetlom, a mi se krećemo putanjama zvijezda. Putujemo u orbitama svih doba kao kometi, budimo se u rojevima leptira, lebdimo u sjenama davnih putnika koji su u središtu Palače satkali veliku psihodeličnu mrežu. Na ulicama sjene ostavljaju guste rotirajuće tragove, razrastaju se kao bršljan što jedva dotiče rojeve kukaca i usporene bujice mrava koji će razmaknuti zidove, izbaciti kamen iz ravnoteže.

U NEOBJAŠNJENOM SVEMIRU: Gotovo neprimjetno, čudo započinje u razrovanim kutovima Palače, gdje se gomilaju tragovi iz svijeta prožetog jezom sanjanja. Uski prolazi i tijesna dvorišta, tamne mrlje zidova i zagonetni koridori carskoga zdanja, na posve čudne načine obnavljaju kozmički poredak. Tamo gdje se stapa vanjsko i unutarnje, svjetlo se grana prema novim oblicima života, i snovi plutaju u obzorima velike tajne.

PREMJEŠTANJA: U gotovo jednoličnom kretanju sjena šire se ruševine i mutna naličja kuća, modri komadići pomrčine guraju u dubinu raspukle zvonike i tmaste lukove. Iz štukatura koje otpadaju sa svodova vire urušeni lavovi i sfinge, u fugama ruina gomila se istrunula trava. Zbog fantomskih premještanja krhotina i šumova, što se ponavljaju iz stoljeća u stoljeće, zbiljski svijet u Palači odavno je zgubio čvrste površine. Ta nova stvarnost u kratkom se vremenu proširila od sjenovitih krugova na zidovima, do nesagledivog obujma svemira.

UNUTARNJE SUNCE: Kad Palača lagano gubi svoju zemaljsku postojanost prate je intenzivni odsjaji. Iz njenih šupljina i rascjepa isijava neobična fantazija. Kroz pukotine kuća, koje imaju temelje u nebu, sja mnogostruko sunce povezano s tisućama iskri i malih bljeskova. Osjeća se požutjela toplina zraka što se uzdiže zasićen mutnim odsjajima. Kroz potamnjele kockice mozaika, davno bestjelesni kosturi šire nepoznate energije, raznose lagani šum vlage koja se sakuplja u kutovima potonulih zdanja.

NOVI POLOVI SVJETLOSTI: U mrežama starih kuća urušavanja su posve zaklonjena od svijeta i tamne kutove prožima hladno svjetlo iz nevidljiva izvora. Kroz oljuštena zrcala pokreću se gusti prepleti bršljana što raste između visokih svodova. Zbog gomilanja plavičastih odsjaja zvjezdana prašina povezana je s vibracijama zidova, a sjene na sunčanim urama ispunjene česticama s drugih planeta.

PRED ČUDOM BESMRTNOSTI: Tamo gdje svjetlo isijava iz crnila i praznine, čestice svemira prenose velika prostranstva. Pred tim čudom besmrtnosti fantastični duhovi trepere poput rasutih komadića zrcala, a san i tlapnja napreduju pedalj po pedalj. Kad tektonske sile podižu rubove Palače uvis, i sablasni ostaci zvijezda podsjećaju na fosile sunčeve svjetlosti. U stvarnome svijetu tako neobjašnjiva metafizika samo je zamisao nepoznatih stvari, nekakvo beskrajno stanje duše. Raskošna daljina.

PONORNO NEBO: Palača se širi u svim pravcima, sastavljena od elemenata što ih je izvukla iz drugih svjetova. U mraku podzemlja bešumno se raspadaju paprati i guste plijesni, fosili lišća svijetle u kutovima, a skrovišta davno nestalih životinja poprimaju novu raskoš boja. Svjeltucave magle još raznose rimski cement od vulkanskog pijeska, i odjeke prastarih misterija Egipta. Ta bezdana glazba upija sve što joj se približi, sakuplja se u odbačenim stvarima, struji među sjenama koje preostaju nakon rušenja kuća.

TOČKA BEZ SJEĆANJA: Pogledaj u tu gomilu na zemlji, nijemi grob! Velikani prošlosti ovdje završavaju kao pauci i skarabeji, nadmeću se s pigmentima zidova, utrkuju s oživljenim sjenama. Na samom dnu Palače zlokobna ljepota upravlja silama prirode. U nejasnom dobu zrake elektriciteta protežu se kroz zidove, a sparušane nijanse boja potiču toksična isparavanja.

ROĐENJE SVJETLA IZ TAME: Ovo je razdoblje kad trebamo biti posve tihi i tankočutni, prepoznati šapat tame koja može izgledati apstraktno i nestvarno. Iza naslaga sivih i crnih nijansi, sjena i prašine, Sunce je žarka magla. Vatrei Salamander kojem je ovo mjesto sasvim dobro za život.

SKRIVENI POREDAK: U odbljescima svjetla vrtovi čudnih životinja doplivali su iz prvih kambrijskih mora, u sunčanim plićacima, i na svim osvijetljenim površinama kamena, rastvara se živa mapa fosila. Čujemo kako vrijeme diše između porušenih kuća. Arhitektura stupova i zrcala, velikih stubišta i polomljenih arkada, posve je lišena tajanstvenosti. Tiha je raskoš nepoznatih dimenzija. Možete se zagledati u svjetlucanje pijeska, u skriveni poredak ispod površine. U tamnoj alkemiji taj sputani svijet izbacio je cijelo zdanje u nebesa, gdje se i zvijezde posve nečujno kreću mrakom.

ZATOČENO U OPSJENI: U dubini Palače raste tasmanijska crvotočina, na stijenama u mraku pradavna bića izlaze iz mora, u mokrom pijesku ucrtane su nove putanje i granice planeta. Grudice zemlje još se drže za rubove prvog kopna, u mulju kličaju potomci biljaka koje će promijeniti izgled zatamnjena obzora. Čini se da je Palača stara koliko i zemni svijet, a njena unutarnja vrata podsjećaju na rođenje Zemlje iz pepela i magme, na magiju pradavnog kopna Gondvane, i na uzburkanu plovidbu među kometima.

LEBDEĆI KONTINENT: Ružičaste i zelene boje metana, bljeskovi što traju danima i njihov elektricitet, uskovitlali su tminu u tjesnacima. U najmračnijim grebenskim zidovima preko noći se bude nautilusi, bića iz daleke prošlosti, a tisućgodišnje munje stvorile su velike pukotine u zidovima. Astronomija ove Palače otiskuje se u vulkanskom kamenu i vlazi. U ponoru vise oronula zrcala, njiše se mahovina sa zidova raspuklih zgrada, a zlatni i zeleni listići plijesni lebde u raskošnim prazninama.

KRUGOVI ŽIVOTA: Na dnu vidljiva svemira spojeno je tisuće stopa evolucije, mikroni pradavnog zraka lebde u krvotoku, ljušte se na ukrasima i šire u korovu. Kroz svjetlarnik i napukle mlazeve svjetla vrijeme iznova guta vrući zrak vulkanske lave, urušene mozaike i freske, krhotine rimskih bogova. Od davnina unutar Palače sagorijeva neka dubinska atmosfera, blijede sjene u kolu demona i varki.

OSLOBOĐENO SVJETLO: Kad brzi valovi svjetla izbijaju iz Sunca ostavljaju guste mrlje na raspuklim zidovima. Iz mračnog mora uzdižu se bljeskovi, i novi grebeni zaklanjaju blijedoplave rubove neba. Ponekad u dubini Palače vidimo pijesak Patagonije i vječnu tminu što se pokreće u meridijanima.

ZAKAŠNJELO KRETANJE: Tajanstveni zvuk proleti zrakom noseći u svojim rasponima prekomjerni sjaj, zakašnjelo kretanje potisnutog svjetla. U gotovo jednoličnom ritmu ponavljaju se važne poruke i nejasni odjeci planeta. Čuda nevidljivih munja i magnetskih sila protežu se kroz snove, odjekuju neiskušane žice na Apolonovu glazbalu. Filozofi elektriciteta izučavaju plavičaste iskre, zagonetke valova što se sakupljaju duboko u zrcalima, i šire zvukove u nevidljivom.

PLAŠT NEVIDLJIVOSTI: Kada se akustički valovi pokrenu iz dubine Palače kao da se ništa ne opire sablasnim zvukovima. Njihova gustoća odiše raspadom najtamnijih mjesta. S druge strane visokih zidova prate ih zbrkani snovi, bezračne oluje dugo trepere na obzoru. Nejasne slike zamrznute su na samom rubu kozmosa još od vremena kad su spaljene inkunabule, uništeni prvi spisi, i magovi zatočeni u plitkim grobovima. Nevidljiva zemlja sve lomne riječi drži zajedno, a tama ih obavija kao nesigurni plašt.

OTPOR GRAVITACIJI: Misterij pomračenog Sunca začet je u oluji i bijesu, u kaosu nevidljivih planeta. To beskrajno treperenje svjetla kozmička je alkemija, čista iluzija. Kroz nestvarno zrcalo granule sjaja i plazme slobodno zvone u čudu sunčeva svjetla što nas obasjava još od prošlog ledenog doba. Možda ta ravna linija zvuka odjekuje u srcu Palače kao duboki, uznemirujući jecaj. Sasvim neprimjetno i mi ćemo prijeći u nevidljivo, pod našim stopama nastat će nova rupa na Zemljinoj polutki.

TAMNA AKUSTIKA SUNCA: Među srušenim ukrasima još se skrivaju pauci koji u Palači žive već tisuću godina. Bez daha i svjetlosti taj svijet pokrenuo se u gotovo jednoličnom strujanju magnetskih sila. Poput lepeza šire se hrpe odbačenih stvari, male tajne i zaboravljene molitve vriju kao neuhvatljive krijesnice nad nepokretnim stijenama. U luminoznoj svjetlosti možemo lebdjeti zrakom, rasprsnuti se poput kometa, obasjati nebo u kipućoj tmini. Oko nas prostiru se svijetli krugovi, a rojevi iskri šire ususret beskraju.

ŠKOLA GEOMANTIJE: Otkada su kriptografi otkrili šifre slikovnog pisma kamen miriše na sumpor, ukrasi i dekori zadržavaju odsjaje već ugaslih zvijezda. Ne znamo kamo plutaju kontinenti i svi potrošeni oceani što se pomiču preko ruba zemaljske osi. Njihov bezdani zvuk podsjeća na galaktička putovanja, na mitove i astronaute koji su na Mjesecu započeli novi korak čovječanstva.

SVJETLO DAJE OBLIK SVAKOJ TAJNI: U mnogim dijelovima Palače šire se svjetlucave praznine, bezdani u posve apastraktnom zdanju. Među zbijenim kućama beskrajno kruženje nikad ne prestaje. Svjetlo i sjene ritmički se kreću i zgušnjavaju u visinama, tanje se među krovovima, dugo plutaju u novoj brzini kozmosa. Neki misle da su u nišama, i mračnim galerijama Podruma, sačuvani živi talozi još iz doba kada se žrtvovalo za boga Mitru, što je oduvijek poticalo magiju i opsjenarstvo.

NA OPASNIM RUBOVIMA NEBA: Ukroćeni zmajevi potresaju i lome drevne zidove, svjetlo se širi u opsegu još nedostignuta obzora. Na opasnim rubovima neba zrak je zgusnut u bljeskove i sve važne pojave uzmiču pred zvukovima sitne mašinerije dana i noći. Lančani šumovi sakupljaju se u dubokim fugama i ornamentima kuća. U zamućenim zrcalima sjene se pokreću treperenjem života, danonoćno stvaraju nova zdanja i nadnaravna pročelja.

STVARI IZ DRUGIH SVJETOVA: Iz dubine kozmosa struje zadnji akordi spaljenih pergamena, uništenih svitaka, izbrisanih hijeroglifa. Taj magični trenutak potiče nejasne privide, šare i arabeske izvan granica vidljivoga. Kad misteriozna tama isijava prastare čarolije, lebdimo u plavetnilu neba, prati nas čudesno svjetlucanje atoma začetih u oluji i bljesku urušenih zvijezda.

NOVA POLJA U KRISTALIMA ZRAKA: Bez zvuka i svjetlosti pokreću se sablasti prvih satelita, duhovi davnih ljudi ponovno čeznu za čistom divljinom i čvrstim mjestima. Pod urušenim zgradama krhotine pokreće guste sjene, kosturi se zgušnjavaju kao mumije u piramidama. U podzemlju bude se zmije božice Izide, slijepi svijet larvi i kukaca. Osušene niti mjesecine granaju se u endemske vrtove, a slične i prozime gljive pod tijelom Sfinge trepere u modrim kristalima zraka.

FANTAZIJA U DOSTUPNOJ ORBITI

SKORO NESTVARNI ŽIVOT: Uzvišeni trenutak kad Zemlja urasta u san sjajni je od Sunčevih baklji i milijuna pokretnih točkica života. Kad nestaju slike otvaraju se neiskušane širine i dosezi. U kutovima ruina tlapnje privlače svemirski prah. Kao da postoji nekakva posebna sila što raseljava pustinjско raslinje površinom kamena, neka pritajena akustika u brzim valovima Sunca. Osjećamo duboko u zrcalima kapilare što trepere i šire zvukove. Taj dugi i tromi šum rasipa se na putu kroz dirljiva prostranstva.

NEOPIPLJIVA VISINA ZRAKA: Kad se nebo razbije, rasprši poput kapljica vode, nastupa bionička kornjača, biće sačinjeno iz bezbrojnih fragmenata, nejasnih odraza i sjena. Ta misteriozna pojava može se rasprostirati u svim pravcima. Kad isijava iz tame lagana je kao bestjelesni kumiri i anđeli. Na blistavoj podlozi neba zadobiva čvrste dimenzije, definitivne plohe. U gustim sjenama pokreće je tek rođeni teret furija i božanstava, može nas zatrpati poput neopipljive visine zraka.

POMALO BESKRAJNO STANJE: Između visokih zidina oblaci prate nečujne iskre, a plavi kristali daju oblik svakoj geomantiji. Među porušenim ukrasima još se kriju skarabeji i pauci, bića vatre odašilju dúgine boje. I nečujne pukotine u Palači sjajnije su od sunčevih baklji koje solarni vjetar lako otpuhne u dugu tminu.

VREMENSKA CESTA: Kad putujemo vremenskom cestom prate nas glasovi o čudnim tvarima i gozbama mladog svijeta, o jezicima papirusa i misterija. U tom neobjašnjenom kozmosu svjetlo je zauvijek okovano u mramornoj prašini, a slučajni detalji razlijevaju se u sjenama svjetlucah kovina. U snovima čudni se elementi slažu u sustave, rastavljaju Palaču i ponovno je sastavljaju u fantastičnom bljesku koji podsjeća na budućnost.

U NEOBJAŠNJENOM KOZMOSU: Kaotična ljepota rušenja i ponovnog građenja pomalo je beskonačno stanje u kojem slike upijaju cijele skale tonova, visokih i niskih vibracija. S nekog nejasnog mjesta može se osjetiti kako beskrajni drhtaj prolazi prirodom. Iz magičnog dna Palače uzdiže se nepoznati svijet, treperi između komadića stijena, prelijeva se preko nesigurnih sjena i odsjaja daljine. U zrcalima izmjenjuju se razdoblja nereda s prvim rasprsnućima boja, otvaraju se kambrijski kristali i svjetlucaju udaljene

galaksije. Nakon južine, kada se čini da ljepota nadjačava strahotu propadanja, zidovi se spajaju u nebu, a snovi urušavaju u duboke hodnike.

SKRIVENI SVJETOVI: Prolaz u druge svjetove zaklonjen je vremenskim petljama, mutnim venama svjetla. Pod temeljima hramova otvaraju se goleme rupe, duboko ispod površine račvaju sjene. Kroz olovne cijevi i betonske potpornje čuju se zvukovi pomicanja zemlje. Kada se tlo sliježe i naginje razmiču se komadići rasutih cjelina. U dubini usitnjavaju se fragmenti građevina, a sjene uspostavljaju poredak živih slika i mitova. Pitamo se gdje su nadzvučne visine u kojima se nastavlja disanje velikog mraka što prožima crnu, nepozirnu energiju. Kada se spajaju i razdvajaju otajni svjetovi, ne možemo razlikovati poznato i nepoznato, jer se u kutovima urušilo i najčvršće žiđe. Kamen se rasplinuo u prah.

NEGIRANJE SJENA I SVJETLOSTI: Zbog osjećaja pripadnosti Zemlji, njenoj kvadraturi i međama, naše svjetlo već se urušilo sa svih strana. Uklesano je u zidove faraonskih grobnica, potamnijelo u izvorima gravitacije. Urezano u palimpseste, preliveno preko rubova zbiljskih granica. Kada počinje vibrirati i kamen na glatkoj površini isijava čudne aure. Osvijetljene čestice dolaze iz bezračne dubine, a intenzivni odrazi naznačuju neko misteriozno stanje, čudnu vrstu negiranja sjena.

APSTRAKTNO DOBA: Iza južnih zidina Palače nezemeljski život govori raznim porukama, urezanim anagramima i alkemijskim formulama. U potpuno prirodnome redu košmara i tlapnji, utvare lutaju kroz praznine koje postoje oduvijek. Lebde nad tлом kuglaste munje i nejasna svjetla tinjaju nad stijenama. U labirintima iluzorne Palače kao da je sve istovremeno, promjenljivo i nepromjenljivo, stabilno i nestabilno. Tisuće glasova odvaja se od stvarnosti, predmeti se kreću prema apstrakciji, a zidovi kuća na tajne načine isijavaju stoljeća.

NESTVARNA SLIKA: Bjeličasti veo na površini hrama sačuvao je tragove pepela i vatre. Sve dublje nijanse boja sada su ponovno vidljive, jer pigmenti na ulomcima freski postaju prozirni. Čini se da je nebo prekriveno bljeskovima žutog i zelenog, kao i površina luminoznih zidova. S vremenom se razdvajaju stijene i rešetke, mreže pucaju u impastu, na tamnoj podlozi kamena gužvaju se tragovi plijesni i gljivica. Usred Palače sažima se jarkocrvena točka, uzavrela kapljica sutona hlapi prema obzoru.

DOGAĐAJ U BLISKOM SVEMIRU

SVJETLUCAVA PRAZNINA: Ispod površine zidova golemi su rasponi zvuka povezani s frekvencijama kuća što su potonule prije više stoljeća. Lukovi, predvorja i žrtvenici postali su zagonetne strukture, u ljušturama školjki i oklopima rakovica stvara se novi krajolik. Zelene alge plivaju kroz mulj u potrazi za sunčevim svjetlom. Čudesno je to kretanje zraka i električnih signala, isprekidanih bljeskova što polako izgaraju u tami. Kad zalutala kozmička zraka putuje kroz podzemlje Palače, pokrenu se sićušne vibracije kukaca, guštera i ponornih biljaka. Dugi plimni valovi svjetlucaju u mraku.

SVIJET SE SPAJA U RAVNINI: U zrakama što tinjaju kroz zidove i fragmente negdašnjih zdanja, preslaže se prava priroda svjetla. Taj zlatni sjaj povezan je s nebesima i planetima, sa sićušnim kretanjima u tami. U talozima, na dnu sarkofaga, odrazi prenose zvukove rahlih površina i urušenih tvari. Na mjestima gdje se širi toplina iz tla svijetlo korijenje spušta se kroz urušene kuće i tamne rupe ispunjene zemljom. U skrivenim kolonijama mrava, koje se razabiru tek kad ugasnu boje, svijet se spaja u ravnini koja se ne mijenja od pradavnih vremenena. Na drugom dijelu spektra binarno svjetlo povezano je s naraštajima leptira koji stižu iz nevjerojatnih daljina.

NEBESKI SATOVI: Kroz nizove mramornih stupova, preko terasa i posve crnih lukova, struji kozmičko vrijeme. Među kipovima od vulkanske lave i pijeska, uvećava se energija Zemlje. Kada se golemi oblaci spajaju kroz zračne pijavice, u silovitim naletima isparavaju svemirske krhotine. Brze oluje prosijavaju nevidljive zvijezde, svemirske putanje i raznobojne prstene svjetla. U Palači se šire mikronski krugovi u koje ponovno udaraju stvrdnuti kometi. Na rubovima kratera savršeni kristali odašilju brze valove i pigmente zraka.

ALKEMIJA SUNCA: Promijenio se oblik kozmosa, duboko vrijeme iskočilo je iz tame, raspadaju se svjetlucave površine. Elipse kozmičkih čestica udaraju o zidove. Pokušavamo razaznati tu blisku mahovitost, sjenovitu varku. Od trenutka kada se tlocrt Palače nepovratno promijenio nešto je mračno i nepoznato razmaknulo granice. Kao da Sunce sve brže okreće duge i blistave strune, u solarnom vjetru i prašina odjekuje zaboravljenim jezikom divova.

BUĐENJE MAGIJE: U čudnom raspadanja sjena miješaju se odlomljeni komadići freski i mozaika, atrijski urešeni zlatom i sedefom podsjećaju na doba bogatstva i dekadencije. Taj tektonski život pokrenuo se u sumračnim plićacima, i na osvijetljenim površinama kamena, gdje ponorni svijet otkriva udarce kometa i žive odsjaje fosila. Čini se kako raspad ove Palače nije stigao iz svemira već je zauvijek ukopan u mramornoj prošlosti. Njena tamna aura stigla je iz podzemlja, iz trulih ostataka i otrovnih isparavanja koja su mogla razbuditi sve vrste elektriciteta. Ta magična sila još iskri u vapnencima i laporu, razbuktava se u sjenama što dugo plutaju kroz pomrčinu.

NEMOGUĆE PUTOVANJE: Nešto se u tom zidu rasulo. Ispod blještavih strujanja svjetla Palača je samo crni rub, nagomilana tvar u posve apastraktnom dobu. Kad svjetlo ispari u nebesa čini se da možemo neograničeno putovati prostorom. Potamnjeni ornament i raspukli lukovi raznose odsjaje pješčanih oluja i mračne obzore potonulih mora. U kovitlacima sjena pokrenu se neprirodne sfere, a tekući sumpor nagriza zvijezde ukopane u magmi ugasla vulkana.

TELESKOPSKE SLIKE

U NEPOZNATOM KUTU SVEMIRA: Bilo je to doba zrcalnih leća sposobnih da prate svakovrsno kretanje: horizontalno, okomito ili dijagonalno. Kad najvažniji djelići slika mijenjaju boje, i mutna zrcala oponašaju promjenljive zvijezde, rojeve kometa i plavetnih maglica. Tamo gdje plove konture našeg planeta sustigli nas duboki zvukovi, odjeci čudnih zdanja koje ne možemo vidjeti niti dotaknuti. U kutovima, gdje se gomilaju iluzorne čestice, otkrili smo nova iskustva građenja. Tajanstveni zidovi u nama trepere, a sjene bude modrinu i svjetlucanje mora.

SUNČEVI TELESKOPI: Besmrtna java hlapi iz kruga Sunca, a svjetlo se slijeva i ruši kroz stoljeća. Novi poredak kozmičkih zraka pokrenuo je oceane, i čestice mraka otpadaju s površina zidova. Polarne molekule propadaju kroz rešetke trošnih kuća, odražavaju se u lokvama, rastu zajedno s kaparima na visokim krovovima. Možda bi sve trebalo izgledati kao otvoreno poglavlje: uzburkani snovi, pregršti energije, beskonačni dah, uzvišena tlapnja. Purpurno i žuto znamenje prati nas među vijugama oljuštenog zraka, uresi i šare tonu u hrapama usitnjene keramike. Blješteće arabeske odvojile se od zrcala i njihov žar apstraktna je prašina.

KORAK DO BUDUĆNOSTI: Komadići morskog dna davno su odletjeli u svemir, potom su dugo padali kometi. Kuće i ulice prekrivene kozmičkom prašinom. Životinje koje su živjele na kopnu vratile se moru. U dubini Palače plutaju goleme crvotočine, prapovijesni mravi prodiru kroz stijene, duge iskre isparavaju iz pomrčine. Plivali smo do budućnosti kroz modra podzemlja, uz zelene školjke i oklope fosila koji su se pretvorili u opal. Pamtimo neobične boje podzemnih dúga, strašni gušteri i divovske raže gledaju nas s najmračnijih grebenskih zidova.

SJENE NEVIDLJIVIH PLANETA: Kakav je to poredak višeg i nižeg vremena koji može spasiti svijet prepun kipova i majolike, staklene paste i hladnog mramora? Na stubama hramova tamni sjaj preostao je iz doba kada je munje privlačio kamen, koji je nekoć bio pijesak na morskome dnu. Prije svitanja plima pokreće visoke valove i mjesečina zadobiva slani odsjaj leda koji je plutao kroz zidove što su se davno raspali. Kada je mašta prepuna čudovišta, mravi se gomilaju kao oljuštena žbuka u predvorjima. Zrcala se razlijevaju u zelenoj vlazi, a krijesnice nagurane prema svodu rasipaju se u vrtlozima sjena.

BEZGRANIČNI PRIZORI: Gledamo u tisuće zanimljivih prizora, svaki zid rastvara svoj sadržaj. Iz skrivenih niša isplivali fosili prariba, ispod mulja začinjaju se dani bez godišnjih doba. Bezgranični su prizori u kojima se vrijeme otvorilo. Pomiče se ekvator i plutaju mora trave, nevidljiva unutrašnjost Palače pustinja je na rubu slanog jezera. Kroz ravna zrcala ledenih doba urušavaju se zavojite strukture, duge stube u klancima suhih stijena. Taj bezdan potonulih slika kao da traje oduvijek.

ZATOČENI U ZRCALIMA: Kad zrake luminozne svjetlosti odašiljemo u svemir, osluškujemo tek djeliće ugaslih zvijezda. U moćnim teleskopima svjetlo zadobiva nezemaljski sjaj i misli se odvajaju u hiperbolična zrcala. Stojimo tako nepomični, u plaštevima boje purpura i smaragda, dok nebo upija tmastu vlagu arkada i ukrašenih pilona Peristila. Nepoznati šumovi izbijaju iz dubine Palače, odjeci nepoznatih tvari isijavaju kroz svjetlarnike. Uz pročelja i nizove stupova odjekuju glasovi legionara, žamor se miješa s otužnim mirisom dima što struji preko terasa i urušenih svodova.

NEJASNO POGLAVLJE: Među požutjelim travama pokrenuli se biološki arhivi, dvostruke dúge i odumrle plijesni svjedoče o smrti dalekih zvijezda. Čuju se glasine o brončanim kipovima koji se pretvaraju u zlato. I blistave sjene isparile su kao grimizni

snopovi kozmičke prašine. U odrazima svjetla moglo se saznati o međuzvezdanom oblaku i vremenu razaranja. Crtali smo detaljne tlocrte Palače, nepoznate dimenzije zgrada i rimskih vila. U snoviđenjima razmrvljena glina otkriva ostatke zaboravljena krajolika, crvene paprati i demone, hranu davnoga života zaostalu u ognjištima. Kada se naš svemir iz mraka otisnuo u svijetlo područje objavili smo da postojimo kao puni krug na nebu.

TRENUTAK U KOJEM JE SVE UZVIŠENO: Preko raspuklih stijena, koje pridžavaju ulice i svodove, svjetlost se pojavila u neprekidnom spektru, širila se kao najveća tajna zaboravljenog vremena. U ovalnom luku katedralnih zrcala iluzije prosijavaju u dúginim bojama. U pozadini arhitektura stupova i velikih stubišta, polomljenih arkada i kupola. Ta blješteća arabeska vrlo je neobična, nastala je od iskrenja mora i čestica kristala što dugo svjetlucaju u zraku.

ČUDA NAJSTARIJIH OPSESIJA: Na glatkim plohama kamena pokrenuli se davno iščezli glasovi, žamor i nejasni šumovi. Mnogi su prošli ovim putovima. U sferama koje teku uokrug vide se žuti valovi, svijetle i uzburkane putanje oko Zemlje. Možemo nazrijeti Sunčeve pjege urezane u glinene pločice i hijerogliffe, bizarne tajne alkemičara, i skrivene mape izbljedjelih galaksija. U gustoj pomrčini sablasni ostaci zvijezda podsjećaju na titanska bića koja su plivala prvim morima. Stabljike se raspadaju u mraku, prve alge utisnule se u kamen, crvotičine rastu na rubovima kopna. Spaljeni svici papirusa sačuvali su miris izgorena lišća. Ispod njih širi se bitumenska tama, oblik tuđine koja se slegla na preostali svijet.

HIPERBOLIČNI SVEMIR: Kad Sunce postaje crno i odbacuje velove, u kovitlacima se pokrenu čudesa. Ožive grafiti na zidovima, i kipuće zvijezde rađaju se iz urušenih sjena. Ispod lukova i potamnjenih svodova otvaraju se prividne pukotine kroz koje stvarnost isijava prema apsurdnim visinama. Širi se veliki žar iz doba kada je Palača izronila iz guste pomrčine. Različiti šumovi i sitni prizvuci raspiruju svjetlo u tamnim mrljama, a zidovi od rimskih opeka doimaju se poput sunčevih zraka, gomilaju se u bezimenim hrapama.

Split, 2013.

(Ulomak iz rukopisa knjige »Palača svjetla i sjene«)

CIJEĐENJE ZRELA VOĆA¹

Drago Čondrić

EPITAF

Cijelog života se mučih u rudnicima znanja,
gdje svrdlom uma buših do najdubljih dubina.
Nadah se dijamantnoj žili
sa skrivenim svjetlom u srcu
pa odvaljivah gromade cijele.
Ali od svjetla ni traga.
A kad, napokon, bacih pijuk i svrdlo,
po prvi put me iskreno obradova
malena krijesnica u travi.

O ZAKOPANOJ TAJNI

Jutrom, kad otvoriš oči,
dok izgubljene misli, svaku ponaosob,
Ko odlutale ovce, dozivaš po zakutcima svijesti,
Ono od juče dok, kao pramenje magle,
Leluja nad morem dogođenog,
Tek malen valić s pučine ti donese
Miris poročne tajne,
koju si sinoć brižno u srce zakopao.

¹ Izbor iz neobjavljene zbirke

I poželiš je, jutros, vidjet u jučerašnjem sjaju.
Slabašnom voljom počinješ razgrtati
Mahovinu već blagog zaborava,
Koja se uhvatila ponad ožilja nježnog.
A onda, se osupneš, kad vidiš,
Kako su, već do jutra, svud uokolo
Usahle riječi, koje su joj trebale pratilje biti,
A razbujala se tišina,
I kako se, na rubovima tog začaranog kruga,
već razgranalo grmlje
s otrovnim trnjem podozrenja.
I ispliće se u čvrst plot,
sličan plotovima koje svaki dan viđaš
oko srdaca drugih.
Plot, tako gust i visok, da se ni jednom oku
Kroz njega priviriti ne da.

Potom protrljaš oči,
uzdahneš i promrmljaš samome sebi u bradu,
Da te ne čuju oni što oko tebe
čuče unutar plotova svojih:
Eto, takav sam
– bolje da se u mene ne uzdate.²
I snuješ, kako ćeš krišom,
pronaći bar malu rupu u nekom tuđem plotu.

SAHRANA ČOVJEKOVA

Za danas, molim, da ne izlazi sunce.
Nek svoju kočiju zlatnu ostavi iza brda,
da obzor nedolično ne rudi.
Nek vjetar ne pomalja glavu iz pećina gorskih.
Ptice, danas, neka ne lete.
Svi mirisi neka presahnu danas.

Priroda nek obuče odijelo sivo,
prikladno danu velikog žalovanja,

² B. Brecht: O sirotom B. B.

jer sahranjuje svoje najveće nade
zajedno s lijesom nekog koji se čovjekom zvao.

Zatvorite vrata supermarketâ.
Zastave spustite na pola koplja.
A svak nek u vlastitom srcu
Brižno potraži mjesto dolična oproštaja,
gdje neće slušati velike riječi,
koje se nad otvorenim grobom,
Samo zbog opravdanja, inače, zbore

I neka tragediju dúbi do najdubljih dubina:
Nek gleda zemlju, koja ga usmrtit dade
i nebo, kojeg pola ostade zbog tog prazno.
I sinuti će ko sunce istina neshvaćena,
po kojoj *na svijetu nema tako mekane stvari,*
*Da ne bi postati mogla glavčina svemirskog točka.*³

POGLED UNUTRA

Htjedoh zavirit' u srce s ognjem u krvotoku,
al' zapuhnu me jara iz peći sebeljublja,
koja mu ne bje tek puka prethodnica
već njegova vlastita istina što svjedoči
*živim dahom o njegovoj pravdi.*⁴
Bje onâ koja sa sjenom plamenova
buktave strasti na zidu osionom
pravda toliko čitku izočnost samilosti,
a svoj bijes tek nevinim vjetrom
užgalih želja iz prkosnih sferâ.

I uzvitla se nebo i strašnim uraganom
razvali krov nad kulom bjelokosnom.
I dažd božanski se izli na žeravicu.
Nestaše plamenovi i otvori se oko
ispred kliktava jata snova nedosanjanih.
Zanesoh se.

³ W. Whitman: Pjesma o meni 48.

⁴ S. Spender: Varijacije o mom životu

I našoħ se odjednom u sferi nepoznatoj.
Gledam nebo, zemlju gledam
*I sebe pitam tko sam,*⁵ jer ne prepoznajem više
 ni vlastitu dušu u (sada novom) sjaju.

ISPRAĆAJ ČETRDESETPETE

Ponijet ću ruže i bocu najboljeg vina
 na dostojnu sahranu moje četrdesetpete.
 Ne, neće biti suza, tek duboki uzdah
 na vrhu brda s kojeg ću vidjeti dobro
 promašen let između zemlje i zvijezda
 za čije vrijeme iscuriše ljeta.
 Ni govora posmrtnih, tek jecaj
 što će Veliki Skretničar žurno
 moj vlak skrenuti na kolosijek drugi.
 I puko saznanje kako se niz strminu,
 putuje mnogo brže no što sam mislio do tad.
 I kako se tek tada *čovjek počinje bojati*
*da se ne treba bojati*⁶ ničeg
 što mu ususret ide.
 Jer pravi strahovi su tek oni
 od utvara prošlih, što u nas bulje
 iz svakog grma, što raste pokraj puta.
 I mučnog otkrića kako one frapantno liče
 na sve ono što želimo zaboraviti.
 A ako mi netko ponudi samilosno rame
 nasmijat ću se i reći:
 Brate, zar nije tebi potrebnije moje.

U NOĆIMA BEZ SNA

U noćima bez sna dogodi se tako
 da vlastitu dušu sretnemo u letu
 Iznad bare muljne, što podsjeća jako

⁵ T. Arghezi: Gledam

⁶ L. Kassák: Konj umire ptice uzlijeću

na viđeno nekad, il' tek započetu
priču što se vrti na malom ekranu,
iz dana u dan, stoput ispričanu.

I s njom bi htjeli. Let u nepoznato
bio bi vam draži od svagdanjih snova,
što plivaju barom – neoprezno jato
izgladnjelih ptica, bijelih labudova,
što zalogaj spasa iznad mulja traže
u šipražju između istine i laže.

I shvatimo gdje smo. Opipljiva *tijela*,
u nutrini zraka kojem nema leta,
u nutrini stabla nemogućih djela,⁷
savlada nas slabost. Pjesma započeta
dođe svome kraju. Zatvore se vrata.
I na vjeđe sjeda zbilja nepriznata.

ČEŽNJA

Zatekoh jednom misao kako se kradom
razihrava na cvjetnim poljanama,
po kojima je, čini se, ludovala
još prije svog rođenja.
Prostoru koji se sada pred njom rasprostirao
kao prostran krajolik varava prisjećanja.
Ne, nije vrludala i bje kao da mu je znala
i najskrivenije kutke.
Zagledala je
u svaki kamen koji je označavao stazu,
u svaku kapljicu rose koja je svjetlucala
na vlažnoj paučini zaboravljenih snova.
Propitujući svjetlo koje je zrakama duginih boja
blistavijim činilo nebo (koje još nemaše srca
da se cijelom težinom nasloni na magličasta brda
kasnijih mojih činjenja i htijenja).
I iz visina krenu simfonija života,
da me neprimjetno prenese *u tijelu i u duši*,

⁷ M. Hernandez: Vječna sjena

*u područja izvan granica svega.
 Da budem ja koji čeznem
 i da budem Ti koji čezneš u mojoj čežnji⁸
 za najdubljom dubinom.
 I sve me, još jednom, podsjeti kako mi je
 sa tvoje strane besmrtnost obećana.*

ELEGIJA O SNIMA

Kažu da negdje postoji mjesto
 očima neviđeno,
 predio ogroman, nenamočen znojem,
 u kojem sve pršti stvarnošću bez pokrića.
 Ono je, kažu, na rubu bezvremena,
 gdje se sadašnjost s budućnošću igra
 kao s kućnim ljubimcem.
 A prošlost drži jedino kao dokaz
 vlastitog postojanja.
*Prije nego li je išta imalo dušu,
 dok je još život bio u stvaranju materije,
 još polumrtve,
 ovaj se komadićak otkrnuo⁹ od svijeta.*
 I sad je, kažu, u nekom međusvijetu;
 ni gore ni dolje, ni ispred ni iza, ni lijevo ni desno.
 Zaseban svijet u svijetu, a izvan svijeta,
 neodoljiv i bezgraničan, stanište ideala,
 koji jedino u njemu bivaju oplodeni.
 Problem je samo u tom, što svi s očima dječjim
 mogu neometano šetati tim djevičanskim krajem
 i iznositi iz njega uspomene, prema vlastitoj želji,
 u vlastitoj prtljazi (koju prečesto gube).
 Jer dječje oči odlutaju u vrijeme
 i u njem', silazeći niz zavojite stube,
 lakomisleno povjeruju laskavoj sadašnjosti,
 koja im krišom krade to izneseno blago.

⁸ J. R. Jiménez: Svijest danas plava

⁹ D. H. Lawrence: Kolibrić (prijevod: P. Opačić)

IKAROV LET

Gledaj, kako ti duša, ćuteći pobratimstvo
čeznutljivo gleda u zaključana nebesa.

U širok, al' nedohvatan put.

Sanja Ikarov let.

I gle, kako već širi svoja pernata krila.

I htjela bi ko on.

Ali, još *ne znaš se*.

Još nije ti sluh da začuje svoj lijet.

*Još nije ti sluh da začuje svoj slijet.*¹⁰

I, skanjuješ se.

Al' ako, ipak, kreneš

kad znak nadanja tvog zasvijetli u visini,
u bijelom jezeru svjetla u kojem zvijezde blijede

I zov prisnih nebesa kad postane još jači.

Kad zaboraviš uze želja kojima si,

poput onog gorostasa u Liliputu,

za zemlju vezan.

Nek ti je na umu zlosretna Ikarova sudbina.

I ne leti visoko.

Visine su pogubne za te.

One razotkrivaju stvari koje te na uzdah gone.

I bivaš uhoda samom sebi.

Uhoda ispod krinke koji je do tad bio,

i za vlastite oči, potpuno *nevidljiv*

poput horizonta, kojim se nedostojno zaodjenuo

*i s kojim se stopio*¹¹ u jedno.

I postišen pred sobom, poželiš odjednom

da svemoćna ruka uzbiba prostor i vrijeme.

Da izbriše daljine – i budućnost i prošlost.

I da potpuno razotkriven padneš u vlastitu nutrinu.

¹⁰ N. Šop: Astralije XXVIII.

¹¹ G. Apollinaire: Postoji...

NEBRIGA ADAMOVA

Ah, vidje li negdje netko
 ono, nekad tipično ljudsko,
 lice bratskog suosjećanja? Vidje li?
 Jer, kao da ga je zemlja progutala.
 Evo, čir boli, ispod kože nesreće Adamove,
 Polako raste da eruptira poput vulkana,
 da mu se žitka lava njegove iskonske tuge
 kroz pukotine srca, razlije širom svijeta.
 Debeli snijeg, sa okolnih brda
 života omeđenih, visokim zidovima
 morao bi se otapati brže.
 Brže bi morali krenuti potoci milosrđa,
 Da ga se otkrije negdje

A Adam stoji i gleda, kao da ga nije briga.
Sjaj snažniji od plamene grane, ili užarena ugljena,
uzbuđuje mu tupi duh¹² tek onoliko
 koliko prijeti njegovim zidovima.
 Odnekud donosi vjetar
 miris spaljene kosti i izgorena mesa,
 ali on nema volje ni za najmanji pokret.
 U ušima mu ostaje nesaslušani glas koji preklinje,
 a pred očima pogled koji Samaritanca traži,
 kao da s njima nije ni računao.
 Il' možda jest? I možda, s pravom, čeka
 Da rijeka, koja će ohladiti to užareno grotlo
 Silovitije krene niz strminu.

KOME SE POŽALIT MOGU

Ah, kome se požalit' mogu na svemoć Velikog brata,
 na sveprisutno uho što mi i misli čuje.
 Kome?
 Pretcima ako se žalim – i dalje će šutjeti nijemo.
 A budućima? Razumjeti me ne će.
 Kome se požalit' mogu?

¹² T. S. Eliot: Četiri kvarteta – Little Gidding

Ah, kome se požalit' mogu na ove lude zidare,
bespravne graditelje zidova ovalikih?

Kome?

Ako se požalim bratu, sagradit' će još veće.

Tuđinu ako se žalim, tuđin će likovati

Kome se požalit' mogu?

Ah, kome se požalit' mogu na bezobzirnost svijeta,
na podrezana krila iskrene samilosti?

Kome?

Ako se požalim srcu, zaboljet će još jače.

A ojađenoj duši? Još će žalosnija biti.

Kome se požalit' mogu?

Ah, kome se požalit' mogu na nametnutu šutnju,
na nemušst govora bez riječi?

Kome?

Ako se požalim zemlji ismijati će me glasno.

Obratit' li se nebu, nebo će zaplakati.

Kome se požalit' mogu?

TAJANSTVO ŠUTNJE

Neki drže, da šutnja, još od Početka,
na svome čelu, pečat svetosti nosi.

Jer prokrči stazu, kroz bučnu prašumu riječi,
do onog srca koje se tjeskobno pita:

*Čemu, u buci, raspoznavati svoj glas*¹³

kad ti ni tvoje vlastite riječi nisu
ništa više od pukog udjela u njoj?

Ah, jesu li joj zato još praoci htjeli
zlatom optočiti krila?

Ili ih podrezati?

Ah, uskratiše li joj zato aureolu,

da je približe zemlji i njome kipovima svojim,
nikad neizliječenim od mahnita zova života,
oblože njihove kamene riječi?

¹³ A. Frénaud: U mračnom stablu

Doista, Orfej je svojim božanskim dahom,
 još dugo, dugo, kažu, budio trske na Lezbu.
 Al', bje li to njihova želja?
 Pa, događalo se da i mi,
 kroz neke smućene oči,
 ispod zidina šutnje,
 na dnu opkopa, u blatu,
 spazimo okamine nečije tuge.
 Al', htjedoše li to i one?
 Svetost se, prijatelju samozatajom hrani
 i samo nehوتيčno pljusne kroz osjećaje,
 da druge obale plâvi.
 U frcavu ognju se ne kuju aureole, dragi moj.
 Nema svetosti bez šutnje.

CIJEĐENJE ZRELA VOĆA

I, evo, dođe jesen.
 Dođe vrijeme cijedenja zrelog voća,
 s gorkim sjećanjem na okrutnost
 proljetnog mraza i tučonosnih ljetnih oluja.
 Kad tako bolno odjekuje u srcu
 Svaki šapat negdašnjih zaklinjanja
 za koje već pouzdano znamo da su tek bijedni
*ostatci mijena, čak i onih koje smo sami izmislili.*¹⁴
 I počinje se skupljati svjetlost svih dosadašnjih dana
 U jedan jedini suton ponad smušena uma
 iz kojeg misli kaplju ko razblažene suze
 vjere u život, što još u sjećanju osta'.

Vrijeme cijedenja voća, koje se, i pored zamamnosti
 crvljivim čini.
 I pretrpko biva za ovoliku tišinu,
 kroz koju memljiva jesen *zaziva dijete po imenu,*
*kao da zaziva svoj vlastiti gubitak.*¹⁵
 Jer ono, odlutalo u maglenu daljinu, ne odziva se.
 Vrijeme, u kojem podne i ponoć imaju jednaka obilježja,

¹⁴ J. Fiamengo: Slika oblaka koji putuju u oblik

¹⁵ C. A. Duffy: Molitva

a zora s predvečerjem, kao sa starim prijateljem,
razmjenjuje boje. Kad, u čas, pričini se,
kao da idemo po crti začaranog kruga,
gdje, očito je, na čaroban način,
početci s krajevima zamjenjuju mjesta.

OČI ŠTO U ZRCALU UGLEDASTE

O, oči, što u zrcalu ugledaste
Lice stranca i neprijatelja,
Zar ne vidite zidove kojima se ogradio jadnik?
Zidove previsoke.
Zar ne vidite kako tjeskobno prati
Kako mu sjena raste, pa onda manja biva
*Gubeći se među sjenama drugim*¹⁶
I kao sjena svaka ne mogući živjet bez svjetla,
a primorana od njega skrivati lice,
čitavoga života žudi da mu je u blizini.
Blizini beznadnoj

O, ruke što ispod vlastite kože napipaste
Bilo nekog drugog života koji se vašim ne čini,
Zar ne osjećate kako tim krvotokom
Rumori potmulu Neptun
Bog, koji je, čini se, zaboravio,
Staze do srdaca drugih?
Zaboravio zakon rođenja.
I zar ne osjećate, kako mu ispod rebara,
Vlastito srce podlu zavjeru kuje
Himbeno glumeć čašćeno zlatno tele
Kojemu je potrebno prinositi čitave hekatombe
Srdaca tuđih,
Srdaca olako pregorenih?

O, noge čiji tabani osjetiše široke staze
kojima hodile niste, jer nikad ne bješe vaše,
zar ne primjećujete da se među planinama gube?
Među planinama, u magli.

¹⁶ G. Seferis: San te obavio...

Magli zlogukoj.
 Da vas do zvijezda vode, samo da ste dalje od brata.
 Al' neka. Neka vode kud žele.
 Vi ćete pronaći način, kako se vratiti k njemu.
 Jer, *udaljen čovjek, ipak se sretne s drugim,*
*Ali planina nikada neće sresti drugu planinu.*¹⁷
 Planinu željenu.

BRODU KOJI SE PLOVITI BOJI

Vidim, nije ti pravo, to što te je južni vjetar,
 dok si iz još nepoznatih svjetova
 slušao šapate besmrtnosti,
 tvojim jedrima trbušastim, izgurao na pučinu.
 Gdje si, premda još nepripravan, gledao očima svojim,
 kako ti za kormilo još nekušane sudbine
 (kao tužnom Eneji nakon bijega iz Troje)
 sjeda ćudljiva neizbježnost.

No, evo čovjeka od putovanja mnogih,
*koji znade o čemu zbori!*¹⁸
 Evo, napokon, iskusna moreplovca!
 I on kaže, da su tvoji strahovi samo
 pramenje magle koje će lako razagnati vjetar.
 Jer vidje valove mnoge,
 koje je Neptun trozubom uzdigao,
 al' ti si od svakog od njih, ipak, bio bar malo veći.
 Vidje i čudovišta morska, od kojih hvata jeza,
 ali ni jedno sa zubima, koji bi mogli
 naštetiti oplati i rebrima tvojim.
 A ovdje, sred nestalnosti, u carstvu kratkodnevnom,
 Levijatan ne izranja nikad.
 Njega se viđa tek poslije, u moru bezvremena.

Gledaj!
 Pri dnu južnoga neba sjaji i tvoja zvijezda,

¹⁷ B. Cendrars: Panama, ili pustolovine mojih sedam ujaka

¹⁸ W. B. Yeats: Politika (prijevod: P. Opačić)

*jer, nitko na nebu ne spava. Nitko, nitko.*¹⁹
 Sve zbog tvog plašljiva plova.
 Pa kad, iz dubina, čuješ prijeteće režanje tame,
 već nakon prvog vala biti će potpuno jasno,
 da su to samo jalove prijetnje,
 upućene, ne tebi, već njima koji bdiu.

PUTOKAZ ZA SNOVE

Bijah svjetlo kojeg se nerado sjećam;
 Svjetlo u snovima i svjetlo za snove.
 Osvetničko svjetlo koje prije no sine
 tvdoglavo prijeti da će razotkriti njihovu tajnu.
 Snovi nestalni bješe, a ja im obećavah vječnost.
 Nadajući se čvrsto da će,
 ko dan što u svom svjetlu zaboravi zoru,
 zaboraviti svoje nejasno ishodište.

Al' još ne mogoh protiv nadolazeće tame,
 koja je savila gnijezda u srcima od leda.
 Iz kojih su lepršale želje, kao piskutava jata
 šišmiša, iz svojih staništa špiljskih.
 Ne mogoh ništa protiv bojovnika, koji bijaše
 spremni sagorjeti u času vlastitog ostvarenja.
 Ne mogoh protiv sebe,
 Nit' vlastite nutrine.

Međutim, kad već izgubih nadu, dođe pomoć odozgor,
 Od onih koji su, čini se, oduvijek znali,
*da je čovjekova ljepota i od čovjeka veća.*²⁰
 Oni snovima dadoše pravo na iskupljenje,
 i uobličiše ih kao
 veličanstvenu dugu koja je bezrezervno
 premošćavala ponor između neba i zemlje.
 A ja u njoj zasvijetlih kao putokaz kroz snove.

¹⁹ F. G. Lorca: Besani grad

²⁰ P. Éluard: Praskozorje raspršuje nakaze

DIJETE SVJETLA

Ah, prijatelju, koji si dijete svjetla,
 što zanemaruješ vatru u mladom krvotoku,
 pa teško podnosiš što si to što zaista jesi.
 Zašto tjeskobno pratiš svaku sjenu na zidu?
 I zašto predaš i od vlastitog glasa?
 Zar nije tvoje vrijeme, tek vrijeme prilagodbe
 u bjesomučnom hrvanju s vjetrima bjelosvjetskim?
 Vrijeme bez konačnih odluka i suda.

Gledaj! Evo

(samo da bude bjelodano, da te rogovlje straha
 ispred lovčeva oka razotkriti neće)
*pokazat ću ti nešto potpuno različito
 od tvoje sjene ujutro, koja korača iza tebe
 i tvoje sjene navečer, što ti se diže ususret.
 Pokazat ću ti strah u pregršti²¹ pepela što osta'
 iza tvog neposluha.*

I tvoja duša će ko radoznalo uho,
 koje u prolazu čuje malo glasnjiji šapat,
 uprijeti svoje sile da razotkrije
 njegovu tajnu.
 Htjeti će sve do Početka – i dalje.
 A Veliki Netko će svojom svemoćnom rukom,
 ko Samson na gozbi Filistejskoj,
 početi razarati stupove toga poganskog hrama.

KAKO SI DIVAN, KRALJU MOJ

Kako si divan, kralju moj, tako dok sjediš na tronu.
 Oholi Zeus s munjama i gromovima
 u božanskim vjeđama svojim
 morao bi se sakriti ispred takvoga sjaja.
 I njemu bi tolika svjetlost zamutila zjene.
 Pa, onda, kako da te ne prepoznam međ kraljevima,
 kad svaki od njih na koljenima

²¹ T. S. Eliot: Pusta zemlja

uzima krunu ispred prijestolja tvoga?
*Jer Ti si jedini milost koja ne prima oslonac,
 koja ne prima krunu,
 a sve kruni i podupire, pošto težine nema.*²²
 I kako da te ne prepoznam između mudrih,
 kad dijamante svog znanja
 kopaju u tvojim rudnicima?
 I kako da te ne prepoznam među najmoćnijima,
 Kada svi snagu crpe iz korijenja tvoga?
*Tisuće su umirale u zoru
 služeći barbarskim kraljevima.*²³
 Ali, gle, kako sad njihovi odličnici
 hrle pod barjak tvoj.
 Sila protivnička ih ne zastrašuje
 i ne uzmiču pred njom.

*A s desna ti je kraljica u zlatu ofirskom
 mnoštvom okružena.*
 Vidje li netko, među kćerima ljudskim,
 takve ljepote?
 Vidje li netko poniznosti tolike
 i odanosti svom kralju?
*A ona ih je skupila u svom tijelu
 kao latice što ruža skuplja kad se vrt skrutne
 i mirisi liptaju*²⁴ iz oteščale čaške,
 samo da ugodí kraljevim nosnicama.
 Pa, zar je onda čudno
 što si joj zvijezdama ukrasio krunu
 i mjesec podložio pod nježne tabane njene?
 Zar je čudno,
 da je s djetetom svojim u tvojim odajama?
 Velik si, velik, moj kralju
 i tvoju veličinu ludost je uspoređivati
 sa drugim kraljevima i drugim moćnicima.
 Ludost je uspoređivati je s onim
 što tako malo traje.
 Za shvatiti je, potrebno je tek srce otvoreno,
 s tek malim srcohvatom vjere.

²² J. R. Jimenez: Prozirnost, Bože, prozirnost

²³ D. Mahon: Domjenak u snijegu

²⁴ S. Plath: Brid

P R O R O K

Ah, kuda li to opet žuriš, pustinjski vjetre?
 Premještati pješćane dine
 ili samo rastjerati omaru iz oaze
 koja se više pustinjom ne želi zvati?
 Oni kojima žuriš
 dobrodošlicom te nikad ne dočekaše.
 Čuj kako protiv tebe rumore:
*Sanjari koji sanjaju danju opasni su ljudi,
 jer oni svoje snove sanjaju otvorenih očiju
 i pretvaraju ih u javu.*²⁵
 I tvoj glas zovu glasom vapijućeg,
 a svoju djecu sklanjaju
 i začipaju uši pred njim.

Međutim, ja sam svjedok, da je Veliki Netko
 čistio tvoje usne žeravicom iz peći.
 Svjedok sam, da te je slao u jazbine zvijéri
 oboružana strašnim glasom,
 sličnom glasu vlastite im nutrine.
 Ali ne mogu svjedočiti o svjetovima
 iz kojih si krenuo na put, i ne znam
 pripadaš li ovom il' nekom međusvijetu
 u kojemu se trofeji ne broje.
 Kao zloslutan smješak namrgođena neba
 zalaziš u najskrivenija mjesta.
 I nikom nije jasno šta slijedi poslije tebe,
 propast il' aureola.

N E V I D L J I V O S T

Ćutim, zemlja me diše,
 a nebo upija svu svjetlost moju.
 Ćutim kako se voljom čarobnih voda
 rastačem u venama trava i u cvijeću.
 Skoro da će u mreni zaborava
 nestati svi oblici

²⁵ D. H. Lawrence: Snovi

I gle, kao da postajem nevidljiv u sadašnjosti,
na uho šapćem onima koje poznavah:
To sam ja, prijatelji, D. Č., vaš stari znanac.
Ali oni ne okreću glavu.

I dok im se otkriti trsim glasom šuštava vjetra,
spoznajem nevidljivost svoju.
I počinjem se tražiti naglo po sjećanjima;
po mjestima koja me podsjećaju
na nekadašnje trenutke našeg iskrena razgovora,
i vremenu koje već, kako se čini,
miriše zluradošću.
I ne znam jesam li, ili sam samo bio.
Jer netko kao da *istinu sili, da ne bude ono što jest,*
*a sve što istina nije bilo, da bude istina vječna.*²⁶

²⁶ J. R. Jiménez: Bijeli mjesec uzi ma moru...

PJESME

Miroslava Tušek

SAMO TREN

U danima
 izjedenima
tamnim noćima,
kad nam se
 bliži dan
 poslije,
vrijeme je istine i
vrijeme je
 za istinu:
život je
 samo tren;
što sada jest
 – više nije!

U MENI

Kad pišem,
 dišem
i želim da
u meni pjesma
 zvoni.

Jer trebam je
da bih živjela
sebe –
kao dan obojen
suncem.
Naslanjam uho
na skriveni
kutak sna.
Oko mene
skulpture od
bjelokosti.
U meni –
Pjesma!

DUŠE PREDAKA

U nebosklonu
između
vjetrova,
u rodnom gradu,
(Varaždinu)
kao prorok sam
koji se prisjeća
budućnosti.
Dozivam ptice
vremena u
nevremenu –
slutnje vječnosti.
Sapletena u
klupko
smisla i besmisla,
poigravam se
blizinom i
udaljenošću.
Tražim čvrsto
sidro duše;
ozračje navještanja,
jutarnje tišine,
bezbrižnost djetinjstva,
blagdane nadanja.

(Slutim brižnost
duša predaka.)
I ja koja (još) jesam
želim tu – b i t i.

VELEBIT

Na mitskoj sam planini
ovjenčanoj
 kamenom,
 nebom i – morem.
S vrhunca,
 na Zavižanu,
 promatram,
slušam, divim se i –
molim, kao da sam u
 crkvi, u katedrali.
Klečim pred
 licem neba
 očarana, zadivljena,
 uznesena i –
kao da me preobrazila
ova čarobnica s
 bojama od sna i –
 božanskih oblutaka.
I obuzima me neko
 blaženstvo.
Kao da sam na
 izvoru i
počelu svega, posve
 blizu Onome,
koji planine
 i doline
pretvara u vrata nade.
Na svetom sam mjestu
gdje Bog objavi
dobrotu svoju.
I uvijek kad sam tu,
ne mogu se nagledati
te ljepote kao i sad:

u podnožju
 mreška se more i
 zlati se i mazi
 sa Suncem.

U daljini: tamna
 tajanstvenost borja.

Uokolo: vijenac od
 klekovine i
 visokih travki.

I kao da čujem glas,
 jeku svoga imena.

Je l' to mene
 netko doziva?

Vila Velebita?!

Da! To je Ona!
 Smiješi mi se, miluje i
 dotiče svojim velom,
 a onda poleti,
 na krilima od sna,
 prema Dabarskoj kosi,
 preko Oltara
 do Šugarske dulibe,
 Premužićevom stazom
 do R(b)ožanskih

kukova,
 i prašume Bukove drage.

Malo se odmara
 u udolini Štirovače,
 opojnom Repuštu i
 rajskom Botaničkom
 vrtu, uz runolist, i
 rododendron, i
 jedinstvenu

DEGENIU

VELEBITICU i
 SIBIRAEU CROATICU,
 pa nastavlja svoje

čarobno putovanje
 kanjonima i ponikvama
 vrujama i škripama,
 stjenovitim vrhovima
 i kamenitim docima.

Pa se opet popne
na Zavežan,
domahujući
moru i otočju,
zađe u hladovinu
tamne palete
crnoga borja,
zatim s travkama i
cvjetovima zapleše
čaroban ples
ispod modre
kupole neba.
A ja – očarana,
začarana,
zahvalna
i opet – molim.
Kao da mi je duša
uklesana u tu
planinu na kojoj
gori vječni duh
svjetlosti
i kao da je duša
duše moje, gdje sam
obuzeta spoznajnim
obasjanjem.
I svaki put
kad se
spuštam
niz njene
padine,
znam, odlazim, da
bih opet došla,
bila tu, il'
ostala?!

Prozna

PANTA RHEI

Čovjek–začudojuća
zagonetka!

Točkica u svemiru beskraj! Onaj tko zagledan u samoga sebe (ohol i osvetoljubiv), hoda u svojoj osami tražeći nekoga ili nešto, ništa ne pronalazi i ne shvaća da je neprijatelj onaj koji prijeti duši, a ne čija duša pati. Plače bez suza i gazi obalom okrvavljenih, bosih nogu ne znajući da je život k'o pramen oblaka, a da se samo malo potruđi znao bi da sve je zapisano: što će biti – bilo je! I da sve ima svoje vrijeme! U biblijskim mudrosnicama saznao bi jesmo li prošli, budući ili bivajući?! I više i dalje: saznao bi tko smo, što smo i kamo idemo! Da je Čovjek čudesan svijet uma, srca i znanja! Da između straha, tuge i očaja, traženja i gubljenja, govora i tišine, postoji ljubav, nada i vjerovanje. I da samoća nije gluhi glas. Saznao bi izvore i počela u svemirskoj vrtnji!

PLES

*Ples je očaravajuća obuzetost.
Katarzično ispunjenje. Potpuna
predanost. Svjetlo. Melem duši
i tijelu. Radost u susretu s bliskim
il' nepoznatim. Igra. Opsesivnost.
Zanos. Blagdanska svečanost.
Život života.*

Kao da je
sve u svemu
ljubav:
u ovoj glazbi,
plesu,
ritmu.
I kao da teče u
nama rijeka
zanosa,
s mirisom

čežnji
i šapatom tajni.
Dok plešemo i
ljubavlju dišemo,
kao da lutamo
dolinama od sna
i lebdimo
lagunama
nebeskim,
osunčanim.
I dok obgrljeni
nečijim rukama
(ne)poznatim, a
čežnje drhte
u nama,
htjeli bismo
oposebniti
taj tren,
ozvijezditi
osmijeh da zvoni u
tihu zasanjanu
noć i dan
što sviće.

I kao da je doista
sve u svemu
ljubav
u ovoj glazbi,
u dodirima,
u ovom ritmu,
plesu,
ja i ti,
u vječitoj
vrtnji!

Jer ples je
spoznajno
obasjanje,
put k svjetlosti,
vedrini,
povezanost duše i
tijela,

poticaj snovima,
zaboravljeni
 jezik duša,
posvemašnja radost!

I kao da je
 doista
 sve u svemu
 ljubav,
u ovoj glazbi,
 dodirima,
 plesu,
 ja i ti,
u vječitoj
 vrtnji!

LIFT (NI)JE ZA DVOJE

trailer

Hristo Petreski

pitanje:

zašto sam htio a nisam napisao u podnaslovu ove knjige da je *roman*

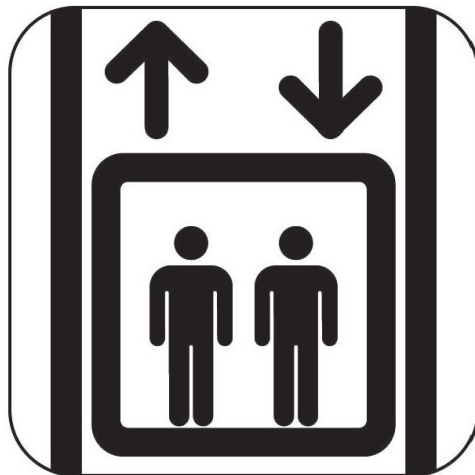
odgovor:

pravi romanopisci nikada u podnaslovu svojih romana ne napišu da je to *roman*

to se vidi osjeća i podrazumijeva

a mi drugi ne samo da moramo prije ulaska knjige u tisak uvjeriti prvo sebe u to nego moramo zatim uvjeriti i sve eventualne (ne)dobronamjerne čitatelje

očigledno ne uspijevamo sa svojim *neromanesknim* knjigama u tom i pokraj svojih namjera ali barem će u biografijama pisati da smo bili nepriznati neprihvaćeni *romansijeri*

prvi pokušaj pisanja romana

(čovjek što je htio napraviti snjegovića)

skice za roman u stvaranju

on: ne budi luda gazela koja će se odvojiti od stada i pregazit će je prvi velik kamion
ona: a ti ne pij vodu iz činije nego uzmi čašu ili pij iz ruke jer ćeš utopiti sve lijepe
misli u njoj

1.

tog dana točnije tog jutra ustao sam točno u četiri sata
a što je to toliko bitno kad si ustao pobunio se moj dvojniki
možda baš ništa nije bitno za tebe čovječe ali bitno je za roman koji sam upravo
počeo pisati to jest o neobičnom slučaju i o neobičnoj priči što (će) slijedi(ti) u nastavku
priče su da bi se pripovijedale i prikazivale faktografske rečenice postoje da bi uhvatile
dokumentarnost

*a prazne rečenice su da popune neku prazninu u lošim književnim djelima kavanske
razgovore formalne i protokolarne susrete pa makar oni bili podvučeni i napisani u kurzivu*

2.

ali što si čekao dosada prijatelju i pišče
*zar je bilo toliko teško napisati roman pa makar i od stotinjak stranica i to malog
formata*

najvjerojatnije si nisam postavio takav cilj ili je to bila samo spontana i kratkotrajna
želja ali nikada zamišljen i ostvaren projekt s fiksnim planom i rokom
sve dok se ne pojavi taj čovjek što je htio raditi snjegovića
ustvari ne jednoga snjegovića nego mnogo snjegovića po gradu
ovo jutro točno u 4 (i riječju: četiri) sata opazio sam kako se nešto crno premeće čas
lijevo čas desno po snježnom pokrivaču u parku

baš na prostoru gdje su do neki dan bile visoke topole koje su na prijelazu iz proljeća
u ljeto ispuštale bijelu vunu poput sitnog pamuka što se lijepila za obuću ulazila u domove
kroz otvorene prozore a ponekad je znala neopreznim i užurbanim građanima uletjeti i
u njihova usta

velika stvar ma pokraj toliko mnogo neukusnih jela i ružnih riječi koje im iz dana u dan pune usta će joj uletjeti i poneki bijeli sitni pamuk s topola i zalijepit će im se za jezike ili će produžiti malo dalje do grla

bitno je: da ne prodre do pluća a što da kažu astmatičari i alergičari o topolama koje je netko posadio misleći na njihova stabla grane i lišće što bacaju velike sjene i šumore nježno ali ne i na snijeg koji će padati s njih i usred ljeta

dobar je to izgovor prije svega gradskim ocima koji sada ovamo planiraju preseliti cvjetnu tržnicu oduzimajući nepovratno još jedan dio od ionako sve manjih zelenih površina

umjesto da se u skopju grade novi parkovi i formiraju nove ekološke jezgre ljudi će početi disati na škrge gutajući samo prašinu i smog a da nitko ne izvede prostu matematičku operaciju o tom: ima li više umrlih od štetnoga pamuka s topola ili od mirisnih ispušnih plinova i automobilskih benzina koji dolaze iz amsm pa se opojno šire prema žito luks bolnici i vodnu

3.

ajme što si se raspričao kao osamljena i senilna tetka

nisam ja sve više postajem logorejičan i sklerotičan starac koji ne zna što je jeo večeras a pokušava ne zaboraviti ništa od onog što se događa u gradu

iako su me nazivali dođoš ja volim ovaj grad jer je on sudbina ali i moj izbor gdje će me jednog dana spustiti po stepenicama ili liftom i baciti u neku jamu ali samo da nema vode u njoj i da ne bude sasvim na kraju kamo će dolaziti gladni i pijani beskućnici i nevaljalci te sjediti na ploči kao za sofrom i ponekad na njoj ne samo prileći ili prespavati već dodatno me pritiskati odozgora jer neće zbog mrzovolje ili čega već skupiti noge ili pak uspjeti brzo otkopčati hlače te se pomokriti kroz nogavice

kakvi su ovo banalni opisi pa nisi li počeo pripovijedati o nekom čovjeku što je htio napraviti snjegovića a i to ti je neka tema što da ti kažem pa se prebacuješ s jednog na drugo da prikriješ prethodne tragove ali i da zavučesh nove skrivene staze i puteljke

4.

evo konačno ću nastaviti pripovijedati o čovjeku što je htio napraviti snjegovića

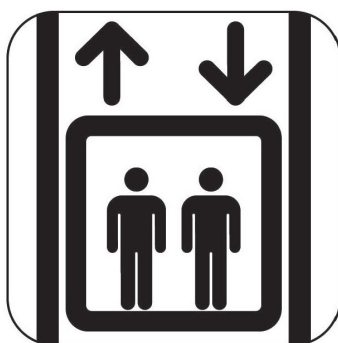
prvo sam pomislio da je pas kad sam vidio kako se nešto crno premeće lijevo pa desno po bijelom snježnom pokrivaču a kad sam vidio veliku grudu snijega pomislio sam da je dijete koje radi snjegovića

ali mome iznenađenju nije bilo kraja kad sam se uvjerio (iako izdaleka kroz prozor) da je to odrastao čovjek odjeven u crni kaput s crnom kapom i crnim rukavicama koji je (naprosto trčao s jedne na drugu stranu) ubrzano kotrljao lopte suhog hladnog snijega i slagao ih na veliku snježnu grudu koja je bila osnova i donji dio tek rođenog snjegovića

drugi pokušaj pisanja romana

(idealiziranje protivnika)

skice za prepravljene roman

kako da najlakše dobijete reumu
spavanje bez hrkanja i ležanje bez spavanja
jutarnje zagledavanje u tuđe cipele

1.

hajde sa srećom posao da imaš neka ti je berićetno da ti se pozlati muka znoj i pretvore u zlato da ti se ne osuši uzalud na čelu i dlanovima

ne ovo je glup početak

bolje je da bude na primjer ovako on je išao ili bolje rečeno htio je ići s jedne strane ulice točnije s desne ali je tamo bilo parkirano mnogo automobila na nogostupu pa se mora probijati pokraj njih ili skakati s nogostupa na ulicu lijevo od njih i tako se uputiti dobro poznatim putem doma

ali zašto ideš desnom stranom čovječe kad istim smjerom voze i automobili pa te može pokupiti netko sleđa ti samo što nećeš predvidjeti vlastitu smrt nego nećeš imati vremena ni skočiti desno na nogostup past ćeš direktno pod kotače ili prednji branik ubrzanoga automobila i već će biti kasno za sljedeće poglavlje tvoga novog romana koji si upravo počeo pisati

2.

a u drugom poglavlju pobogu nećeš valjda ponovno gnjaviti s ulicom i tim banalnostima da je ona podijeljena na dvije trake lijevu i desnu i da se u jednom pravcu kreću jedni a u drugom pravcu drugi pješaci i automobili

pa se zbog nepažnje veoma često ti isti moraju i sudarati

pardon gospođo reći će čovjek čija se glava ne vidi od crnoga kišobrana kad se sudari sa zamišljenom ženom koja ide ravno na njega odnosno on na nju pa će ona ili reći nema problema ništa ili će početi vikati prije nego se on ispriča ili obratno ona će ga udariti laktovima ili prepunom torbicom dok prolazi pored njega po ulici 29 novembar kod katoličke crkve

e ovo je već mnogo bolji početak ali kakav će biti kraj kad si preokupiran s toliko mnogo sitnica i banalnosti hoćeš li ikada stići do kraja hoćeš li izbaciti cijeli ovaj prazan tekst ili su ti ovo samo vježbe za suvremeni urbani roman gdje je čovjek to jest autor preokupiran nepotrebnim rečenicama i frazama praznim hodom pa se čak i kreće prema i na nepotrebnim mjestima gricka sjemenke koje iz higijenskih razloga ne smije ni uzeti rukom a ne da ih strpa odmah u usta

ali ponovit ću ti ovo je već mnogo bolji početak tih tvojih vježbi za roman konačno bilo je doista krajnje vrijeme da izbaciš nekakav romaneskni tekst pa počneš od nekuda i da ne stigneš nikamo ali tko će čitati sve ovo hoćeš li se suglasiti da napraviš prvo ti sam sve to ili ćeš i ti preletjeti očima te se zadržati samo na prvim i posljednjim riječima i redovima na stranicama u tom takozvanom dijagonalnom čitanju

možeš i izbaciti odmah cijeli prethodni glupi tekst barem je sada u računalima lako to napraviti izbrisati kao da i nije bilo napisano ali što ako se potom predomisliš pa poželiš sve prethodno ponovno vratiti natrag

3.

e to nećeš moći napraviti nikada s gumicom za brisanje može se pisati ona ostavlja sitne ostatke na papiru kao minijaturne mrvice ostataka kruha ali zapise ili bolje rečeno

bilješke s gumom napisane može pročitati samo onaj što ih nije nikada napisao izdašno dodajući svoj izmišljeni tekst ili samo onaj što je napisao ali više se ne sjeća što je bio početak a što kraj i koja je rečenica bila prosta a koja prosto proširena a o složenima i ne može biti ni riječi

ali zašto čovječe toliko mnogo gnjaviš s dosadnim i banalnim počecima uvodima nagovještajima kreni već jednom uzmi nož u desnicu i reži bacaj ono što je gnjilo šuplje dok ne ostane samo srčika pa i po cijenu da ostaneš gladan

4.

evo poslušat ću te pa ću iz sva tri prethodna glupa banalna i dosadna poglavlja izdvojiti samo rečenice koje se meni sviđaju i pokušat ću nastaviti tim tempom i u tom stilu neka ti se pozlati muka znoj neka ti se pretvori u zlato ne ovo je glup početak

on je htio ići jednom stranom točnije desnom

ali zašto ideš desnom stranom čovječe

oprostite gospođo reći će čovjek čija se glava ne vidi od crnoga kišobrana kad će se sudariti sa zamišljenom ženom koja ide ravno na njega odnosno on na nju

čovjek to jest autor danas je preokupiran nepotrebnim rečenicama i frazama s praznim hodom pa se čak i kreće prema i na nepotrebna mjesta

vježbe za roman konačno bilo je krajnje vrijeme

s gumicom za brisanje može se pisati ona ostavlja sitne ostatke na papiru nalik minijaturnim mrvicama kruha ali zapise ili bolje rečeno bilješke s gumicom može pročitati samo onaj što ih nije nikada napisao

uzmi nož u desnicu i odreži gnjilo i šuplje dok ne ostane samo srčika pa i po cijenu da ostaneš gladan

5.

eeeeeeeeeejjjjjjjjjjjjjjjjjjjjjjjjjjjjjj čovječe pa ti si izdvojio doista dovoljno rečenica znači ima i poneka čvrsta kost a ne samo meso iz paca mlitavo i u fazi raspadanja koje ćeš ispljunuti odmah čim ga okusiš

a dvojnjak će te nastaviti mučiti ali možda i sebe mučiti pitanjima i dilemama je li plod ukusniji kad je na vrhu grane i to najvišega stabla ili kad je u tvojoj ruci ili kad je u ustima svinje svejedno je li crn divlji vepar ili domaća bijela mongolka kad će u hipu biti progutana jabuka i neće mu se moći radovati ni gladne ptice ni još gladnija djeca

ali dvojnjak će se premišljati i da li prijeći ulicu s desne na lijevu stranu ili gledati u zemlju da li ići uspravne glave ili dignuti glavu visoko prema oblacima u prvom slučaju će se stidjeti samoga sebe ali i drugih ili će samo tako oni (po)misliti o njemu u drugom slučaju oni će se stidjeti njega i čudit će se praznoj a visoko podignutoj glavi nad nježnim slabim i neotpornim ramenima a u trećem slučaju bit će sasvim izgubljen u svemiru pa nitko neće opaziti njegov stid niti pak um

zato dragi moj dvojniče tako ti se obraćam iako bi ponekad htio nazvati te sasvim drugačije i obratiti ti se riječima prokleti moj dvojniče molim te nemoj me više mučiti i

suprotstavljati mi se osim kad vidiš da dolazi brzi vlak po šinama a ja spokojno hodam prugom ili kad ćeš vidjeti da su vrata lifta otvorena a kabine nema jer je pukla sajla i pala je dolje ili eventualno kad ćeš zaviriti u tuđe glave pa ćeš primijetiti da svi do jednog misle drugačije od mene a šute i čekaju da se ja izjasnim javno a da oni glasaju tajno da bi zaokružili različito i mene posramili

6.

ne nemam ja velik problem s tim već sam naviknut imam imunitet da mi jedno govore drugo misle a treće rade

ali zašto i ti moj prokleti i zapaljivi dvojniče ili idealiziraš ili podcjenjuješ protivnika pišeš istodobno i roman i antiroman umjesto da imaš pravu mjeru pravac kriterij i izvučeš se iz blata prije nego stupiš sa starim cipelama skrojenim od vanjskih strana ili probušenim na prednjem dijelu đona

uh ovaj đon što se lijepo rimuje s makedonskim son ali kako i gdje da sanja čovjek i ovo se lijepo rimuje s vijekom kad je dvojnuk uporniji od mene pa mi cijelo vrijeme brblja da je bolje rezanje tupim iako je mnogo sporije i netočnije nego s oštrim nožem jer je lakše brže i bolje ali tko je kako naviknuo tko se koliko boji tko više vjeruje samome sebi a tko manje nožu

a što se odnosi na prve jutarnje vježbe za pisanje romana one su kao jutarnji pijetlovi kojima odmah kritičari sijeku glave pomilovat će ih ili će ih kasnije hvaliti

ja sam si za svaki slučaj kupio crvene komunističke gaćice plave nisu odavno u modi i bijele tenisice s isto tako bijelom majicom bez rukava kao za slet pred maršalom ili lošim nastavnikom fizičkoga odgoja i spreman sam za jutarnje trčanje oko školske zgrade ali ne i za gimnastiku jer sam nezgrapan i neelastičan pa ne mogu napraviti stoj na rukama a kamoli zvijezdu salto ili neki drugi premet i preskok na kojem će mi pozavidjeti i pripadnice ljepšeg spola čiji me obli kukovi i nabrekle grudi ni u kojem slučaju ne ostavljaju spokojnima moj se dvojnuk uzalud nada da će jednog dana biti njegove i da će zajedno s njima naučiti i stoj i premet i preskok pa i sklekove ako treba

7.

zašto pišeš neozbiljne stvari kad znaš da nemaš afiniteta za humor i satiru cijeli život proveo si kao totalno mrtvo puhalo ozbiljan dok su nam se drugi zezancijama brzalicama i kozerijama podsmjehivali ali čini se i cijelom svijetu

oni te gledaju ravno u oči kakva drskost i mizerija a lažu ti cijede te ironiziraju i parodiraju pa čak i paradiraju

ako ne znaš kako nastaviti dalje tada pomiješaj vremena promijeni uloge obrni značenja ljudi neka hodaju na glavi a ne na nogama da ne mogu misliti da govore naopako da ne mogu stabilno stajati da se nemaju na što poduprijeti i osloniti da ne padnu osim ako nisu baš toliko jako tupoglavi pa da se širenjem nogu i njihovim laganim održavanjem ravnoteže zadrže u zraku

ali tada se mora znati kako pomicati stopala preko zglobova potkoljenica preko koljena butina što su pod karlicom a s obje ruke držati u uspravnom položaju struk

sve dok mogu izdržati leđa i dok ne popucaju kosti na lubanji ili vratni pršljenovi sve dotada ti ćeš biti spašen i još ćeš uvijek razmišljati je li bolji relativno čišći jučerašnji ustajao zrak ili novi jutarnji zagađen zrak sa smogom u tvojoj maloj radnoj sobi

8.

ali u sobu odavno već ne ulazi nitko dolaze samo odbjegli ili otjerani muškarci od doma pa ne znam od kada nije stupila nijedna napudrana i namirisana gospođa a svi oni i jedni i drugi odi mi i dođi mi sanjaju da imaju objavljene knjige pred istima da si ih i sami napišu a da ih čestito i ne pročitaju

a dolaze i tiskari s prljavim knjigama knjigovotkinje kojima brojevi izlaze i iz očiju dosadni djevice i bake koji pripovijedaju o svojim unucima kao da su pravi pravcati nobelovci a ja si sve mislim da je ipak bolje uputiti se lijevom stranom ulice u susret vozilima kad se navečer vraćam doma

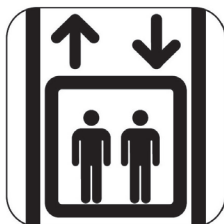
pažljivo i oprezno jer ne daj bože tko sve danas ne sjedi za volanom i ne daje pogrešne komande brektavom stroju koji polako ali sigurno puzi po ledu ili se probija kroz snijeg koji je u gradovima oduvijek bio crn ili siv ali nikada sasvim bijel

razumije se da (češ) pisati o bijelom i crnom snijegu kad nemaš pravu temu čujem ga kako mi dvojnike kaže i podsmjehuje se široko otvorenim ustima i isplaženim jezikom ali ja se ne predajem nastavljam lijevom stranom ulice u ljetnim cipelama po smrznutom asfaltu misleći da ako gazim čvršće onda će vjerojatnost da ću pasti biti manja

treći pokušaj pisanja romana

(eskalator)

skice za roman za dijeljenje

osjećaji nisu tepih za prostiranje
da ga gaze drugi
ne naprotiv
osjećaji su za ispod lijepih
mekih bosih nogu voljenih
koje ih moraju izgaziti sasvim
a da ti to ne opaziš!
ili:
i kad gaze da im uopće
ne osjećaš težinu
nego im osjećaš blizinu
da ih izgaze sasvim
četiri noge
a ne samo dvije
kao što se to radi
samo s vlastitim nogama

1.

da nije bilo zaglavljivanja u liftu neposredno poslije same novogodišnje noći najvjerojatnije ne bi ni započelo pisanje ovog romana

ne ovo nije ispovijed o zaglavljivanju i izgavljivanju u liftu iako sam mislio da ću se ugušiti i neću nikada živ izići iz lifta

sa svakom prošlom sljedećom sekundom mislio sam da ima sve manje zraka u željeznom sanduku obloženom ivericom koji je visio u zraku i da ću se ubrzo sigurno ugušiti

ne daj bože da pukne sajla i da lift padne ravno prema dolje s dvanaestog kata na beton u prizemlju pomišljao sam s vremena na vrijeme ali i ovako uopće nije sigurno da ću preživjeti i da ću izići zdrav i živ iz gotovo hermetički zatvorenog prostora

ja sam blokiran lift ne ide ni gore ni dolje a vrata lifta ne otvaraju se jer je lift zaglavljen negdje između (iznutra ne znam točno) neka dva kata

mogu pretpostaviti da se nalazim negdje između petoga i četvrtoga kata ali gdje su stanari da čuju moje jako i panično lupanje i vikanje

da sam bar imao mobilni sa sobom

pretpostavljam da je oko tri sata izjutra u liftu jako hladno ali najstrašnije je što unutra ima sve manje zraka

2.

ja o ljudi što mi se dogodilo sinoć oka nisam sklopila cijelu noć bila sam zaglavljena u liftu i to s neznancem rekne žena odmah poslije ulaska u prodavaonicu kruha u naselju kapištec

da je barem bio lijep i mlad dobacila je prodavačica koja se očigledno htjela našaliti s mušterijom s kojom se najvjerojatnije poznaje odavno ali ženi nije bilo do smijeha

samo što se nije rasplakala kad je počela pripovijedati kako su cijelu noć ona i jadni vojnik prosjedili u liftu sve dok nisu ujutro došli serviseri da izglove stari lift

prvo smo stajali jedno nasuprot drugom a potom kad jedno nije moglo izdržati kleknulo bi dolje a ja sam čak i sjela na pod jer nisam mogla izdržati stojeći iako me vojnik stalno tješio da ćemo ubrzo biti napolju

ali to naše beskonačno čekanje odužilo se do sedam sati ujutro pa pošto sam popila dva leksiliuma doma nisam mogla zaspati pa sam zato pošla po kruh i otići ću liječniku da mi da još nešto za smirenje

no njoj treba drugačija terapija cinično je prokomentirao muškarac koji je slušao ovaj razgovor pošto je žena nervozno izišla iz prodavaonice

3.

dnevnik nije nikada slika života što bijaše ovdje što je mogao biti

koliko se puta samo spušta lift kao poslušani automat poslije svakog pritiskivanja (od bilo koga) dugmeta

znači svaka situacija je nova i drugačija i posjeduje pravu akciju

dnevnik o liftu (mogao bi se još nazvati i: *dnevnik lifta*) u stvari je jedan beskonačan monolog života u liftu što se spušta prema njegovom dnu

među svim nepotrebnim stvarima što radimo u ovom životu on nam možda nije ni naj(ne)potrebniji

ujutro ulazimo u lift sanjivi a navečer dremaljivi

tjeramo san s očiju ili jedva očekujemo da se dogodi

ali zar nije blesav ovaj lift koji ide samo po jednoj stazi (doduše gotovo uvijek kreće iz drugačijeg mjesta i stiže na drugo ponovno drugačije mjesto)

ali on se ne može i(li) ne smije suprotstaviti lažnom pozivu pa koliko li puta samo putuje prazan od jednog do drugog vertikalnog kraja nebodera

ali tko da se suprotstavi tome kad su ljudi nestrpljivi i neštedljivi pa pozivaju istodobno i oba lifta (razumije se ako ih ima u zgradi ako nije samo jedan i jedini i to najčešće pokvaren)

ne daj bože da vas zaboli trbuh da vas zaboli srce ili vam se zacrni pred očima a vi u tom trenutku posljednji spas potražite baš u dolasku sporoga lifta ili još gore da vas uhvati kriza dok ste u liftu ili

ima toliko mnogo *ili da li ako* i sličnog ali mene osobno naročito fascinira lift koji prevozi (širi) mirise od zaprške iz najnižega pa sve do najvišega kata i obratno

ali lift vas diže i spušta i na svaki kat i sa svakog kata gdje ima mnogo djece i plaču (to se čuje i kroz dvostruka *blindirana* vrata) ili u praznim sobama sa starim licima ali i s mladim ljudima koji se razbolijevaju i umiru prerano jer ne mogu imati svoj porod

4.

lift nije preporučljiv za mrtvace jer se ne može uspraviti ispunjen kovčeg osim kad je prazan ali i tada se mora otvoriti poklopac

lift je najbolji kad je za parove iako uzalud neki (domari) pišu da nije za dvoje

solo vožnja svatko sam samcat sam za sebe sama i sam sa samim sobom toliko je sebična i kapitalistička stvar jer se ne može vidjeti nikog osim samoga sebe u zrcalu (pod pretpostavkom da nije razbijeno ili da je ostao barem tek toliki dio da se vidiš)

kako ćeš inače osjetiti novi miris lijepih djevojaka kako ćeš opaziti nalaštene lakirane cipele biznismena kako ćeš se pri uzmicanju bojati vezanih pasa lancima kako će ti biti gorak u ustima dim cigarete nepoznatog putnika koji će te pozdraviti i kome ćeš ti biti suputnik

stanari uopće nisu strpljivi dok čekaju popravak lifta a ja moram biti strpljiv da popravim rukopis i to zamislite pisanjem i samo pisanjem i pisanjem kao što nas nije savjetovao nekad moj razrednik na prvom razrednom satu ponedjeljkom

jednog dana možda ćemo popraviti (*ispeglati* kao što je govorio nastavnik francuskog jezika) rukopis ali tada nitko nije ni mogao pretpostaviti da ćemo s pojavom kompjutora sasvim zaboraviti i pisati rukom

neće se više prolići tinta na bilježnicu ili stol pa i na pod pa da crkavamo od brisanja mrlja a uzalud će biti i dugo trljanje ruku vimom i pranje toplom vodom

ništa dok ne popravite vaš užasan rukopis prekoravao nas je nastavnik a mi se čudili kako on veze crnim penkalom po bijelom papiru ili bijelom kredom po crnoj tabli

treba samodiscipline strpljivosti i poslušnosti odzvanjaju nam stalno njegove riječi u našim malim i nježnim dječjih ušima

5.

da ali tako se postupa samo u zatvorima gdje su ljudi izolirani i stalno im je netko nad glavom

u našim liftovima na sreću iako su tijesni i neugledni ipak ima barem pola metra manevarskog prostora za kretanje i disanje

ali liftovi očigledno nisu za mlade osobe koje su temperamentne imaju problema sa živcima jer ih brzo hvata panika pa udaraju nogama po podu ili cipelare tri okolna zida odnosno udaraju vrhovima cipela u vrata kad se ona ne otvaraju

a najsmješnji i najčudniji su ljudi koji i pokraj toga što ih lift upozorava da je u njemu prekomjerna težina uporno stoje i čekaju (načičkani jedni do drugih kao sardine u konzervi) da krene a lift stoji kao ukopan na mjestu naročito kad se mora popeti s nekoliko stotina kilograma kosti i mesa do gore

ali liftu kao da je sasvim svejedno koga vozi i kamo vozi osim kad vječni prerađivači stanova dorađivači i uzurpatori krovova i potkrovlja natovare pijesak cement željezo i drugi materijal pa ga potom neće čestito ni pomesti a kamoli popraviti

a ti ako si predsjednik kućnog savjeta na funkciji od koje se počinje i najčešće stiže do predsjednika sindikata (a nekada je moguće i do predsjednika mjesne zajednice i socijalističkog saveza) dok se sada uspinje do predsjednika partijskog komiteta ili čak i do predsjednika države zato se ne brini previše jer i zgrada predstavlja grad i državu u malom gdje ima najrazličitijih razina hijerarhije funkcija i podjela a lift naizmjenično vozi jedne gore pa spušta dolje druge i obratno

pa kad se i pozove lift gotovo istodobno i gore i dolje zna se da on poštuje samo prvi poziv

kako je ono bilo: prvi prijavljen prvi uslužen

ne grebite lift noćima ključevima grickalicama za nokte džepnim nožićima ili drugim predmetima ne prljajte ga kotačima bicikala (ulazeći dijagonalno ili uspravljajući prednji kotač visoko prema gore) ne bacajte ljuške od koštica i suncokreta i obavezno ne pljujte moje nezadovoljstvo uvijek ima dublje razloge od moje mrzovolje

ja sam vrijedan i dobar čovjek ali kad me netko isprovocira i iznervira moram mu to i pokazati i dokazati

6.

ali na žalost jako kasno sam otkrio da je svakodnevno pisanje dnevnika i to o jednom običnom liftu u jednoj skopskoj stambenoj zgradi dobra tema koja ima evidentan i svakodnevan doprinos mojoj intuiciji percepciji rasuđivanju i zaključivanju ali ne i mome rukopisu koji je i dalje loš nepovezan razvučen i nečitak

dnevnik o liftu bio je namijenjen isključivo poboljšanju moga rukopisa ali evo zašto da sada ne upotrijebim barem jedan njegov dio kod trećeg (nadam se konačnog) pokušaja pisanja urbanog romana za odrasle

eufemistički se to može nazvati *praćenje djetetovog razvoja* što se mjeri iskustvom odnosno s tzv. špijuniranjem i detektiranjem

to se bazira na sumnjivoj pretpostavci da je čovjek najneiskreniji s vama kad ignorira ili ne poznaje čudan fenomen udvajanja autorske ličnosti autora a da iskrenost i posesivnost jednostavno to ne dozvoljavaju i omogućavaju

čim ponovno sjednem pisati u dnevnik kao pravi i dobar promatrač zabilježiti ću samo jasne ideje situacije sjećanja jer one ubrzo postaju nejasne proturječne maglovite pa se zato moraju doživjeti pretvoriti se u promišljanje formulirati u najtanje i najtajanstvenije nijanse prije nego odjednom iščeznu i njihove prirodne forme i njihova spontana bit

je li vaše autentično biće zagledano zamišljeno i ostavljeno pred bjelinom papira čime se omogućava da nepovratno bude ovjekovječeno pa da apsorbira sve čak i nevidljive životne sokove ili se raspline u bezličnosti i daljini kao talog od kave i žuti mulj što ostavlja za sobom nadošla poplavna jesenja rijeka poslije proljetnih ponornica i ljetnih suhih dolova ili kao izdužena nedefinirana i nedorečena mutna sjena čovjeka pred za trenutak ispražnjenim i klaustrofobičnim limenim sandukom lifta

ako znate da će vas jednog dana sigurno pročitati tada neodložno nastavite *dnevnik* bez straha od efemernosti površnosti banaliziranja i ponavljanja

lift je neizostavan urbani simbol on obavlja proces aktualizacije i racionalizacije što potiče imaginaciju motivaciju i opredmećivanje autorove spoznaje kome se mora odati (ako mu se već ne dodjeljuje) priznanje za više od trideset i pet godina prijateljstva i vjernosti sa starim liftom u isto toliko starom neboderu u naselju kapištec

7.

kritičari u ulozi prvih neumornih čitatelja i samozvanih umirovljenika cenzori moga dnevnika odmah su krenuli od činjenice da se mnogo može *naučiti od njega jer je on bio prava vivisekcija mojih misli odnosno rijetko svjedočanstvo dokaz i dokument pa kao evidentan i nesvakidašnji kreativan doprinos* automatski je postao više ili manje prema svojoj prirodi: slika života kao što treba a ne ono što jest

od tamo su i svi ti smisleni i iščezli poroci nepažnje nebrige neodgovornosti zabune i zablude

prema zadacima i pravilima navedenim u kućnom redu u zgradi će se morati sve unaprijed predvidjeti i odvijati prema jednom tihom smirenom ležernom i primjerenom i već uspostavljenom redu

za besprijeekorno funkcioniranje lifta bili su zaduženi i odgovorni domar predsjednik kućnog savjeta i čistačica a svi drugi bili su neobavezni i neodgovorni

u njemu i s njim su se obavljali svi poslovi koji se nisu mogli raditi pješice i na otvorenom po stepenicama jer je ljudima sve u liftu izgledalo ljepše zanimljivije i prihvatljivije naprosto su gorjeli od želje da uđu unutra jer ih je radovalo brzo penjanje prema gore i spuštanje prema dolje a racionalniji i mrzovoljniji među njima štedjeli su energiju i računali da su samo zahvaljujući liftu uštedjeli toliko i toliko milijuna stepenica u svom životu

lift je za jedne bio potreba za druge zadovoljstvo za treće iznenađenje za četvrte nervoza za pete klaustrofobičan zatvoren prostor za šeste učionica i škola za sedme strah za osme smrad za devete strast za desete

na kraju krajeva turbulentan život učinio je svoje a iz ove (sadašnje) perspektive imam osjećaj da *dnevnik o liftu* nisam napisao ja nego netko znatno luđi (ne)radnik i egocentrik izvan prostora i vremena

izgleda da ga je napisao neki nastran i perverznan idiot

dnevnik o liftu sadržava cio jedan ljetopis o normalnom i abnormalnom u njemu su sadržane brojne istine i laži ali je obuhvaćeno i sve ono što se događalo ili se moglo dogoditi u i pored lifta

sve stvari u mikropolisu kao da se odvijaju oko te famozne željezne kutije vezane za čelično užje i pokretane električnim pogonom

kroničar je svjedok mnoštva skrovitih stvari i drugih naivnih i naoko nevinih izmišljotina

još malčice pa će se možda njegov besmislen podvig moći naći i u knjizi ginisovih banalnih efemernih i uzaludnih rekorda

8.

a ti ako imaš neku veliku tajnu što nikome ne moraš i ne smiješ reći uđi u lift sakrij se ona će tamo odmah oživjeti

razumije se ako si sam i ako možeš prevladati potom i najveći stid zbog učinjenih bludnih radnji ali i ako možeš nositi i sačuvati još jednu tajnu u svojoj glavi zajedno sa svojim jadnim i jeftinim životom

stid je nepremostiv i nepodnošljiv ali vrlo brzo i veoma lako može se pretvoriti u ponos odvažnost i hrabrost kao stanja duha poslije kojih se nećeš moći prepoznati a svi drugi mislit će da si se vratio s hadžiluka da si čudniji i otkačeniji (blesaviji) nego što jesi pojava dihotomije gurnut će te u ugodnu anonimnost a ono što se već dogodilo ili će se događati kasnije bit će najveća tajna o tebi ali i o drugima u gradu (samo)zvanoj metropoli nema ovdje nikakve mistike i misterije

sve je prema uobičajenom redu i redosljedu (poretku) a samo hrabrije misli i ljudi gube kontrolu čine makar i najmanji iskorak i čovječanstvo guraju naprijed

ali tko može tvrditi da je pisanje literature lagan zanat i da se (ne) odvija prema nekim unaprijed (ne)napisanim pravilima

a samo vrhunski skribomani znaju da se uvijek i svugdje ne mora odjednom reći sve jer i riba se ne jede cijela s glavom i repom pa i s kožom i kostima

zato i svi moji zamišljeni i sanjani romani nikada nisu bili napisani dosada

ili sam imao previše ideja ili nisam imao nijednu

ali tek što bih izišao iz lifta i ugurao se u novi dan i novi dnevni život imao sam tisuću i jednu ideju pa čak i za počinjanje romana a kad bih se vratio navečer kao ispuhan balon polako sam se ali sigurno mirio s jedinstvenom idejom da je sve već odavno napisano i nema nikakve potrebe pa ni pravog smisla i opravdanja odnosno pokrića ponovno i nepotrebno trošiti papir i tintu vrijeme i energiju

9.

zatim poput vala nadolaze i prolaze mlade godine u kojima sam bio svjestan da nema vraćanja natrag i da je to *očigledno (jasno) kao dan*

ali predstava o daljnjem putu i osobnom (autorskom) pismu bila je u tako velikoj mjeri nestvarna i zamagljena da sam se veoma često osjećao kao *bijeli slon* odluke sam donosio sam ili mi se samo tako pričinjavalo jer sam morao vjerovati u svoju lažnu i bespogovornu moć

kazaljke opruge i zupčnici iz egzistencijalističkog sata funkcioniraju tako besprije-korno da sam mislio kako je sve glatko i idealno ili trajno nešto nije u redu (sa mnom i s drugima oko nas)

najljepše i najbrojnije dijelove iz *dnevnika o liftu* napisao sam tada kad su mnogi posezali za heroinom a ja poslije otkrivanja duše i transverzala grada

moj prvi (dječji) roman bio je napisan na toaletnom papiru

nastavnica makedonskoga jezika čudila se a drugi mladi pisci su se smijali ne shvaćajući da pred njima stoji i rađa se još jedan velik pisac kojeg će oni mnogo godina kasnije čitati pa će se i ponositi time što su ga poznavali

ali kako će oni tvrditi da su ga poznavali kad i on sam tvrdi da sebe ne poznaje dovoljno ili se samo tako i sam ponekad osjeća rezignirano

i tada piše li piše kao umobolan čovjek koji ne zna točno od čega boluje ne liječi se ili liječeći se još više zaglavluje

10.

rukopis je nečitljiv a priča mora biti jako zanimljiva jer *dnevnik* čitaš sada satima sjedeći i zalijepljen za donji plastičan okvir zahodske školjke

samo najuporniji čitatelji intuitivno će dešifrirati sva mjesta i značenja i znat će zbog čega je nastupila smrt autora ili će i o njoj krenuti od pogrešne pretpostavke

u bilo kojem pravcu se kretali nikad neće otkriti ništa osobito jer je njegov život bio toliko jako dosadan i uobičajen bez iznenađenja i obrata da će uzalud netko sutra tražiti memoarski sadržaj u njegovim pjesmama pričama i nenapisanim romanima ili će pisati novu i lažnu biografiju

ne ti si velik prevarant i manipulant

ti se veoma mudro poput lisice ali i lasice usred bijelog dana prikradaš zatvaraš i skrivaš u svojoj kancelariji među četiri zida

kao nepokretna i sklupčana zmijska skrivaš noge a gmižeš vučeš se i provlačiš tamo kamo stižu samo najuporniji najtvrdoglaviji i naj sretniji

jednog dana ipak će morati dešifrirati tvoj rukopis

uključujući i institucije koje će odlučivati o lustraciji i cinkarošima

ali kakve to veze ima s tvojim toaletnim papirom na kojem si napisao svoj prvi (dječji) roman

pa nema toliko mnogo veze s romanom koliko s papirom jer je taj toaletni papir bio jedino što smo imali i čuvali doma i to za goste kad dođu na merkuriju i Jurajev dan da imaju čime uviti i popušiti poneku cigaretu sa sitno rezanim domaćim duhanom

Stavili bi škiju / kačak tako se nazivao sitno rezani duhan u drvenu ili metalnu kutiju (tabakeru) nježno ga uzimali prstima desne ruke pa ga podizali poput rezanaca sitno narezanog zelja koje bi slagali na list toaletnog papira u lijevoj ruci te ga uvijali i na kraju cigaretu lijepili pljuvačkom

11.

bilo je godina kad se kava pila u skladu sa siromaštvom i bijedom iz zemljanih fildžana malih poput oraha šećer se davao kao lijek sapun se kuhao a sol krupna bila je ista i za ljude i za stoku

ali da nisu bile te i takve godine ne bi se ljudi imali čega sjećati i čemu radovati ali i za čim čeznuti i tugovati sada

nikad nismo jeli na sreću žabe i skakavce osim kad smo bili u kini pa zato i nema potrebe da krekećemo nego moramo samo podvući rep kao stari pas ispred zgrade i ljubomorno čuvati ono što imamo

bog nas je čuvao i zašto da mu ne zahvalimo čestito i dostojanstveno zbog toga nema danas onih koji su željeli da žive svi a namnožili su se i ima mnogo više onih koji su samoživi i samoljubivi pa žele živjeti samo oni

njih uopće ne zanima što i zašto nešto piše u knjigama niti ih pak nešto uznemirava i oduševljava osim brundanje novih susjedovih kola kašnjenje na avionski let za inozemstvo strmoglavi pad akcija na burzi ili nedostatak mjesta za parkiranje njihovog glisera na ohridskom jezeru

oni isključivo znaju čitati iz vlastitog dlana (naročito kad ih svrbi čas lijeva a čas desna) ili iz oznojenog i izmučenog čela njihovih slugu koje primjećuju samo kad im moraju zapovijedati ili zatvoriti vrata ispred nosa

oni se ni ne pozdravljaju kad ulaze ili izlaze iz lifta

vješto i nečujno prešućuju vaš pozdrav kao da ga nisu ni registrirali zbudjeni su jer im se obraća netko koga su slučajno susreli ili pak živi godinama ovdje pokraj njih

i zamislite: diše isti zrak gazi isti prostor pa se čak i vozi istim liftom

mnogi među njima bježe iz mnogoljudnih zgrada (nalik internatima) samo da bi bili sami i imali svoju kuću svoje dvorište ali i svoj lift

12.

logirajte se prije no što počnete čitati i nervirati se zbog ovoga mog eksperimentalnog romana jer ja i da želim sad ne mogu prepraviti ili opisati sve moje bilježnice na kojima je napisan *dnevnik o liftu* a koje su ispisane dokraja s različitim formatima hladnoće najčešće plave zelene i narančaste

poslije povratka iz beograda odlučio sam jedinu putnu torbu ostaviti neraspakiranu u njoj su bile sve moje srednjoškolske pjesme zapisi i druge bilješke koje i dan danas stoje odbačene i zaboravljene u nesređenom seoskom podrumu

iz istih razloga i sada nisam spreman potražiti i prelistavati obiteljske albume u potrazi za takozvanim *sretnim djetinjstvom* fotografska alkemija zaboravljenog i nepovratnog fizičkog izgleda kad mi je lice bilo glatko i svježije kao u djevojčice a srce kucalo ubrzano

kao u grlice ili prepelica ali bez ijednog zaustavljanja zastajanja ili preskakanja kao što je slučaj sada

nisam ni pretpostavio da imam zaliske a i da su mi ih otkrili na vrijeme i da sam znao za to i tada bih reagirao kao i sada iz petnih žila trudio bih se da zalisci iščeznu sami od sebe da si krv sama na prirodan način probija put da ja ne sudjelujem i ničime umjetnim ne narušim sve to

ali bez pomoći memorije i bez bitnih detalja nema ni *dnevnika* ni *antidnevnika*
vodi me misao nosi inercija uznemirava nezadovoljstvo zbog neznanja kako da se najbolje prođe i proživi ovaj moj i jedini život

13.

možda treba propisati terapiju i liječiti sve moje heroje ali najveći pacijent ipak sam ja sam

svaki dan se ispitujem i preispitujem nisam li pogriješio nešto jesam li postupio pravilno ili nisam li prošao kroz crveno zeleno ili žuto jer osim mojih ispisanih rukopisa i praznih nada ja nema ništa drugo i ne mogu se pohvaliti ničim drugim

možete sumnjati u sve drugo ali o prethodnom (u mojoj ostavštini) postoji neoboriv dokaz

iako ne postoji konkretna i konačna granica između književnosti i kamenja moga života stranice i komentari puni su historizma melankolije anarholiberalizma defetizma i bezbroj drugih najrazličitijih izama i pizama

ne pantim mađarski ustanak iz 1956. jer još uvijek nisam bio rođen ali zato se pak živo sjećam praškoga proljeća i arapsko-izraelskih ratova

još uvijek nisam počeo s pisanjem moga nesvakidašnjeg *dnevnika o liftu* koji evo dok ga sada pokušavam završiti jer sam bio volonterski angažiran bez plaće slijepo sam vjerovao u nerealne parole i fraze bio sam obuzet lažnim idealima i idolima pa mi danas teško pada i povratak prema zauvijek nepovratno izgubljenom vremenu i ponovno i nevjerovatno nepotrebno ispisujem i ove glupe banalne površine i samo donekle esejizirane unaprijed osmišljene redove

da točno je to da smo čekali u redovima za kruh i mlijeko s pravom vjerujući da ćemo preživjeti ali ne i da ćemo tako pridonijeti stvaranju vječnog i stalnog reda i poretka

ali ne samo kod nas nego i u cijelom svijetu pa čak i na drugim planetima

koja je ta magija šarena laž opijum koji se širio kao osmijeh od jednog obraza preko usana do drugog lica kad smo tek stasali počeli piti džin s tonikom i slušati bacha beethovena mozarta i wagnera

učili smo i iz prirode i od ljudi ali postoji li netko danas (osim samih nas) tko će naučiti nešto i od nas

jesmo li se doista zapleli zbog brzopletosti i zbunjenosti u kafkinom procesu kao najsitnije ribice u ribarskim mrežama i nema nam spasa ili nam se tako pričinjava dok imamo osjećaj da stalno jedemo zelene breskve i šljive i izvan smo povijesti ne zato što je tako najsigurnije nego što je to jedino moguće

14.

u predvečerje trećega svjetskog rata koja li će ana frank sjediti u ograđenom kavan-
skom dvorištu ispod društva književnika makedonije danju će gledati i slušati pijane
skribomanske monologe a navečer će sve to zapisivati

nitko sada ne zna tko će kome objaviti rat i koji će vulkan ponovno uzavreti zaklokotati
kada gdje i koliko daleko će izliti svoju užarenu smrtonosnu lavu

daj bože da nema mrtvih i da nitko ne ostane bez krova nad glavom ali sva futuristička
proročanstva i realne znanstvene prognoze govore nešto sasvim drugo

u mome *dnevniku o liftu* sigurno to ne piše i nećete pronaći ni redak o etni ili o
vulkanima u japanu

dnevnici su lažni subjektivni i neistiniti kad postoje a nekad su pak nepostojeći i
imaginarni

njih svatko prelistava i čita kad želi i kako želi

pa ova konstatacija dovodi me do pomisli da dnevnici bilo kako počeli uvijek isto ili
slično završavaju s opomenom zaključkom frazom ili lažnim optimizmom i baš ih zato
možda moraju čitati samo starije osobe

kao da kod nekih filmova piše: ovaj dnevnik ili ovaj roman ne preporuča se ili
zabranjen je za čitanje mlađima od osamnaest godina

samo na taj drastičan i rigorozan način konačno javno i jasno progovoriti će se o ovom
našem životu pa ćemo i mi (što smo odrasli) sami doznati i reći konkretno i nedvosmisleno
što sve (ni)smo sanjali a što sve nam se (nije) dogodilo

život je nestalan i nepredvidljiv pa nas poučava i demantira u svakom sljedećem
trenutku on je kao zabranjen grad (sa zabavljenim olovnim portama nikada dovoljno
pametnim generalima i uvijek sasvim naivnim vojnicima) u koji se teško ulazi a nikada
se ne izlazi

točnije je poznat samo početak ali ne i kraj priče

ako već postoji netko da je ispriča najčešće nema onoga tko bi saslušao bajku

15.

sve počinje i vraća se u djetinjstvo

u kući u kojoj nije bilo lijepih stepenica a kamoli pravog lifta

ili u zgradi u kojoj je bio kakav takav lift ali nije bilo nikakvog čardaka s drvenim
ili kamenim stepenicama

i po stepenicama i s liftovima kreću se malobrojni poznati a svi drugi su nekakvi
čudni i nepoznati mrtvaci

malobrojni imaju smisla za humor a gotovo svi drugi razmišljaju o tuzi i smrti

tobožnju i uzaludnu potragu za univerzalnim vrijednostima grubu okrutnu i praznu

svakodnevnu realnost garniranu parodijom sarkazmom i ironijom ali i briljantnim
dijalogima o filozofskim metafizičkim socijalnim političkim vjerskim i drugim temama sve
to su izgleda žitelji naše bijele zgrade na početku naselja kapištec znatno više razumjeli i
osjetili negoli vlastiti život

njihove isprepletene sudbine i životi bili su kao siže za priče kazališne predstave igrane i dokumentarne filmove i sasvim su se uklopile u žestoko smiješan i tragičan model suvremenog romanesknog društva

pisci su sada samo nijemi svjedoci i bezglasni arbitri ali i gospodari igre s video spotovima i strip intervencijama dok ispolitizirani mladi čovjek i nadalje stoji i drijema pred režiranim televizijskim i uličnim paradama i konvencijama

16.

liftovima se voze i prosjaci i sveci a među stvarima koje možete (a ne trebate i ne morate) napraviti u liftu svakako su sljedeće

1
udarite svojim
nosom ravno
u zrcalo
(dakako
ako ga ima)
i pokažite
suputnicima
krv na
zrcalu i
samom nosu

2
zapjevajte
himnu *hej slaveni*
ili (obvezno
i još bolje)
zemljo makedonska

3
kad se lift
mrda lijevo i desno
u istom ritmu
mrđajte i vi
kukovima

(da ne kažemo
miješajte) naročito
ako ste žensko

4

nosite stalno
žilet i kremu za
brijanje pa ako se
zaglavi lift
na miru ćete se
obrijati i povrh
toga manje ćete
paničariti

5

ako se zaglavite
ne daj bože u
liftu otvorite
svoju torbu ili kofer
da izađe
zarobljeni zrak
od tamo jer će
vam trebati

6

kad ćete izlaziti
iz lifta a drugi će
jedva čekati
ući u
njega pozdravite
novopristigle
putnike
riječima *sretno*
i *nadamo se da ćemo se*
vidjeti ponovno

7

na zadnjem katu
držite vrata
dulje vrijeme
otvorena da bi se
provjetrio lift
jer je tamo gore
zrak najčišći

8

u liftu radite
tai chi vježbe za
jačanje
sportskoga duha i
fizičke kulture

9

svakom od
putnika u
liftu pokažite
i recite
imam nove čarape
da ne misli
da neugodan
smrad dolazi
od vas

10

ne iznosite
staro kiselo zelje
u otvorenoj kanti/kaci
liftom jer
ćete se potom morati i
vi vratiti
istim liftom

11

stavite kartonsku
kutiju ili vrećicu za
smeće između vrata
lifta dok
čekate svoju
ženu da se našminka
ili djecu da
uspiju samo
zaključati
blindirana vrata

12

Učtivo zamoli
putnike da
pritisnu dugme
umjesto tebe i
kad su ti ruke
slobodne ali im ne
zaboravi
reći da ti to
radiš iz
higijenskih razloga

13

pitaj svakog
putnika kad
uđe poslije tebe u
lift na koji kat
ide tek toliko da
započneš razgovor
dok ti netko
ne kaže
a zašto te
zanima
to

14
stani pred
liftom i zapisuj
tko se koliko puta
penje i spušta
liftom i na
licu mjesta
naplaćuj
svako korištenje
lifta

15
izvadite
svu dugmad
u liftu
a ostavite
samo
dugme *alarm*

16
označite u
liftu kredom
liniju do koje
vam se ne smiju
približiti
drugi putnici
zbog diskrecije

17
stojte u
liftu na jednoj
nozi i zatražite da
se držite
rukom za drugog
zbog ravnoteže

18
u liftu mora
biti označeno
više malih
krugova ili
kvadrata na podu
kao zagarantiran
osobni prostor
za svakog putnika

19
ako ste najviši
u liftu
pazite da ne
pomisli neki
pas da ste
stablo pa da
digne nogu i
popiša se na vas

20
u liftu mora
biti pomoćni stolčić za
odrasla lica
tako će se znati tko
je najstariji a i
lopovi će imati
još nešto
za posuđivanje

21
u liftu se ne
približavajte
previše
suputnicama
jer to nije
gradski autobus

22

uzmite spužvu i
kantu s vodom da
operete
cipele
sputnicima jer
sigurni smo da
će vam zarada
biti dobra
naročito ujutro
kad susjedi idu
i popodne kad se
vraćaju s posla

23

Kad se penje
tvoj lift
upiri se
nogama
o pod (držeci
stisnute čvrsto
zube) a kad se
spušta tvoj lift
podigni noge
naizmjenice jednu
za drugom s poda
da se
smanji težina

24

lift je idealan
prostor za igranje
dame putnici
ili neće ući
zbog vas i
pločica ili će
vam aplaudirati
kad
završite igru

25
pomirišite
kosu svih
putnika i pokušajte
pogoditi
koji putnik kakav
šampon koristi

17.

(inscenacija: četvorica zaglavljani u liftu)

A (jedan veoma mlad tip): od mene nemate mnogo koristi ja se znam samo trovati knjigama evo i sada se vraćam iz čitaonice gradske knjižnice ali

B (jedna mnogo starija tipica): ah treba mnogo strogih i rigoroznih kazni za sve zaposlene koji održavaju liftove ovako se možemo ugušiti pa će nas poslije izvlačiti mrtve van

C (jedna mnogo mlađa tipica): molim vas susjedo bez panike i crnih misli strpite se potražićemo pomoć doći će i osloboditi nas

D (jedan relativno stariji tip): ja sam radio na održavanju centralnog u školi bio sam tamo domar ali se razumijem malo i u tehniku a sada smo na ovom mjestu doista bespomoćni nemamo nikakav alat pa je najbolje da sačekamo malo ovdje unutra kad već ne možemo van

B: ma nemamo što čekati već me hvata panika da počnemo lupati po vratima pa će možda netko čuti pozvat će domara od kuće i otvorit će nam

D: da ali kako pozvati kad nitko od nas nema mobitel a i nemamo domarov broj

A: vi sve nešto nemate pa što imate dovruga osim slabih živaca i namjera da nervirate druge oko vas

C: ja imam mobitel i pozvat ću policiju da nam pomogne a koji je ono bio broj policije

B: zar ne znate da morate zvati 92 zar niste nikada zvali

D: taj broj nije točan sada se mora zvati 192

C: pa da dodali su jednu jedinicu ispred svih brojeva za policiju hitnu pomoć vatrogasce i slično

B: hajde zovi ne gubi vrijeme a dok oni dođu znaš koliko su brzi mi možemo krepiti i oni nas izvući odavde kao mrtve štakore

C: mene već hvata panika ali na sreću nosim pilule za smirenje

A: dajte nam svima po jednu tabletu pa ako zaspemo super naći će nas u veseloj i romantičnoj atmosferi

D: ah moramo više cijeniti zaposlene u firmama za održavanje liftova oni rade danonoćno nije im lako dežurati non stop a mi ih zovemo i cijenimo samo kad se netko poput nas zaglavi u liftu

C: ma daj kakvo cijenjenje da rade dobro svoj posao ne bi se liftovi kvarili tako brzo

B: liftovi su stari kao i mi otkako je izgrađena zgrada a punih trideset godina liftovi nisu zamijenjeni nego se samo popravljaju i ispravni su samo dok su ovdje majstori

A: ne ovi liftovi su već zastarjeli model sad ima mnogo suvremenijih sigurnijih i bržih liftova ali za takve liftove nitko ne želi platiti dok ne daj bože ne pukne sajla ili dok netko ne prespava cijelu noć u liftu

D: mi smo krivi jer svi uvijek žurimo nekamo pa istodobno zovemo liftove s više katova i stišćemo više dugmadi odjednom

B: točno je to zbunjemo liftove a i nema smisla istodobno pozivati dva lifta da idu na primjer gore na dvanaesti kat jer ih je pozvao jedan čovjek a dolje čeka deset osoba da bi se prevezlo gore

C: joj ljudi ja imam fobiju od liftova više nikad mi neće pasti na pamet ući u njih ja sam barem na trećem katu ili ću čekati da izmisle neke nove eskalatore koji se neće kvariti svaki drugi dan i zaglavljivati kao da su iz doba ilindenskog ustanka

A: ah da su barem iz ilindenskog doba proglasili bi nas za heroje zbog ovog našeg junačkog držanja pa bismo možda dobili medalju za hrabrost i nacionalnu mirovinu

C: ovaj svijet je tako jako dosadan ali nisam vjerovao da će se baš meni večeras dogoditi sve ovo

A: umjesto laptopa moramo nositi i jedan ključ za otključavanje zaglavljenih liftova

D: taj mali ključ je u obliku imbus vijka svatko ga mora imati i nositi ali sada je lift zaglavljen točno na pola puta pa se ne mogu otvoriti vrata mora se najprije mehanički malo podići lift do otvora na gornjem katu ili se pak spustiti polako na potrebnu visinu do nižega kata da bi se mogle poklopiti unutrašnja s vanjskim vratima

B: ne mogu više izdržati ovako duša mi je puna negativnih osjećaja plače mi se čak od stresa i prejakih emocija sakupljenih u grudima

A: plačite slobodno gospođo tako će vas možda netko i čuti pa će nam pomoći

D: na televiziji je nogometna utakmica lige šampiona pa je zato tako prazno i pusto svi spavaju pa ne čuju naše kucanje i pozive u pomoć

B: a i policajci su jako brzi i ovog puta kao i uvijek treba im cijeli sat dok dođu prije njih će stići domar iz dračeva

D: sada tražimo domara da nas izvuče a kad moramo platiti 400 denara mjesečno za domara čistačicu i za održavanje cijele zgrade (vodu, struju lift i sve druge zajedničke troškove) bježimo od njega kao od demona i mislimo da će netko drugi platiti za nas

C: ja znam da sam loše sreće ali barem mi nije potrošena baterija mobitela i imam još kredita pa se mogu javiti još jednom u policiju da požure

D: ne dižite mlada gospođo paniku izgubit ćete na ljepoti policajci samo što nisu stigli do nas ispred vrata

A: lift je zaglavljen između osmog i devetog kata pa dok se popnu pješice

D: ovo je strašno bio sam već zaglavljen ali u većem liftu ovaj lift je malen a mi smo četvoro

C: upisat ću domarov broj u svoj mobitel za svaki slučaj u budućnosti ako nekad zaboravim pa ponovno uđem u lift

D: ti si na trećem katu lift ti nije toliko neophodan a što da kažem ja s dvanaestog kata

C: i ja plaćam isto poput vas a vi se vozite znatno više te ste pokvarili oba lifta jer ste prevozili pijesak željezo i cement liftovima dok ste radili potkrovlja na divlje iznad dvanaestog kata

B: u ovoj državi ni u čemu nema reda pa i u zgradama u kojima svatko radi sve što želi a o liftovima da i ne govorimo

A: sada nas može spasiti samo spiderman ili batman i nitko drugi

C: kad će doći domar i vidjeti i mene zaglavljeno zajedno s vama bit će mu jako drago jer mu ja ne plaćam redovito zato što vrlo često ni ne koristim lift ali vrag niti ore niti kopa pa se točno na božić i meni dogodilo baš ovo kao posljednja opomena

D: i ja ne razgovaram s domarom iako mi je on najvažniji u zgradi da ga nema ne bi bilo ni vode ni centralnog grijanja ni lifta

A: nitko se više ne brine za nikoga svi su sebični i nehumani samo kad imaju lični konkretan interes čovječanstvo je izgubilo kompas i krenulo prema ambisu

B: da sam ja bila mlada i lijepa kao susjeda s trećega kata javila bih se na mobitel i došli bi već pet puta i odmah me izvukli odavde sada sam stara i raduju mi se samo kod kuće kad im donesem kruh i mlijeko ali ni tada previše jer su navikli da budem intendantska služba

C: za svaki slučaj popit ću još jednu tabletu za smirenje jer sam još strašno uznemirena

A: bez znakova panike molim vas jer sam ja sigurno najplašljiviji među vama iako se pravim da sam smiren i da uopće nisam zabrinut ja se više sekiram radi roditelja koji se sigurno sada boje da se nije nešto dogodilo sa mnom

D: od ovakvog zdravlja samo će još gore najgore biti ako pukne dotrajalo čelično uže i lift se u hipu nađe dolje

C: molim vas da više ničime ne pridonosite mojoj panici

B: dobro je još uvijek se nismo ugušili iako osjećam da ima sve manje zraka a sir i luk iz torbe za tržnicu počeli su mirisati sve jače

C: sve žene imaju fobiju od liftova djeca se vozikaju liftom gore dolje pa čak i uriniraju u njemu a naš spasitelj ili se nije rodio ili nije čuo naš poziv ili se ne žuri stići odmah ovamo

A: svi smo zaglavljeni i spašavanje će biti samo mali privid

D: ne filozofirajmo previše nego ne pritišćimo u budućnosti svu dugmad odjednom a i neka se popravi dugme za alarm

C: joj kako smo postali intimni ovako se nismo družili ni za novu godinu od sutra ću barem imati troje novostečenih prijatelja

D: da ali naši najveći prijatelji očigledno nisu još uvijek ni krenuli u naše spašavanje

A: s ovakvim solidarnim članovima ekipe uvjeren sam sto posto da možemo otputovati i na mjesec

C: ne hvala nisam spreman za nikakve dodatne turbulencije

18.

(ne toliko loša vijest: geri halliwell zaglavljena u liftu)

06/05/2008

nekadašnja pjevačica spice girls geri halliwell zajedno sa svoje četiri obožavateljice ostala je pola sata zaglavljena u liftu u trgovačkom centru u essexu

vatrogasac dan hayat izjavio je za medije da nije bio iznenađen kad je shvatio da je bila zaglavljena vrlo poznata pjevačica u liftu:

»geri je zahvalila i doista je draga dama čekalo ju je mnogo fanova i zadovoljni smo što je mogla vrlo brzo pripremiti se za susret s njima« izjavio je hayat

19.

(loša vijest: predoziranje u liftu)

21/10/2009

pored beživotnoga tijela Igora (27) iz sarajeva pronađenog jučer u liftu zgrade u kojoj je živio nađena je droga rekviziti žličica i šprica

na tijelu košarkaša igora nisu nađeni znakovi ozljeda koji bi ukazivali na nasilnu smrt tužitelj je naredio obdukciju da se utvrde razlozi smrti

igor je bio ljubazan i lijep mlad čovjek kažu susjedi i nikada i nikome nije radio nikakve probleme

jedan od stanara izjavio je da je mladić živio s bakom koja se brinula o njemu te ga odgojila

njegovi roditelji razveli su se kad je bio sasvim mali i o njemu se brinula jedino njegova baka

bio je dobar mladić dok nije ušao u loše društvo i nije počeo uzimati drogu

20.

koji su glavni likovi u gradu u kojem živite

sigurno to nisam ja ali je možda vaš susjed ili ste možda vi sami

ne vozite se zlatnim ili pozlaćenim liftom jer niste kralj ili car ni neki drugi (bjelo) svjetski gospodar pa vas po izlasku iz lifta čekaju s kočijom niti do lifta vodi crven tepih vi se upućujete prema gradskoj (pra)šumi ili bolje rečeno džungli tamo vas nitko ne čeka ni ne prepoznaje i to je vaša najveća prednost

kamufliraš se na sve moguće i nemoguće načine želiš da te svi vide kad si sretan lijepo odjeven i ponosan ili da te nitko ne vidi kad si tužan neugledan i ružan

evo to je grad u koji ti uzalud pokušavaš igrati barem jednu od glavnih uloga a stalno dobivaš samo sporedne i epizodne uloge

zato se zatvori i ne izlazi iz lifta

on te vodi pogrešnim putem i pravcem ili te vraća osamljenog i opustošenog u tvoj brlog i ležaj koji ti služi kao prenočište za sumiranje svih cjelodnevnih promašaja i zabluda ali i za izvođenje magije protiv uroka i tjeranje zlih vještica zmiija misli i zlih sila

21.

je li moguć susret s nekim moćnikom u vašem liftu

ako mu pridržite teške putne torbe koje nosi lično on u svojim objema rukama a ne netko drugi tjelohranitelj ili čovjek iz osiguranja pa ih ne želi spustiti na zemlju da se ne bi uprljale na nečistom podu

možete mu ulaštiti i cipele papirnatom maramicom pa je spremite i čuvati umjesto u njegovom u svome džepu ili ga zamoliti za sastanak da vas primi na posao a ako vam

i dade posjetnicu neće vas se nikada više sjetiti jer posjetnice dijeli kao bezvrijedne bonove za menzu koja odavno ne postoji kao uplatnice za nagradnu igru koja je odavno završena kao kupone za koje ne vrijedi nikakav popust ili kao sličice za album koje više ne skupljaju ni djeca

svi se prave gluhi i nijemi kad vi od njih tražite i očekujete nešto

zato tim bijednim štakorima zatvorite lift pred nosom zalupite im vrata ne gledajte ih ni u lice ne zaslužuju ni da udišete isti zrak s njima napudranim i namirisanim (s umjetnim kremama i zastarjelim parfemima) vilice im škripe kao pokvareni sat njihove sjene ne boji se ni njihov kućni pas pa ću zato sada viknuti to na sav glas ua trula buržoazijo naprijed besperspektivni proletarijat uraaaaaaa

ako želite da jedan slučajan susret u liftu potpuno promijeni vaš život znajte da se to neće nikada dogoditi

ne niste u pravu naprotiv samo su slučajni i nedogovoreni sastanci u liftu susreti bogova izgubljenih marsovaca stvorenja s dvije nepoznate planete pasa s jednog i drugog kata svjetova koji postoje jedan pored drugog radosti i nesreća koje su nepredvidljive i neponovljive događaja koji se odvijaju bez nekog logičnog i pravilnog reda

u liftovima je sve zabranjeno samo ne pokazujemo stid i strah

kad će vam se susresti pogledi pa ćete morati okrenuti glavu na drugu stranu da vas ne probodu amorove vatrene strijele ili kad će vam se odjednom zarumenjeti obrazi pa ćete nalikovati resenskoj jabuci koju jedva netko čeka zagristi e tada znajte da je na vidiku velika ljubav

prvi poljubac u liftu prvi miris njene kose u liftu prvi njegov nježan zagrljaj u liftu prvi slučajan dodir u liftu od kojeg se nećete nikada odlijepiti i osloboditi

22.

(znatiželjne tinejdžerice zaglavljene u liftu)

07/08/2008

dvadeset i šest tinejdžerica sa sveučilišta u texasu htjele su provjeriti koliko vremena mogu izdržati u jednom velikom teretnom liftu ali zbog njihove težine lift se zaglavio i potom su ih morali spasiti

nisu ni očekivale što ih sve može snaći pa su ih poslije nekoliko sati prave panike i borbe s vremenom ali i sa samima sobom bili spasili i sve su izišle iz lifta uznemirene preplašene i uplakane

jedna od djevojaka bila je hospitalizirana u bolnici a dvjema drugim bila je ukazana pomoć na licu mjesta u nazočnosti službenih osoba policajaca vatrogasaca i istražnoga suca djevojkama je zbog narušavanja javnog reda i mira i učinjene štete na liftu sud izrekao kazne od 100 dolara po osobi

a pretrpljeni stres i neviđeni strah djevojkama će ostati kao nezaboravna i trajna loša i vječna uspomena

23.

pri razglabanju osnovne teme o liftu psiholozi su ocijenili da je ona još uvijek aktualna i da je u tijesnoj vezi i dosluhu s promiskuitetom fantazijama i parovima koji su pogođeni dosadom

rijetko tko ne zna da je promiskuitet bolest kažu oni
ali i avangardni pisci znaju i razumiju da rizici nisu glupi
sasvim (ne)očekivano shvaćaju i prihvaćaju da se mikrokozam lifta uklapa u urbani ambijent postmodernističkog areala i diskurs postkolonijalne literature

više od četvrtine modernog svijeta su teroristi ili umobolni fantasti i pedofili koji su skloni izazivanju skandala i senzacija masturbacijama i drugim perverzijama ali se vješto upliću i prikrivaju posred mnogobrojnog i šarolikog zvjerskog konglomerata koji sačinjavaju čudaci i luđaci

pod paravanom najrazličitijih lažnih vojskovođa i ratnika i vojnika oratora moderatora i drugih govornara oni nikako ne mogu oprati svoju savjest i postati kao sav ostali normalan svijet pa njihove zastrane anomalije i druge abnormalnosti čovječanstvo proglašava i prodaje kao vrhunska ostvarenja duhovne hrane i dobru zabavu

to je dekadencija ludizam i iživljavanje u svakom smislu riječi
modernizam se hrani arhaizmom i anakronizmom i briše se tanka granica između komunizma fašizma i anarhizma

prethodnik postaje sljedbenik podčinjeni hegemon domorodac nomad a epigon vrhunski kreator

život se pretvara u neispričanu priču koju neće imati tko ispričati ni tko slušati i prepričavati

narator je osuđen na šutnju presuda se izriče bez dokaza i svjedoka a objavljuje se i poštuje prije no što će biti i izrečena

potraga za izvornicima reproducira lažne kopije plagijate i falsifikate a istraga je prekinuta zbog nesuglasnosti dvosmislenosti i prepreka

u zraku stalno lebdi pitanje tko upravlja bespilotnom letjelicom i gdje i kada je programirana da padne

razlozi za shvaćanje i prihvaćanje realnosti postaju sve više pogrešni i neprihvatljivi nerazumni i iluzorni a vizije o tom neshvatljive neprimjerene i nebulozne

24.

ja sam najveći dio života proveo kao domsko dijete po tuđim praznim kućama i prepunim internatima

ono što sam sačuvao u sebi to je samo moj san i prezir ali i golema tuga i još veći strah i neugasla i nesavladiva žeđ i nada

uvijek sam desetljećima podalje od svojih

hoće li me prepoznati kad će me morati identificirati

imam ožiljak na nosu i znak na truhu i na jednoj ruci

za mene je ključ uspjeha u zamijenjenim tezama alogičnosti i tenzičnosti / napetosti na sreću ali ovo sveto trojstvo nikada mi se nije dokrajalo dogodilo

nedostaju mi riječi osim onih koje toliko učestalo upotrebljavamo
 prostor je prazan i mora se naseliti svojim a ne tuđim mislima i citatima
 dosta mi je izvještačenih floskula fraza i parola
 riječi koje ne iskazuju ništa i ne znače nešto

možda je bolje u nedostatku pravih riječi usuprot inflaciji otvaranja usta plaženja
 jezika i neartikuliranih glasova da mijauču samo mačke pijuču pilići laju psi muču volovi
 a da se ljudi izražavaju (pantomimom) samo pokretima

kako će zastati prelijepa djevojka natovarena vrećicama ispred lifta i umiljatim
 pogledom dati vam znak da joj otvorite vrata tako ćete vi to napraviti prije nego je ona
 to i pomislila bez mnogo mlataranja nervoznih gesta i simulacija mora se razgovarati
 bez riječi ulaziti iz jednog u drugi mozak zatvoriti žabu u lift i ostaviti je cijelu noć da
 bespomoćno skače

25.

ljudi što imaju principe dijele se na principijelne i neprincipijelne a oni pak što nemaju
 principe dijele se na neprincipijelne i neprincipijelne isto tako

razlika među njima i slobodoumnih odnosno neslobodoumnih je kao između kiše i
 vode

pokosit će nas epidemije kao skopje i to nenajavljeno kad najmanje očekujemo ali
 ne zbog lakovjernosti i nespremnosti za kataklizmu i apokalipsu koja jednom mora stići
 nego zbog razmišljanja o tom

nijedna nesreća ne dolazi nezvana i sama

ako ste zainteresirani za isporuku samo zrelih jagoda tada vam trebaju drveni sanduci
 koji će odmah upijati sokove iz zgnječanih plodova ali i široko otvorene vilice koje jedva
 čekaju sočne poljske jagode da se otope u njihovim suhim žednim gorkim ustima

tako je i s ovim našim trailerom o liftu koji mora biti najava i prethodnica istoimenog
 filma koji mora biti napadnut i uništen prije no što će biti snimljen

u liftu prvo primjećujem registriram kao s lupom pripadnice erotičnijeg spola koje
 imaju tanga gaćice ali još više i prije svega one koje ne nose nikakvo donje rublje
 moje fantazije idu čak tako daleko probojne su kao šilo pa ih ponekad svlačim
 pogledom strahujući da ne dobijem šamar i to u prepunom liftu

ali zna me uzbuditi i tanka svilena postava pod suknjom po kojoj polako klize ruke
 upućujući se prema jedinstvenom brežuljku

(u svoje i vaše ime zahvaljujem cenzorima knjiga i krojačima filmova koji su nas
 na veoma jednostavan način s tri točke ili škarama uvijek zaštićivali čak i od nas samih)
 treba mi samo nekoliko minuta za erekciju i nezaboravan potpuni seks u liftu

dovoljno je da ona ne nosi hulahupke da ih ne bi morala svlačiti i cipele ali i da ima
 šire gaćice za sprijeda a za straga je puno puno lakše

dovoljno je da se ona nagne naprijed i čvrsto se osloni dlanovima na metalni zid lifta
 pa da se i hulahupke i gaćice spuste ne sasvim nego do natkoljenica a da on izvadi alat iz
 raskopčanih hlača i isto tako spuštenog donjeg rublja

nisam odbila nikada nikog da me ne bi pratio maler i da me ne bi kaznio gospodin pa hajde sad vi recite jesam li kurva ili nisam

ja nisam zatražio razvod zato što sam o njevoj nevjeri znao samo ja nisu znala čak ni naša djeca

pazite samo da vas ne izdaju noge na kraju zbog pritiska što dolazi odzada a njega od stalnog naprezanja naprijed i nazad da vam se ne oznoje i proklize dlanovi po zidu lifta da ne pokuca netko i da se odjednom zaprepastite zaglavite se definitivno u liftu pa da vas nađu sklupčane i zaključane kao pse i razdvajaju vas injekcijom

tko li je rekao da se ovo nazivalo fukanje ili jebanje

zna se kako se mora raditi te stvari

ponavljanje je majka znanja

a za trailere (filmove) potrebno je samo malo mraka

nebo će biti otežalo od malenih zvijezda

ptice sa stabala u parku prevarene svjetlošću jakih reflektora pomislit će da je dan i početak će pjevati

zemlja će biti topla kao vreli hljeb iz krušne peći

heroji iz lifta nosit će odore sa zlatnim epoletama

točno u podne zazvonit će zvona i najaviti projekciju dokumentarca lift (ni)je za dvoje sljedećeg dana monter i će donijeti i ugraditi novu kabinu za najmanje dvoje *slučajnih nesuđenih (su)putnika*

26.

D: ipak netko mora unaprijed znati kako se rukuje ovim dizalom i spuštalom

B: da pročitamo uputu barem od slova k do p

C: treba osigurati da su vrata malo odškrinuta i da lift neće krenuti čak i kad bi ga netko pozvao

A: prijavljujem se razumljivo ako nema drugih dobrovoljaca

D: pošto uđete morate dobro zatvoriti vrata

C: pa mi smo provjerili pošto smo zatvorili kao i uvijek sve je bilo dobro učinjeno čitajte dalje

A: pravilno se mora rasporediti (distribuirati) težina u liftu ovdje je izgleda debelo premašena

B: nije ja sam odjednom pritisnuo greškom više susjednih dugmadi

C: treba nam još samo režiser kamerman i montažer za ovaj naš trejler da bi bio gledan ali i da dobije nagradu

D: morao bi biti zabranjen za prikazivanje osobama mlađim od 14 godina

A: u garanciji za lift piše da je za svaki eventualan kvar odgovorna osoba koja ne zna rukovati i nepravilno postupaju

B: sin mi je brucioš tek zapisan u esra na dramaturgiju

A: gluposti ne uči se sve u životu iz nijedne knjige

D: instrukcije su samo ishodišna osnova za daljnje nesnalaženje i zaglupljivanje

C: zabranjeno je učenje u liftu i vožnja u parovima dvojkom istog spola

B: e za to dosad nisam znala možda negdje piše ali ja nigdje nisam pročitala

A: meni se osobno dopao onaj angažiran tekst ima lijepih scena ironijskih elemenata dramaturški naboj i neočekivane obrate

C: ako bude ovakav film ja ću ga sigurno gledati još jednom

B: ja ću kupiti svome sinu kartu da ga gleda zajedno s djevojkom u kinu

D: ah ne pada mi na pamet da se još jednom podsjećam početka kulminacije (zapleta) kraja i svih ovih teškoća i proživljenih trauma

27.

D: svaki čovjek ima svoju razinu pa se mora sam popeti do vlastitih visina tako uče knjige podsjećaju i opominju kazališne predstave ali i pripovijedaju živi svjedoci pa je pitanje treba li svim ljudima lift nekakav ili nikakav

A: pod lifta za mnoge je jedini način da dostignu plafon

C: u liftu ima sila centrifugalnog privlačenja ali i centripetalnog odbijanja

B: iskreno se radujem što će se nove generacije u narednih 30 godina voziti novim a ne renoviranim liftom

A: moramo biti realisti a ne fantasti mi živimo zakovani za zemlju a ne izbačeni visoko u atmosferu

D: da je bilo drugačije i mrtve bi zakapali na nebu a ne pod zemljom

C: svi mi odavno živimo u oblacima

B: među teškim betonskim zidovima gdje palimo svijeće i molimo da nikad ponovno ne zatrpaju mošti naših predaka

C: kad sam se zaljubila prvi put poslije dočeka nove godine pred točno sedam zima kao princeza snjeguljica osjetila sam leptire u trbuhu kad sam ugledala svog princa (bez bijelog konja) u liftu

A: prelijepa je ta slika leptira u zimi a nisu snježni možda ste od pokretanja platforme lifta osjetili sve to

B: vidim da vi već letite lebde u zraku vaše emocije a možda će se do dolaska alfi u ovu ledenu zimsku idilu razgorjeti i malo nesagoriva strast

D: gotovo je nema vremena za poeziju lift se počinje spuštati na zemlju/u prizemlje vrata se otvaraju mi smo spašeni

28.

ušao sam u lift i počeo pritiskivati nervozno dugme s brojem 3

ali izgleda da ga je ovaj mladi čovjek u odijelu do mene već pritisnuo

jedna simpatična dama okrenuta leđima već se ogledavala i vrhovima prstiju desne ruke polako i nježno začušljavala svoju crnu kosu

jedna druga djevojka naslonila se do ogledala u kutu lifta

ušla je i jedna mlada djevojka koja je glasno govorila u mobitel pokušavajući umetnuti previše riječi u jednu prostoproširenu rečenicu

zurio sam u prazno točnije u pod pokušavajući ignorirati njezin piskutav i iritantan ton glasa koji nije dozvoljavao da sadržaj razgovora iz njezinog mozga stigne i u naš

ja sam se spustio na treći kat gdje je čekala za dolje jedna sredovječna gospođa s tapiranom kosom koja je očigledno bila u gostima jer je nisam poznavao

rekao sam sebi da su se zgodne žene počele motati po našoj zgradi pa čak i po našem katu

stop isključite ventilator jako je bučan čuo sam što je rekao čovjek u odijelu prije nego je nastavio liftom prema gore

ušao sam u stan odložio tašku pokupio sitan novac dovoljan za kruh i mlijeko u jednu ruku a drugom uzeo vrećicu sa smećem da je bacim u najbliži kontejner odmah ispred naše zgrade

preciznije pred našim četirima bijelim zgradama u naselju kapištec ima točno četiri kontejnera pa kao da smo se natjecali koja će zgrada baciti najviše otpada i prva napuniti velike metalne sanduke

sada pak otkako su izgradili ovdje i cvjetnu tržnicu ima sve manje novina plastičnih boca i drugih otpadaka a sve više drški i uvenulog i polomljenog cvijeća

uostalom i ja se najviše ističem doma i sakupljam jeftine i skromne poene bacanjem smeća pa se uvijek i ponosim istodobno što sam toliko vrijedan (bacam svako jutro najmanje jednu vrećicu a ponekad i po tri) ali se i stidim što proizvodimo toliki otpad i što jedemo više od drugih

ali lift nikako da se vrati nazad a ja i tapirana gošća nestrpljivo smo i naizmjenično pritiskivali dugme i pozivali lift da se počne spuštati prema dolje sve dok nismo čuli jaku eksploziju na najvišem katu

ja sam odmah otrčao gore a tapirana gospođa uplašila se i pobjegla prema dolje stepeništem

u jednoj ruci držao sam sitan novac u drugoj vrećicu sa smećem odmah sam stigao preplašen i zadihan na dvanaesti kat

i što ću tamo vidjeti: već su dotrčali i pritišću i drugi stanari a kroz malo odškrinuta vrata ugledao sam onog mladog čovjeka u svečanom odijelu kako leži na podu a pokraj njega bio je crn pištolj i mala lokva krvi ispod njegove glave zar je ovo moguće malo prije vozili smo se zajedno ne mogu vjerovati pomislio sam a jedan je od susjeda rekao da je bio mladić njegove kćeri koja je prekinula vezu prethodnog dana i jutros otputovala u inozemstvo

29.

ne želim ne vidim i nemam živaca za serijske horor filmove

to što može inscenirati život ne može ni najbolji pa makar bio i holivudski verziran scenarist

ali zar i mi nismo postali divlji zapad kad nam se smrt događa i izbacuje masovno pred noge i konzumiramo je umjesto juhe ili deserta

ventilator nije radio ali se još uvijek širio opojni parfem privlačne dame u krznenom kaputu

ona je malo prije stajala na mjestu gdje je sada mladićeva glava

konstruktori moraju izmisliti još usavršenije liftove u kojima se neće gubiti signal mobitela

a sada svi čekaju da nesuđeni mladićev djed ode doma i prvi izvijesti policiju o nemilom događaju

ipak je brzo ušao u stan iznutra je zaključao vrata vjerojatno iznenađen i prestrašen frapantnim događajem i tragičnim prizorom točno pred njegovim vratima na dvanaestom katu

on više nije izišao napolje sve dok nisu došle službene osobe koje su zatražile da se i on suoči s njima i dade izjavu

ne čekajte lift pokvaren je i stoji na zadnjem katu idite pješice malo se razgibajte rekao sam stanarima koji su uporno pritiskali dugmad i stajali u prizemlju a ja sam žurio baciti smeće pošto sam prethodno dao izjavu o posljednjem slučajnom susretu s mladićem u sivom odijelu

30.

dobro što su otvorena vrata

prenijet će ga iz lifta u hodnik ili će ga direktno ponovno preko lifta spustiti medicinskim nosilima na put do sudske medicine pa od tamo u mrtvačnicu kapelu i groblje posljednji put proći će još jednom spuštajući se liftom prema dolje

on je mrtav šteta mlad čovjek

do kraja života pamtit ću njegove riječi *stop isključite ventilator jako je bučan*

popao se u novom i izglačanom a spustio u izgužvanom i krvavom odijelu

s događajem će se najteže suočiti roditelji sina jedinca jer će u njegovim očima moći prepoznati samo odsutan pogled neispunjenu želju i strašan grijeh što su se baš ispriječili na njegovom putu

nikada si neće oprostiti što su bili protiv njegovog izbora i što nisu dozvolili da se u njihovoj obiteljskoj kući čuje plač njegovog nerođenog djeteta

radost zbog novog čeda bit će daleko odavde najveći najduži i najdublji plač za njim

neka zavijaju sve sirene automobila lokomotiva i brodova za mladićem koji je odigrao jedinstvenu najhrabriju i najpotresniju ulogu u svom životu

31.

(klip s mobitelom za seks u liftu)

eksplikacija: seks u liftu svakako je jedan od idealnih načina za nekoliko dinamičnih i strastvenih magičnih minuta ispunjenih s dotada neviđenim seksualnim impulsima

sinopsis: partner ili partnerica oslanja se odmah do komandne table na unutarnji zid lifta pošto će prije toga pritisnuti na dugme stop i držati ga prstom dugo zatim će jednom rukom malo odškrinuti vrata tek toliko da lift ne može krenuti i ako ga netko eventualno pozove

za brzi i čisti seks potrebno vam je nekoliko vlažnih i mirisnih ili običnih maramica kod seksa u liftu najvažnija je brzina

nikad nema potrebe da se sasvim svlačite jer su moguća sva iznenađenja i iznenadni prekidi

znači ostanite djelomično odjeveni a kad završite na brzinu sakupite dijelove donje odjeće nakit i sredstva za kontracepciju s poda

nije strašno ako ostavite tragove od karmina na ogledalu a čak je preporučljivo obrisati i ulaštiti lift brzim pokretima i oslanjanjem vaših dva ili više nemirnih tijela

za maksimalno uzbuđenje kod seksa na javnom mjestu budite hrabri i ludi ali i sigurni da će vas obavezno neki brzopotezni zlonamjernik u tome spriječiti

32.

(skrivena kamera: krađa u liftu)

muškarac i žena stoje ispred lifta i tobože čekaju nekog drugog da uđe zajedno s njima a oni su u stvari promatrali putnike prije ulaska da bi izabrali svoju žrtvu

izbor će pasti na osobu koja nosi najviše zlatnog nakita na sebi

zatim ulaze zajedno s njim / s njom u lift i ukoliko je sam / sama akciju počinju u liftu a ako ima više osoba u liftu tada izlaze zajedno s njim / njom i akciju poduzimaju u hodniku

nije preporučljivo ako je žrtva zajedno s nekim u liftu ili ako iz lifta na žrtvinom katu istodobno izlazi ili ulazi više osoba

zato je najbolje napasti žrtvu kad je sasvim sama

na primjer ona ulazi u lift a neidentificirani muškarac i žena dok se lift kreće zajednički napadaju eksponat zlatom optočen

on vadi pištolj ispod kaputa i stavlja ga na žrtvinu sljepoočnicu a njegova žena ili samo poslovna partnerica skida sva četiri prstena s njezine obje ruke ali i zlatni lančić s vrata i pozlaćeni sat s ruke

lančić je od malih karika pa se zato ne smije skinuti nego jako pažljivo prebaciti preko glave ili otkopčati prije nego se skine s bijelog vrata žrtve

prstenje je srebrno i zlatno a sat je s pozlatom od bijelog zlata

pljačkaši zatim izlaze iz lifta i trčeći po stepenicama munjevito iščezavaju u nepoznatom pravcu

žrtva je zbunjena i prestrašena poslije pretrpljenog šoka i presretna što je u sudnjem času spasila živu glavu

skrivena kamera odavno ne radi i nije registriran nikakav videozapis

(skopje 2010/2011 godina)

kraj *dnevnika o liftu* napisan je na trideset i drugi dan mjeseca

(Preveo s makedonskog: Borislav Pavlovski)

BILJEŠKA O PISCU

Hristo Petreski rođen je 4. veljače 1957. godine u Kruševu (Republika Makedonija). Sveučilišni je profesor na Univerzitetu audiovizualnih umjetnosti ESRA Skoplje-Pariz-New York. Osnivač je i direktor Izdavačke kuće »Feniks« i Fondacije »Makedonija prezent« u Skoplju. Glavni je i odgovorni urednik časopisa »Trend« i »Književna akademija«.

Autor je više od 50 knjiga (poezije, proze, kritike i eseja), među kojima izdvajamo samo neke:

»Огледало« (1979.), »Вулканска потреба« (1981.), »Во јагодата црв« (1982.), »Врв« (1983.), »Штит« (1985.), »Туѓо тело« (1990.), »Патник на враќање« (1991.), »Забел« (1991.), »Камен јазик« (1996.), »Стаклен клуч« (2003.), »Belo mastilo« (2003.), »Pantomima« (2009.), »Бел петел врн ветер« (1992.), (Детска радост – Скопје, 1993.), »Скопскиот трамвај« (»Феникс« – Скопје, 1996.), »Најголемата тајна« (2004.), »Zbogum, Kenzo Tange« (2006.), »Virtuelno ogledalo« (2010.), »Белиот фустан« (2001.), »Подарок од срцето« (2003.) itd.

Zanimljivo je istaknuti da mu je »Разговор со ѕидовите« (Razgovor sa zidovima) objelodanila *Omladinska iskra* – Split (1981.).

Dobitnik je velikog broja republičkih i međunarodnih nagrada: *Aco Šopov*, *Jovan Koteski*, *Ivo Andrić*, *Gogolj*, *Racinovo priznanje*, *Vančo Nikoleski*, *Krste Petkov Misirkov*, *Vasil Kunoski*, *Krste Čačanski*, *Književne opštine Vršac*, *Makedon*, *Savremenost*, *Urban* i drugih priznanja.

Za roman »Lift (ni)je za dvoje« dobio je nagradu *Racinovo priznanje*, koja se dodjeljuje u Republici Makedoniji za najbolji roman godine.

Preveden je na više od dvadeset stranih jezika: srpski, hrvatski, slovenski, bugarski, turski, albanski, ruski, francuski, engleski, njemački, španjolski, portugalski, talijanski, poljski, slovački, rusinski i druge jezike.

(B. T.)

MOJ ČOVJEK COURBET (NOĆNO IVERJE)

Zdravko Zima

četvrtak, 01. svibnja 2014.

Volim prvomajsko doba godine u kojem se slavi proljeće i rad. Ako priroda ne može opstati bez proljeća, ljudsko biće nezamislivo je bez rada. I dok je u komunističkoj eri rad mistificiran (u zoru 20. stoljeća Zola je napisao roman pod naslovom *Travail*), sa svojom korporativnom logikom kapitalizam ga je udaljio od proletarijata, ili prekarijata, cementirajući krvnu vezu s mafijom i kraljevima kriminala. To se zove borba za bolju budućnost. Današnji svijet izgleda kao lubenica raskoljena na dvije polutke. U jednoj vlada liberalizam, u drugoj radikalizam, a tko kusa koji dio, ovisi o ukusu i stjecaju okolnosti. Sreća je moguća samo u uzajamnosti, što u krajnjoj liniji znači da užitak prima onaj tko ga je u stanju i pružiti. Attali zato misli da su žene u boljem položaju jer je uživanje u davanju (ili u pružanju užitka) imanentno majčinstvu.

Ispada da slijedim Attalija, iako je to samo privid. Ali na prvomajsko plandovanje uputio sam se s tri žene (Alenkom, Emilijom i Mirnom), među kojima je samo jedna majka. Ne brine me to zbog nataliteta, nego zbog Attalijeve teze o uživanju u pružanju užitka. Ali ostavimo se Francuza. Oko 11 sati odlazimo autom u smjeru Ljubljane. Krajnji cilj je Bohinj. Vrijeme je sunčano, pa skrećemo u Kostanjevicu na Krki, gradić u Dolenjskoj, smješten na umjetnom otoku. Nakon obilaska središta, odlazimo u *Galeriju Božidar Jakac*, a u stalnim zbirkama predstavljeni su Božidar Jakac, Jože Gorjup, Tone Kralj, France Kralj, France Gorše, Bogdan Borčič i drugi. Dva sata kasnije, nastavljam put. Prolazimo pokraj Vrbe, Prešerenova rodnoga mjesta (*O Vrbo, sretno drago selo moj! gdje kuća moga oca stoji stara*) i ulazimo u Bled. U hotelu *Toplice* pijemo šampanjac; već tradicionalno, kako kažu naši obmanjivači kojima je tradicionalno sve što se događa već drugi put. A prije dolaska u Bohinj, šampanjac shvaćamo kao uvertiru. Treću ili četvrtu godinu za redom. I konobar koji nas poslužuje je isti. Stariji gospodin, Slovenac iz bledskoga kraja, koji nas informira o svim važnim sitnicama.

Oko 19 sati stižemo u Bohinj, u vilu *Park* (Ukanc 129), gdje se već osjećamo kao doma. Pozdravlja nas Jana Biščan, gospođa koja se brine da sve bude u redu i bez koje se na ovome mjestu ne bismo osjećali tako dobro. Vila *Park* locirana je na mjestu gdje se Sava Bohinjka ulijeva u jezero. Malo je reći da je bohinjska priroda lijepa. Ona je toliko lijepa da sam tu, kao zakleti Mediteranac, možda prvi put shvatio, ili samome sebi priznao, da planine mogu konkurirati moru! Boju Savice, čiste kao suza, teško je opisati: smaragd ili nešto slično, zeleno, što potencira dojam svjetlosti i stalnog rekreiranja. Kad namjernik dođe do ove točke, ne bi se trebao uopće micati. Kao što je Rilke napisao za junaka jedne svoje pripovijetke, oduzetog Ewalda, da je Bog odredio da bude mirna točka usred sveopće gungule, tako je bohinjski pejzaž raj usred vladajućeg kaosa. Tu, u srcu Triglavskog nacionalnog parka, uz šum Bohinjke i obronke Julijskih Alpa, čovjeku ne treba mnogo. Možda malo vina i asocijacija na Rilkea ili Prešerena, koji je uživao u ovoj istoj ljepoti, gledao ovu istu rječicu i ovjekovječio je u *Krštenju na Savici*.

petak, 02. svibnja

Izlet u Voje, ledeničko-alpsku dolinu sjeverozapadno od Bohinjskog jezera. Dolina počinje kod naselja Stara Fužina, gdje se parkiramo, i završava pod padinom Tosca, koja nema veze s Puccinijem i njegovom operom, iako je ljepota okoliša takva da gosti nerijetko pjevaju iz petnih žila. Kao u trećem činu Puccinijeve opere, kad osuđeni i ljubavljku omađijani Cavaradossi pjeva *E lucevan le stelle*, jednu od najpoznatijih i najpotresnijih arija koje su ikad napisane. Prolazimo pokraj potoka Mostnice i Hudičevog mosta. Na kraju doline nalaze se slapovi i, naravno, gostionica *Slap*. Jedemo *zaseku, jotu* i ričet i kušamo sve moguće rakije. Pijani nismo, iako se tako doimamo, a ako i jesmo, onda to nije od rakije, na koju smo baždareni, nego od ljepote koje nikada nije dosta i u kojoj se jedinog može pretjerivati a da od toga ne boli glava.

Pješačenje u jednom smjeru traje oko sat i pol. Na povratku nas hvata kiša, ali mi smo spremni na sve. U jednom času Alenka otkriva daždevnjaka, jednu od mojih najdražih beštija. Naravno, svi znaju za legendu o četveronožnoj životinjici kojoj vatra ne može nauditi. Nažalost, ovaj je audio džip koji je malo prije protutnjao cestom.

subota, 03. svibnja

Alenka, Emilija & Mirna kreću u šetnju s jedne, a ja s druge obale. Za dva sata naći ćemo se na suprotnoj strani jezera, na mostu ispred crkve sv. Janeza, u mjestu Ribčeva Laz. Ovako je možda lakše i komotnije. Ne moram misliti je li tko zaostao, je li koga ili koju pritisnuo mjehur i je li negdje zazvrndao mobitel, pa se svi okreću i obrću, kopaju po ruksacima, umjesto da ignoriraju tehniku i prepuste se onom što ih okružuje. Danas se ponašam u skladu s onom njemačkom, *Eile mit Weile*, što znači da treba žuriti polako. Nakon petnaestak minuta skrećem u prvu birtiju, čiji domaćin još čisti krmelj iz očiju i polako mete terasu. Pijem kavu i *borovničec* i gledam u obližnju padinu. Takav pogled i takav vidik me nikada ne zamaraju. Kao i more, mogu ga gledati danima. S druge strane,

možda sat vožnje automobilom, nalazi se Konjšica, malo mjesto u Gorenjskoj. Ne bih spominjao Gorenjsku da za tu podjednako prekrasnu regiju nije vezana jedna egzemplarna, pa i romantična priča. Negdje poslije Drugog svjetskog rata, za vrijeme svog baletnog angažmana u Düsseldorfu, Stanislava (Stanka) Brezovar upoznala se s dirigentom Carlosom Kleiberom. Simpatija se pretvorila u ljubav, ljubav u brak, a svaki slobodni trenutak slovensko-austrijski i baletno-dirigentski par provodio je u Konjšici. Možda bi se smjelo zaključiti da je veliki maestro bio zaljubljen u Sloveniju i u Konjšicu koliko i u svoju ženu, što je u skladu s romantičarskim vizijama u kojima su domovina i domina jedno te isto. Premda se rodio u Berlinu, Kleiber je bio Austrijanac (po ocu, također dirigentu), Amerikanac (po majci), Argentinac (za diktata *Trećeg Reicha*) i kozmopolit, *citoyen du monde* (po duhu i dimenzijama muzičke genijalnosti). Svakako, bio je i Slovenac, po svojoj supruzi. O Kleiberovu umijeću i njegovim izvedbama i danas kruže legende. Nije volio intervjuje, nije dopuštao da mu se koncerti snimaju, a muzički kritičari jednostavno su konstatali da je bio *fabled perfectionist*. Takav umjetnik, jedan od najvećih koji su ikad stajali za dirigentskim pultom, u Konjšici je našao svoj dom. U Konjšici je i pokopan polovicom srpnja 2004. godine, pokraj supruge, koja je umrla sedam mjeseci prije njega.

Onda nastavljam put. Čas je vedro, čas oblačno, što me pretjerano ne brine. Moja *waterproof* jakna i u ovratniku skrivena kapuljača dostatna su zaštita od eventualnih padalina. Na lijevoj strani je jezero, na desnoj poneka hiža ili odmaralište. Svracam u crkvicu sv. Duha i čitam:

Cerkev je lična, svetla baročna zgradba, zidana leta 1743, kot kaže letnica nad glavnimi vrati. Dolgha je 16 m, široka 8m. Ima zidan pevski kor. Zvonik je iz istoga leta kot cerkev. Cerkev in zvonik sta pokrita s skodlami. Cerkev je pobeljena, ob prenovi leta 1981 pa so našli 12 fresk. Na severni strani je prizidana posebna shramba, kjer so spravljali žito in druge darove, ki so jih ljudje darovali na zaobljubljene srede in zlasti na zahvalno nedeljo, ko je tukaj nedeljska služba božja.

Nakon sat vremena ulazim u Ribčevu Laz. S druge strane hotela *Jezero* nalazi se spomenik četvorici Slovenaca koji su se prvi popeli na Triglav i koji u svojoj zemlji imaju status nacionalnih junaka. Na ploči podno spomenika piše: *Dne 26. VIII 1778. Luka Korošec, Matevž Kos, Štefan Rožič in Lovrenc Willomitzer štirje srčni možji prvopristopniki na Triglav ponos in simbol slovenstva prvi odkar svet stoji povzpeli na vrh velikega Triglava.*

Poslije kraćeg odmora, s Alenkom, Emilijom i Mirnom vraćam se natrag. Ali prije nego odemo u Ukanc, penjemo se na Vogel. Vozimo se gondolom, iako nismo u Veneciji. Pogled iz visina je nestvaran, iako moja akrofobija smanjuje užitak. Nismo se popeli pretjerano visoko, ali tu, na skijalištu, klima je posve drukčija. Na padinama je snijeg, hladnije je barem 10 stupnjeva nego u nizini i čini se da se sprema oluja. Obližnji planinski dom zove se *Burja*, ali dodatna specifikacija (*pizzaria*) zrcali užas globalizacije i komercijalizacije. Koga nisu pokorili ratom, Amerikanci će dokrajčiti *McDonald'som*. I *fast foodom*. A kad čujem riječ *pizza*, hvatam se za revolver. Odlazim u izvidnicu, u planinski dom *Merjasec* koji mi je ostao u dobrom sjećanju. Ne samo zato što je *merjasec* gulaš od divlje svinje, koji je ovom podneblju primjereniji nego *pizza*. Dom djeluje prazno

i beznadno. Jedva pronalazim konobaricu i ponašam se kao da danima nisam ništa jeo. Gospođa se smilovala, iako je u to doba, u pet poslijepodne, sve mirisalo na *fajerunt*. Repertoar je jednostavan, ali u ovom ambijentu najbolji mogući: jota, gulaš, čaša crnog. Zidovi su išarani svim mogućim porukama. Jednu vrijedi citirati. *Nad 1000 metrov ni greha, nad 1500 metrov pa je greh će ne!* Slaže se s anonimnim pametnjakovićem. Ali kako da znam na kojoj smo visini? I kako da izađem nakraj s trima?

Već tu, korak-dva izvan uobičajene civilizacije, razlozi planinarskog fanatizma očitavaju se sami po sebi. Planine ujedinjuju zemaljsko i nadzemaljsko, fiksirajući ideju transcencije i čistoće. Mislim na nikad viđeno Sinajsko brdo na kojem je Jahve predao Mojsiju Deset zapovijedi (prije Mojsija praoci su Svemogućega zvali El Šadaj, što se etimološki prevodi kao Bog planine), mislim na Sljeme ponad Zagreba i Slime ponad Omiša (zbog svog fakultetskog profesora Bepa Pupačića), na Učku (koju odvajkada gledam iz rodnog mjesta), na Vidovu goru na Braču (koja me podsjeća na mog Vida), na Zoranićeve *Planine*, Njegošev *Gorski vijenac*, Mannov *Čarobni brijeg* i Krmpotičkino *Brdo iznad oblaka*. Planina podrazumijeva rizik, a broj onih koji su strast za visinama platili životom može se samo pretpostavljati. Prema službenoj verziji, najviši planetarni vrh, Mount Everest (8848), nazvan po britanskom geodetskom nadzorniku, pukovniku Georgeu Everestu, prvi su 1953. osvojili Novozelandačin Edmund Hillary i nepalski šerpa Tenzing Norgay. Ali najveća legenda Mount Everesta (koji Tibetanci zovu Chomolungmu) vjerojatno je George Mallory. Što je možda paradoksalno, na najviši himalajski vrh penja se tri puta, treći put se ni on ni njegov kompanjon Andrew Irvine nisu vratili doma, nikada nije dokazano da su uspjeli u svom naumu, a ipak se nad Malloryjem i njegovom sudbinom nadvio veo legende koju nije dosegao nijedan drugi penjač. U čemu je tajna? Po svemu sudeći, u pogibiji, u smrti. Da je *Titanic* na onoj famoznoj prvoj ruti doplovio do New Yorka, nitko za taj brod danas ne bi znao. Ni mario. Da se Mallory popeo na Mount Everest, bio bi heroj, ali bi bio zaboravljen. Kao što je zaboravljen prvi osvajač Edmund Hillary.

Ovako, ostalo je dovoljno prostora za nagađanje. Od nagađanja do mistificiranja i postupnog rađanja legende, put je kraći nego što se čini. Osim što nikada nije rasvijetljeno što se dogodilo 1924. godine, za trećeg pokušaja osvajanja Mount Everesta, mit je uvećala činjenica da se Mallory u svoje pothvate upuštao s opremom koja je za današnje pojmove jednaka samoubojstvu. Zgodan kao Apolon, prednjačio je u svim sportovima, volio je ekstremna iskustva (*peak experiences*), za vrijeme studija prijateljevao je sa članovima glasovite grupe *Bloomsbury*, bio je veteran Prvog svjetskog rata, podržavao sufražetkinje i tako dalje, moglo bi se nabrajati do sutra. Nekonvencionalan, neodoljiv, a još je k tome i poginuo. Fali li još što za legendu?

nedjelja, 04. svibnja

Iz Bohinja kanimo otputovati čim prije da stignemo u Ljubljanu, na retrospektivu Gabrijela Stupice, velikog slovenskog slikara koji je studirao u Zagrebu i koji je oduvijek gajio simpatije prema našem glavnom gradu. Ne želim prodavati cinizam, ali možda su te simpatije proizašle iz dvojne sudbine umjetnika, koji je živio u Zagrebu dovoljno da ga

zavoli, ali se i dovoljno brzo udaljio da mu ostane u ružičastom sjećanju. Da nisam bio u društvu u kojem sam bio, ne bih se usudio konstatirati da smo se u Ljubljani parkirali u Veselovoj ulici. Ovako imam svjedoke; jer u ulici u kojoj smo ostavili auto živio je veliki slovenski pjesnik Edvard Kocbek, jedan od onih intelektualaca koji su obilježili epohu i čija mi je ostavština bliža i važnija od mnogočega što se danas krčmi.

Ulazimo u Modernu galeriju u Cankarjevoj 15. Gabrijel Stupica je svoje slike *gradil počasi*, objašnjavaju autorice postava Nada Madžarac i Tamara Trček Pečak. Promjene na njegovim ženskim likovima, na portretima i autoportretima su male, katkad jedva vidljive, kao i promjene godišnjih doba koje se manifestiraju u postupnim prijelazima, iako je skokovitost klimatskih promjena u naše dane na neki način sinkronizirana s duhom vremena i skokovitošću ljudskih raspoloženja. Majstor kolaža, umjetnik koji je neponovljivost fiksirao prividom permanentnog ponavljanja, Stupica nije upao u stupicu pomodnosti, ostajući vjeran jednostavnosti i iskušavanju tehnoloških mogućnosti. Među izloženim radovima i dokumentima, nalazim katalog Bijenala u Sao Paulu (1983.), na kojem su Jugoslaviju zastupali Stupica i Murtić. Nakon svega, sjedimo ispred galerije, sučelice spomenika Primoža Trubara, zaključujući da zbog duhovnih ispunjenja ne treba zanemariti ona tjelesna.

Možda se varam, ali Ljubljana mi djeluje kao grad iz inozemstva. Naravno, Ljubljana jest i nije inozemstvo, kako se uzme i kako tko shvaća geopolitičke promjene ili svoju individualnu poziciju u zemljama i narodima koji su toliko bliski da ih može voljeti ili ignorirati. Za ručak smo izabrali restoran *As* u Čopovoj 5a. Centar grada s ugođajem u kojem se miješaju osjećaji nedjeljne dosade i mladenačke raspojasanosti. Volim restorane koji su u gradu, ali u kojima je gost izoliran od automobilske i ine buke. Ulica u kojoj sjedimo dobila je ime po Matiji Čopu (1797. – 1835.), književnom kritičaru i Prešerenovu mentoru. Čop se rodio u bledskom kraju, ali se u razmjerno ranim godinama utopio u Savi. Kao što se Shelley utopio u Ligurskom moru kraj Livorna. U obližnjem parku nalazi se bista Josipa Murna, još jedne mitske figure slovenskog naroda i slovenske književnosti. Njegov život ima sve elemente arhetipske pjesničke sudbine: bio je izvanbračni sin neke sluškinje, u Beču je studirao ekonomiju, ali se ubrzo vratio u domovinu i umro, ubog i nepoznat. Imao je jedva 22 godine. Murn je volio Gorenjsku, kao i Kleiber, inspiraciju je tražio u pučkoj baštini i ruskim romantičarima, a bledska varijanta slovenskog jezika imala je za njega snagu neokaljanog studenta. Čopovoj ulici i Murnovoj bisti fali još samo Ketteova kavana! Dragotin Kette treći je dio legendarnog trokuta slovenske literature. Ljubavni lirik prvoga reda, čiji stihovi estetskom razinom i misaonim dijapazonima nadilaze i Cankarove i Župančičeve. Ali zalud sve to. Još kao gimnazijalac uvrijedio je svojim stihovima ljubljanskog *škofa*. Zbog toga je izgubio školsku godinu i završio u vojsci, u Trstu. Onda je zaradio tuberkulozu i umro s tek navršene 23 godine. Umro je u Ljubljani, u Murnovu stanu.

Kasno navečer opet smo u Zagrebu. U noćnom terminu gledam reprizu emisije *Nedjeljom u dva*. Gledam je zato što je njen gost Ivan Novak, jedan od utemeljitelja grupe *Laibach*. I ponavljam već poznatu priču. Unatoč tome što smo susjedi, ponekad mi se čini da smo od Slovenije svemirski daleko. Ako je njihov estradni *brand Laibach*, a naš Thompson, onda takav zaključak i nije daleko od istine.

utorak, 06. svibnja

U Muzeju suvremene umjetnosti (Avenija Dubrovnik 17) održava se svečanost u povodu 90. rođendana Milka Kelemena. Prije početka razgovaram s njegovim prijateljem i vršnjakom Josipom Vaništom koji ga je, naravno, portretirao. Čovjek koji je život izjednačio s permanentnim traganjem i putovanjem, bilo da su posrijedi intimna ili muzička traganja, Kelemen je jedan od rijetkih i utoliko važnijih našijenaca koji je spojio lokalno i univerzalno, bivajući domorodac i inozemac ili jaguar, štika, gušter i tako dalje, kako je zapisao u jednom duhovitom i sebi svojstvenom autobiografskom tekstu. Hrvat iz podravske Slatine (kao i Žmegač), dječak koji je slušao klavirske etide svoje bake, Lisztove učenice, mladić u čijoj su se kući u Virovitici svakog utorka i petka za vrijeme Drugog svjetskog rata izvodili muzički kvarteti, učenik patera Kolba koji nije shvatio njegovu u ranim danima signaliziranu veličinu, student Stjepana Šuleka, specijalizant u klasi Oliviera Messiaena, utemeljitelj Muzičkog bijenala u Zagrebu, dugogodišnji profesor Visoke glazbene škole u Stuttgartu, gost profesor na *Yale University*, u *Schönbergovu institutu* u Los Angelesu, u Brisbaneu i drugdje, prošao je put od prvih neoklasičnih improvizacija i dodekafonskih studija do radova modalne ili punktualne tehnike, kao i eksperimenata u sferi muzičkog kazališta ili elektronskog zvuka. Uvijek nov i kontestabilan, u pobuni protiv drugih, pa i protiv sebe sama, Kelemen je *oličenje frenetične energije i dramatičnih mijena epohe*, kako je zaključila Seadeta Midžić, koja je u tandemu s Nikšom Gligom predstavila njegov opus, komentirajući fragmente iz arhiva Hrvatske televizije, za tu priliku izdvojene i prikazane u dvorani *Gorgona. Novi stanar, Opsadno stanje i Opera bestial – Apokaliptika*, komponirani na temelju tekstova Eugènea Ionesca, Alberta Camusa i Fernanda Arrabala, sažetak su Kelemenovog iskustva u kojem poezija i povijest, art i rat, ono anđeosko i demonsko, plešu svoju uvijek istu, jednako zavodljivu i pogibeljnu igru.

Kelemen odavno živi u inozemstvu, a upoznao sam ga prije dvadesetak godina. Bilo je to u vrijeme kad je nakladnička kuća *Durieux* objavila njegovu *Poruku pateru Kolbu*. Čitao sam je u više navrata, preporučivao i poklanjao prijateljima kao paradigmu u kojoj umjetnik zrcali svoja lica: dječaćko i pretenciozno, skrupulozno i furiozno. Može li čovjek biti skrupulozan i furiozan? Jasno da može, pogotovo ako je umjetnik, rođen k tome u znaku Ovna, kao što je to slučaj s Kelemenom. Nisam stručnjak za astrologiju, ali ako osobu rođenu u tom znaku resi naglašena vitalnost, potreba da živi impulzivno, u sinergiji osjećaja i nagona, onda nema sumnje da toj sorti pripada večerašnji skladatelj-slavljenik.

Nekoliko puta s Kelemenom sam razgovarao u hotelu *Palace*. Hvalio sam njegovu knjigu, a on me pitao zbog čega ono što sam rekao nisam stavio na papir. Iako *Poruka pateru Kolbu* ne pripada muzičkoj literaturi u užem značenju te riječi, ustručavao sam se komentirati naslove koji su izvan mog faha, što ne znači da sam pisao samo o beletristici. U knjizi *Labirinti* objavio je nekoliko intervjua, fragmente predavanja, ogleđ o odnosu umjetnosti i bolesti i tako dalje. Na poleđini knjige, uz Kelemenov portret, reproduciran je rukopis njegovih riječi: *Ovo je slika iz 1993, nakon sedam godina teške depresije i opasne operacije srca u Ženevi. To bi mogla biti zadnja slika* (zadnja u knjizi, opaska Z. Z.). *Pet godina nisam mogao komponirati. Sada komponiram requiem.*

Iako *Poruka pateru Kolbu* sadrži štiklece u kojima su opisani susreti sa slavnim skladateljima i drugim više ili manje znamenitim ličnostima, posrijedi je izričito autobiografska i autopoetička knjiga. Kao da se autor priklonio potrebi za očuđavanjem (njem. *Vefremdung*), dajući nekim događajima groteskne konotacije, gotovo šokirajući i tretirajući pisanje kao produžetak svojih skladateljskih nastojanja. Tko se sve nije našao u tom blještavom abecedariju: Lovro Matačić, Benjamin Britten, Wilhelm Furtwängler, Darius Milhaud, Antonio Janigro, Karlheinz Stockhausen, T. W. Adorno, Pierre Boulez, Sergiu Celibidache, John Cage, Luigi Nono, Igor Stravinski, Dmitrij Šostakovič, Alma Mahler, Salvador Dali, Herbert von Karajan, Jean-Louis Barrault, Samuel Beckett, Boris Papandopulo i drugi (citirani redom kojim se spominju u knjizi).

Zašto ipak nisam pisao o knjizi? U nekim slučajevima izbjegavao sam krajnosti, što znači da nisam pisao o onima koje sam volio (prema kojima sam bio slab) i onim drugima koje sam isto tako prezirao. Naravno, kao i u svakom drugom ophođenju, i u književnosti ljubav ponekad izgleda kao hladnoća. Ili kao zima. I jedan tako velik skladatelj, kakav Kelemen sigurno jest, nije se mogao oteti taštini. U umjetnika je taština prije pravilo nego iznimka, s tom razlikom što Kelemen na nju ima pravo i što joj svojim šarmom umije dati podnošljiv oblik. A osobito mi je ostao u sjećanju način na koji govori i koji katkad podsjeća na frfljanje; ne znam proizlazi li to iz temperamenta, iz nasušne potrebe da se sviđi ili je i to jedan oblik njegove (puerilne) igre? A možda je njegova artikulacija posljedica činjenice da desetljećima živi u inozemstvu, pa više ne misli na hrvatskom nego na njemačkom ili tko zna kojem i kakvom jeziku? S jedne strane *Poruka pateru Kolbu* fascinira serijom prezentiranih imena, a s druge neobičnim i egzaktno deskribiranim događajima koji djeluju kao pikanterije ili improvizacije na zadane teme. Sjećajući se Adornovih predavanja u Frankfurtu na Majni, Žmegač posebnu pozornost posvećuje njegovoj uri, dok je Kelemenu, koji ga je u Darmstadtu slijedio kao kakav detektiv, važno naglasiti da je slavni filozof mazao pecivo debelim naslagama maslaca! U različitim prilikama viđao se sa Stockhausenom, ostajući zapanjen vodopadima njegovih ideja i sposobnošću da u rekordnom roku smisli nekoliko mogućnosti komponiranja. Ali Stockhausen, nije li to Zatvorenik ako prezime prevedemo na hrvatski? Što se toga tiče, prvi bi se trebao prekrstiti Schweinsteiger, premda se tom *Bayernovom* reprezentativcu, i simpatiji kancelarke Merkel, ni kao osobi ni kao igraču nema što prigovoriti. Ne znam odakle potječe prezime Kelemen, ali ako je (*die*) *Kelle* na njemačkom mistrija, ili zidarska žlica, onda su njegovi preci nekoć davno možda bili zidari. Ako ćemo pravo, komponirati i zidati čini se u krajnjoj liniji kao jedno te isto!

Dirigent Sergiu Celibidache, kojeg nisam tretirao kao ljudsko nego kao nadnaravno biće, u Kelemenovim očima ispao je zatucani tradicionalist, Karajan je izgledao kao *stara vještica*, ali balet njegovih ruku za vrijeme dirigiranja Mahlerovom Šestom bio je takav da *ga ne bi mogao kreirati* ni Béjart. Najradije se vraćam štiklecu o Ionescu. Grad Nürnberg predložio je Ionescu i Kelemenu da za neku proslavu napišu operu *Brod luđaka*, što je najbolji mogući naslov za takav tandem. Kad su došli u Nürnberg, Ionescu se svojski napio i na konferenciji za štampu govorio takve rečenice da su im gradski oci otkazali suradnju. Nema dvojbe da su maligani Ionescu svojstvenu pustopašnost potencirali do neslućene

mjere, iako su njegove verbalne eskapade i inače teško prijanjale uz konvencionalno uho. I konvencionalnu pamet. Na početku *Poruke pateru Kolbu* tiskan je nostalgični tekst koji po mnogočemu odudara od ludički uvrnutog, katkad i oponirajućeg duha cijele knjige. U njemu Kelemen evocira djetinjte dane u Slatini, kada je s nekim seljačićem lutao obližnjom pustarom. Ondje je sreo djevojčicu koja ga je očarala svojim smiješkom. Poslije je ponovo odlazio u pustaru, ne bi li je vidio. Kad su se napokon sreli, stao je pred djevojčicu i pocrvenio. Nije izustio ni riječi. Mali Milko nije bio svjestan da se prvi put zaljubio. Pitam se kakav bi bio pisac da se, umjesto za muziku, odlučio za književnost? A kakav bi Desnica bio kompozitor da se, umjesto za književnost, odlučio za muziku? Tim više što je Desnica školovao svoj glas, a i skladao, barem koliko je Kelemen pisao.

Više nego Milka, poznao sam njegova brata Borisa Kelemena (1930. – 1983.). Za gimnazijskih i studentskih godina viđao sam ga gotovo svakodnevno: sa suprugom Mirom, kćerkom Marina Tartaglie, i dvoje djece živio je na Goljaku, dok sam ja živio na Pantovčaku. Boris je bio kunsthistoričar, doktorirao je s tezom o Oskaru Hermanu, a najveći dio radnog vijeka proveo je u Muzeju suvremene umjetnosti. Prije koju godinu, iz gornjogradskih visina Muzej je transferiran u Novi Zagreb, pretvarajući se u multikulturni centar, u mjesto susreta slikarstva i muzike, Vanište i Kelemena, u događaj koji me, veličajući jednog, sjetio i drugog brata.

Večer u dvorani *Gorgona* zaključila je Dunja Vejzović. Slavna mezzosopranistica izvela je *Lied der Marketenderin*, Heineovu pjesmu koju je za njen glas i njen stas komponirao upravo Kelemen. Unatoč tome što glavni junak nije bio prisutan, bila je to priredba koja je isto tako mogla biti održana u Parizu i New Yorku, u miljeu metropolskom i malomišćanskom, pod uvjetom da osjećaj slobode korespondira s osjećajem za novu muziku.

srijeda, 07. svibnja

U povodu 10. obljetnice članstva u Europskoj uniji, veleposlanstvo Republike Slovenije organiziralo je izložbu digitalnih crteža Samire Kentrić *Crno na bijelom*. Uz kurtoazne riječi veleposlanika Vojka Volka, koji se publici obratio na engleskom i hrvatskom, na otvaranju izložbe govorili su autorica Samira Kentrić, Ervin Hladnik Milharčić i Dejan Kršić (Knjižnica i čitaonica Bogdana Ogrizovića, Preradovićeve 5). Ervin piše komentare na aktualne teme, a Samira ih ilustrira, iako njeni radovi nadilaze razinu usputne dekoracije. Svojim digitalnim radovima slovenska autorica ponajprije je vezana za prostor i vrijeme tranzicije iz jugoslavenskog i balkanskog u europsko i svjetsko zajedništvo. Svjesno izabranom redukcijom, odsustvom boje, ona se suprotstavlja agresiji marketinški kolorirane stvarnosti koja služi samo jednom cilju: da se konzumentu čim više zamažu oči.

Odbacivanjem suvišnog, poruke tih crteža ogoljele su do srži. Ako su osnovna htijenja fiksirana u naslovu izložbe, onda to znači da Samira podastire neki problem u njegovoj crno-bijeloj punoći. Nasuprot svijetu spektakla koji bombardira recipijenta, kako bi ga lakše obrlatio i priveo svrsi tog istog, manipulacijom i konzumacijom definiranog svijeta, Samirin postupak je suprotan. Zato se publici obraća asketskom odsutnošću kojoj su opsjenarske tehnike apsolutno strane. I riječi i postupci moraju biti usklađeni s vremenom. Čak i kad nisu ništa više od elegantne utjehe.

Ako Ervin Hladnik Milharčič piše kako govori, onda je sigurno odličan novinar, premda to ne znači da između pisane i izgovorene riječi treba nužno staviti znak jednakosti. S obzirom na njegov zagrebački pledoaje, važno je osporiti dvije predrasude: (1) da su novinari površni i (2) da Slovenci nisu duhoviti. Ervin ne odgovara stereotipima, što će reći da je obrazovan i zabavan na način koji nadilazi zakone estradne površnosti. Ni gospodin Vojko Volk ne odgovara uvriježenim predodžbama o uštogljenim i u sebe zakopčanim diplomatima. Ali to je već druga i delikatna tema.

petak, 09. svibnja

Jutro je. Odlazim u ulicu Pavla Hatza broj 16 i potpisujem povelju Antifašističke lige Republike Hrvatske. Među potpisnicima su Zlatko Bourek, Slavko Goldstein, Predrag Matvejević, Ivo Štivičić, Urša Raukar, Vili Matula, Veljko Bulajić, Petar Strčić. Možda su ti potpisi uzaludni, kao što su uzaludni i toliki drugi apeli i protesti. Ali nema druge. Znam unaprijed što će uslijediti, sluteći mnoge koji će se skanjivati i pitati me zašto sam povelju potpisao. Potpisao sam zato jer sam je morao potpisati, premda to ne znači da gajim ikakve iluzije, kao što ne vjerujem (iako bih želio vjerovati) da će aktiviranje povelje rezultirati pozitivnim efektima, smanjujući količinu nacionalističkog i fašističkog *ressentimenta* koji se od prilike do prilike, poput crnih oblaka, obrušava na Hrvatsku. Kaže mi jedan znanac da su takve akcije sulude jer su se Hrvati i drugi narodi još 1945. obračunali s fašizmom. Takve izjave bile bi vjerodostojnije da ne potječu od nekog tko se i danas, početkom trećeg milenija, u 2014. godini, svim silama bori protiv komunizma. U tome mu Kaptol nije ni do koljena. Uglavnom, živimo u zemlji u kojoj nitko nikoga ne dira, ne šikanira i ne kujonira, u kojoj se ne žigošu sumnjive riječi, u kojoj se ne proganjaju alfabeti, a kamoli da bi se ispitivalo čije etničko stablo. Prava idila sukladna s onim fabuloznim naslovom: *moje pjesme, moji snovi*.

Živimo u svijetu u kojem krize frcaju kao prištevi na licu pubertetlije. Kako razvedranja nema ni u naznakama, radikalizam dolazećih kriza – u spoju sa sluganskim i mandarinskim *establishmentom* – fašizaciju kao historijsku ekstemporaciju može samo ovjekovječiti. U skladu s onom retardiranom reklamom na *Konzumu: Trajno niske cijene!* Ali nema veze, Hrvati se će sigurno probuditi. Nema veze što će onda, kada se probude, za sve biti kasno. I zrakomlatno inzistiranje na jezičnim arhaizmima, signal je tako očitog ignoriranja suvremenosti. Slovenski sociolog Rastko Močnik davno je objašnjavao da antifašizam znači da je ljudski rod kapacitiran za nešto više od glupavog samoljublja. Ali nije naodmet ni ovo: *Kada je dopustila čovjeka, priroda je učinila mnogo više od pogreške u računanju: atentat na samu sebe* (Cioran).

Navečer odlazim u Hrvatsko narodno kazalište, na premijeru Ibsenove *Nore*. Redatelj je Saša Božić, dramaturginja Ana Tonković Dolenčić, a glavne uloge tumače Daria Lorenci Flatz (Nora) i Dušan Bučan (Torvald Helmer). Unatoč tome što je izvorni tekst prilično kraćen, predstava je predugačka, gotovo iritantna. U prvom dijelu glavna junakinja mahnito pleše *tarantelu*, a inzistiranje na starom talijanskom plesu trebalo je valjda sugerirati

njenu feministički osviještenu neurozu i osjećaj galopirajuće nesreće. Kako je danas sve pretvoreno u robu, tako i (n)ova *Nora* nije predstava nego proizvod s ograničenim rokom trajnosti. Ibsen je bio jedan od Joyceovih literarnih favorita. Zato mu se i supruga zvala Nora (Barnacle).

Nakon predstave, s Tonkom Ninićem i njegovom suprugom, gospođom Lavicom, odlazim u njihov stan (Dalmatinska 5). Prije nekoliko dana Tonko je u Hrvatskom glazbenom zavodu, u tandemu s Darkom Petrinjakom, proslavio 80. rođendan. I sad je u veselom raspoloženju, a poslije one predstave okrepa je više nego nužna. U društvu je isto tako Robert Emil Tanay, slikar i profesor na Akademiji likovnih umjetnosti, sa suprugom Ljiljanom. Tonko je godinama vodio *Zagrebačke soliste*, a muzicirao je s takvim imenima kao što su Antonio Janigro, Henryk Szeryng, James Galway, Han de Vries i drugi. Zagrepčani *navudreni* za klasičnu muziku to svakako znaju. Dok Lavica priprema zakusku, u kojoj će se naći delicije iz majstorske radionice njezina supruga (slanina, luk i slično), Tonko nas vodi kroz galeriju u kojoj dominiraju Šohajeva, Stančićeva i Berberova platna. Onda odlazimo u domaćinovu radnu sobu, koja ga potpuno osvjetljava. Tu su violine, notni materijali, štafelaj, boje (jer Tonko i slika, iako nije Picasso), boce vrhunskog vina i konjaka (jer Tonko i pije, iako nije dipsoman). Uokolo su slike svih mogućih majstora. Možda ih ne bih sve nabrojao, ali u jednom kutu pritajio se Chagall. Tako to rade *fajnšmekeri*, svjesni da je ono najbolje i najdragocjenije uvijek na neki način skriveno. Godine 1976. Tonko je sa *Zagrebačkim solistima* svirao u Nici, a plakat za koncert kreirao je upravo Chagall. Dobra atmosfera postala je još bolja, kad smo kušali sir i slaninu i kad je vino poteklo u potocima. Kao obično, Tonko je živijalan i duhovit, sjeća se svega i svačega, pa sam po tko zna koji put pomislio kako nam se prošlost najčešće čini boljom nego što je bila. Ili se čini boljom od sadašnjosti, a pogotovo od budućnosti.

Napokon, Tonko je evocirao druženje sa Szeryngom, koji nije bio samo vrhunski violinist nego i velik poklonik alkohola. U kasnim noćnim urama, kad je Zagreb uvelike hrkao, njih dvojica znali su završiti u mračnim rupama u koje nisu zalazili umjetnici takvog kalibra. Ali iz cijele te priče ne mogu izostaviti jedan detalj. Kakvim me je Bog dao i kako ponekad ne raspoznajem fizionomije, što izaziva svakojake neugodnosti (jer ti koje ne raspoznajem misle da sam arogantan), tek kasnije sam shvatio da Tanayevu suprugu Ljiljanu znam odavno. Još od vremena kad je bila u braku sa Želimirom Mesarićem s kojim ima sina Vida. Ne samo da i ja imam sina Vida, nego mi je Ljiljanin otac, Vice Zaninović, na Filozofskom fakultetu predavao srpsku književnost. Ljiljanu nisam vidio godinama, a kako se svi mijenjamo, žene možda još i više, tako se dogodio *kurcšlus*, srećom bez katastrofalnih posljedica. Zaninovićevo prezime asocira me na predivni Stari Grad na Hvaru, ali i na jednu neugodnost. Na zadnjoj godini književnih studija pisao sam klauzuru. O Vuku Karadžiću. Strasti su se davno ohladile, ali ni poslije toliko godina nije mi jasno zbog čega je Zaninović negativno ocijenio moj rad. Drugi put bio sam bolje sreće. Pod mentorstvom Nikole Milićevića pisao sam klauzuru o meni vrlo bliskom Franu Mažuraniću. Onda se kao problem pokazao rukopis. Iako pišem gotovo kaligrafski, neka slova u brzini poprimaju specifične oblike, pa me katkad nije lako dešifrirati. Nije tako samo s rukopisom! Profesor Milićević

zakazao mi je termin: morali smo se naći u njegovu kabinetu, kako bih mu naglas pročitao svoj tekst. Ali nemojte ništa izmišljati, priprijetio je. To mi je zvučalo neodoljivo smiješno jer svećenički decentnom, okrenutom sebi i Gongorinim strofama, strogost mu nije bila svojstvena. Kako god bilo, za Mažuranića sam zaslužio četvorku. A Lavica i Tonko? Bez pretjerane kurtoazije, njih dvoje zaslužili su peticu.

subota, 10. svibnja

Elektronski časopis *Lamed*, broj 6, objavio je ogled Gorana Starčevića o mojim *Ekstraesejima*. Ne sjećam se da je itko i igdje pisao o toj knjizi. Ako i jest, nije pisao tako opsežno i tako mjerodavno kao Starčević. A sada sam se *otkrio* u časopisu koji izlazi u Izraelu, što u nekoj mjeri sugerira i naslov. Urednik, Ivan Ninić, okuplja pisce i intelektualce židovskih korijena, iako to ne znači da nije otvoren prema inorodnim ili inovjernim suradnicima. Starčevićev osvrt ne shvaćam kao recenziju u doslovnom značenju te riječi. Prije je to jedna vrsta komplementarne replike, reakcije na neke u tih mojih petnaest eseja inicirane i na ovaj ili onaj način elaborirane teme. Nije mi ni na kraj pameti da se nakon godina i desetljeća pisanja o tuđim knjigama pretvorim u tumača vlastitih naslova, ali kad bih i pokušao nešto takvo, sasvim načelno, zaključio bih da su *Ekstraeseji* knjiga žudnje. Ne one lascivne i komercijalizirane koja je postala surogat za sve, nego žudnje koju su fiksirali Roland Barthes, Camille Paglia (prije njih Baudelaire) i drugi. U svakom pisanju ima nečeg tjelesnog i duboko erotičnog, a kako će tko s tim izići nakraj, i hoće li uopće izići, drugo je pitanje. Napokon, Barthesove opservacije o odnosu prema pismu kao odnosu prema tijelu postale su dio opće kulture. U *Fragmentima ljubavnog diskursa*, taj slavni semiolog pita se da li dnevnik – ako ga piše – svjedoči o događajima u doslovnom smislu. To znači da mi Barthes izvire iz rukava, jer bolju definiciju vlastitog dnevnika ne bih trebao ni tražiti. I sâm pišem o događajima, svakodnevnim i svakonoćnim, privatnim i javnim, iako se opservacije nerijetko pretvaraju u biografiju, tanatografiju, alternativni diskurs, ekstenzivni ekskurs, esej, epigraf.

Premda pisan u prvom licu, iz strogo individualne perspektive, moj dnevnik nije narcizam. Naravno, u količini opće rasprostranjenosti, kad se prelije preko subjekta, kao što se preko čaše prelije pivska pjena, narcizam je bolest. Kao i nacizam. Ili ebola. Kad se već prihvatio *Ekstraeseja*, dobro je da se čitač, filozof Goran Starčević, nije upustio u školski tip ocjenjivanja nego je s njima (ili pomoću njih) plovio prema svojem, istodobnom mojem i zajedničkom cilju. Ako ne jedini, to je možda najvažniji razlog za knjigu. Pišući o jednom korpusu eseja, Starčević je istraživao ličnosti i sličnosti. A davno je Benjamin konstatirao da plemenitu sposobnost multipliciranja sličnosti posjeduje samo čovjek. Nikad nisam razumio one koji knjige dijele na lake i teške (prve su valjda namijenjene lakim ženama, druge stokilašima), kao što me živciraju *kinomani* koji tvrde da je film zabavan, iako ne i pretjerano dobar. Kako nešto može biti zabavno ako je retardirano? Valjda može, za glupane. U svijetu kompjutera i *cyberspacea* snalazim se kao svaki početnik. S obzirom na takav odnos snaga, dobro je da mentalna proizvodnja postaje bezvremena i izvanprostorna. Čini se da tako misli i Goran Starčević.

Deseti svibnja katolici obilježavaju kao spomen-dan Ivana Merza koji se rodio 16. prosinca 1896. u Banjoj Luci. U Prvom svjetskom ratu Merz se zatekao kao vojnik na talijanskoj fronti. Nakon rata studirao je književnost u Beču i Parizu. Godine 1922. preselio se u Zagreb i predavao francusku književnost. Doktorirao je na Filozofskom fakultetu s tezom o tragovima liturgije u francuskoj književnosti. Nošen svojim najdubljim impulsima, potenciranim iskustvima rata i svakodnevnim svjedočenjima umiranja, u jednom času predao se u potpunosti Kristu, položivši kao laik zavjet vječne čistoće. Slobodno vrijeme otad posvećuje odgoju mladeži. Kao intelektualac, iskazao je posvemašnju odanost Crkvi, Rimu i papinstvu, prenoseći svoju vjeru svima s kojima je komunicirao. Apostolskim radom, ali isto tako pisanim tekstovima i uzornim životom, zarana je postao stup Crkve. Bio je čovjek velike naobrazbe i velike vjere, a odricanje, trpljenje, ili pomoć drugome nije shvaćao kao mrtvo slovo na papiru. Merz je umro 10. svibnja 1928. godine, na glasu svetosti. Od 1986. godine postupak za njegovo proglašenje blaženim vodi se pri Kongregaciji za kauze svetaca u Vatikanu.

Premijera Kafkine *Amerike u Dramskom gradskom kazalištu Gavella* (Frankopanska 8). Redatelj Janusz Kica, prevoditelj Zlatko Crnković, dramaturg Goran Ferčec. Ulogu Karla Rossmanna igra Živko Anočić. Ostale uloge tumače Olivera Baljak, Davor Jureško, Hrvoje Klobučar, Igor Kovač, Jelena Lopatić, Nika Mišković, Aleksandra Stojaković. Kako se postaviti prema romanu koji je otpočetak bio praćen nespozumima, ne manjima od onih koji su se nadvili nad životom i smrću njegova tvorca? Svoj treći roman, kao i preostala dva, tiskan tek poslije njegove smrti, Kafka je započeo 1912. godine, ali ga nije dovršio. O razlozima nedovršenosti može se samo nagađati, iako je nakon toga, uz više pripovijetka i dnevničkih stranica, napisao *Zamak* i *Proces*. Izvorni naslov rukopisa bio je *Der Verschollene (Izgnubljeni)*, ali Max Brod ga je objavio pod naslovom *Amerika*. Premda tretiran kao heroj koji nije poštovao prijateljevu posljednju volju i uništio ostavštinu, Brodove intervencije u posthumno tiskane rukopise bile su predmet brojnih osporavanja. Najžešće se na njega okomio Kundera, prikazujući ga kao dobronamjernog divulgatora pokojnog prijatelja koji iz svoje mediokritetske pozicije, i pozicije svojih isto tako pisanih knjiga, nije shvatio dalekosežnost Kafkine ostavštine. Koliko bliski kao vršnjaci, kao literati dvojica prijatelja bili su beskrajno daleki. Kafka je danas moderniji i aktualniji nego što je bio u svoje vrijeme, Brod je tvorac konvencionalnih romana, među kojima posebno (negativno) mjesto pripada *Začaranom kraljevstvu ljubavi*, prvi se nije mogao poistovjetiti sa svojim židovstvom, jer mu je svaki kolektivizam bio organski stran, drugi je pisao knjige o uspostavi židovskog identiteta da bi se u eri Trećeg Reicha priklonio cionizmu i 1939. emigrirao u Izrael. Kafka je tvrdio da njegovo pisanje nije ništa drugo nego bijeg od oca. A glavni junak *Amerike*, Karl Rossmann, pobjegao je na novi kontinent jer je postao otac. S obzirom na njegovih 16 godina, posrijedi nije bilo planirano očinstvo, pa su ga roditelji torpedirali ujaku Jakobu u Ameriku. Iako nikada nije putovao preko bare, svijet alijenacije i birokracije Kafka je fiksirao sa sebi svojstvenom mješavinom lucidnosti i hladnoće. Unatoč svim nagomilanim zbivanjima, unatoč svim ženama i obećanim poslovima, u romanu nema ničeg ohrabrujućeg. Nema ga ni u *Pismu ocu* (1919.), važnom kao formi pobune protiv

patrijarhalne tiranije. Ne treba zaboraviti da to pismo, nikad predano adresatu, završava fingiranim odgovorom, čime Kafka na neki način relativizira svoj revolt, iskazujući sumnju u mogućnost stvarnog preobražaja. Osim onog kad se Gregor pretvara u kukca! Tako se iluzije o jednom bijegu i jednoj obećanoj zemlji urušavaju kao njujorški *twinsi*.

Uzmi me, uzmi, spletu ludosti i bola, zapisao je Kafka jednog srpanjskog dana 1916. u svom dnevniku. Iz tog dalekog vremena ludost i bol doplovili su u naše dane. I u predstavi zagrebačkog Poljaka Janusza Kice, čije su predispozicije i profesionalno iskustvo dovoljan jamac da Kafkinu amerikaniziranu tuđinu pretvori u svoj redateljski argument.

nedjelja, 11. svibnja

Večeras se u *Lisinskom* nudi Rossinijeva *Pepeljuga* s Joyce DiDonato u glavnoj ulozi. Posrijedi je prijenos iz *Metropolitan Opere* u *high definition* tehnici, što je samo jedan od dokaza da virtualna stvarnost više nije fikcija nego stvarnost. Zašto je tome tako? Zato što je tehnika uznapredovala do neslučenih visina, pa je teško zamisliti (bolje ne!) u kakvom će svijetu za koju godinu ili za koje desetljeće obitavati naši potomci, i zato što je naš narod među najsiromašnijim na starom kontinentu. Iz toga slijedi da je kudikamo lakše nabaviti ulaznicu za *Lisinski* nego platiti avionsku kartu za New York i rezervaciju za Rossinijevu operu, pod pretpostavkom da slobodnih mjesta pokraj svih onih Japanaca i dotepenaca uopće ima. Bajka o *Pepeljugi* magnetizirala je mnoge autore. Osim Rossinija, operu s tim predloškom napisali su Jules Massenet i Ermanno Wolf-Ferrari. De Chirico nije podnosio Rossinija, a Brodski je bio alergičan na Čajkovskog i Rahmanjinova. To je i razumljivo; jer svatko se ponekad grozi nad onim što mu je najbliže i najsvojstvenije. Iako volim operu, ne sjećam se da sam ikad u cijelosti odgledao i odslušao *Nikolu Šubića Zrinjskog*. Bogohulno ali istinito.

Paralelno s Rossinijevom *Pepeljugom*, u Muzeju suvremene umjetnosti prikazuje se *Sotonski tango* uz nazočnost autora, Béle Tarra, dok u Tvornici pjeva Rachid Taha. Budući da sam rockerski dio svoje ličnosti debelo zapustio, odlučio sam se za Taha, čiju sam snimku slučajno vidio na Trećem programu državne dalekovidnice. Taha je francuski rocker alžirskih korijena, a u Zagreb ga je doveo Veljko Vidak, slikar iz Imotskog koji živi u Parizu. S Draganom, vršnjakom i prijateljem koji je ostao vjeran svojoj rockerskoj mladosti, dogovorio sam se prije nekoliko dana da testiramo Taha, aludirajući na Johna Lennona koji je francuski rock usporedio s engleskim vinom, zaključujući da je jedno i drugo katastrofalno. Iz tko zna kojih razloga Dragan je odustao, a kako nedjelja podilazi osjećaju lijenosti, na koncu ni ja nisam otišao u Tvornicu. Štoviše, nisam otišao ni na *Pepeljugu*, ni na gostovanje jednog egzemplarnog redatelja kao što je Béla Tarr! Takva situacija proizlazi u krajnjoj liniji iz slobodne volje, utjelovljene u glosi o Buridanovu magarcu. Stojeći između kabla vode i hrpe sijena, zlosretni tovar je skončao jer se nije mogao odlučiti bi li prije pio ili bi prije kušao sijeno.

Tako je, nedjeljom valja apstinirati od umjetničkih užitaka. Dan sam proveo doma, prakticirajući izležavanje i čitajući novine. Bilo je kasno, blizu ponoći, kad sam izišao

iz stana. Ne daleko, nego u malu kvartovsku šetnju. U starim trapericama i ofucanoj košulji, lutao sam uokolo, noseći sa sobom samo mobitel. Ne bi u toj epizodi bilo ničeg dostojnog spomena da stan nisam ostavio otvorenim. Nisam zaboravio zaključati vrata. Namjerno sam ih ostavio otključanima. Teško je objasniti neke postupke, iako ne tvrdim da sam na taj način provocirao lopove. Zapravo, što bi ih u mom stanu uopće zanimalo? Knjige vjerojatno ne, a po uzoru na velike Hrvate, teško stečene milijune pohranio sam na Djevičanskim otocima. Kako god bilo, u gluho doba noći izišao sam iz stana, ostavljajući vrata otključana i ne čuteći zbog toga ni brigu, ni strah od potencijalnih uljeza. Ponekad strahujem zbog sitnica, a sada sam spokojno šetao, u potpunosti svjestan onog što sam – ili što nisam – učinio. Za 45 minuta vratio sam se doma. Sve je bilo u najboljem redu, iako sebi taj izlazak i ulazak, s ključem u džepu koji u jednom času nije služio svrsi, nisam potpuno razjasnio. A prvoloptaške simplifikacije na frojdotske teme ipak me ne zanimaju.

ponedjeljak, 12. svibnja

Hrvatsko društvo pisaca poslalo mi je autorski ugovor za sudjelovanje na skupu u povodu stote obljetnice smrti A. G. Matoša. U ugovoru se precizira da će moj rad od 33 tisuće znakova biti nagrađen *brutto* iznosom od 504,10 kuna. Muči me samo pitanje kako da potrošim te silne honorare. Nema novca za kulturu, ali ima za Ministarstvo kulture. Apsurdno? Naprotiv, za zemlju tako divno umrežene birokracije i kleptokracije savršeno normalno. Svako ironiziranje na zadane teme postalo je izlišno. Jer tko kaže da sada, kad smo ušli u sve bogovetne internacionalne asocijacije, trend obezvjeđivanja kulture neće i dalje strmoglavo rasti? Odgovor na moje dvojbe ponudio je jedan rimski car: *Radi svoj posao, ali se zbog toga nemoj osjećati nesretnim i ne očekuj da te netko žali ili da ti se divi. Želi samo jedno: djelovati ili se suzdržati od djelovanja, već prema zahtjevu općega dobra.* (Marko Aurelije)

srijeda, 14. svibnja

Na današnji dan, prije 66 godina, proglašena je država Izrael. Same po sebi, države me nikada nisu fascinirale, iako sam razumio muku jednog bečkog Židova i kozmopolita koji je u 58. godini života ostao bez pasoša. Taj Bečanin i Austrijanac, a zapravo *citoyen du monde*, zvao se Stefan Zweig. Čitanjem Zweigove možda najbolje knjige, *Die Welt von gestern*, postaju razumljivi razlozi njegova samoubojstva u brazilskom Petropolisu. Sin dobro situiranog bečkog trgovca, doktor filozofije, tvorac biografskih romana koji su uvelike čitani u zemljama njemačkog govornog područja, ali i prevedeni na druge jezike, šengajst koji je prijateljevao s najvećim i najvažnijim umjetnicima svoga doba, šireći na sve strane energiju duboko ucijepljenog univerzalizma, ostao je u jednom času bez temelja. Postao je Ahasver, lutajući Žid, *refugee*, što je bilo stanje s kojim se nije uspio, ali ni želio pomiriti. Ispitujući Zweigov *curriculum*, stječe se dojam da u prvoj polovici 20. stoljeća nije bilo važnog umjetnika (pisca, skladatelja, slikara i tako redom) s kojim nije bio u prijateljskom ili kakvom drugom kontaktu. Posebna tema je njegova kolekcija

autografa koju je skupljao godinama, objašnjavajući ili priznajući da je vrednija od svega što je sam napisao. S obzirom na današnji dan, intrigantan je podatak da je bio u bliskom kontaktu s Theodorom Herzlom, bečkim Židovom mađarskih korijena koji se proslavio kao anticipator moderne izraelske države. Herzl se s antisemitizmom sreo već na sveučilištu, a presudnu ulogu u artikuliranju ideje o židovskoj državi imao je proces kapetanu Dreyfusu, optuženom zbog navodne predaje tajnih dokumenata njemačkoj vojsci.

Opseg knjižice *Der Judenstaat. Verush einer modernen Lösung der Judenfrage*, objavljene 1896. godine, bio je u obrnuto proporcionalnom odnosu s dalekosežnošću njenih faktičnih posljedica. U prvi mah, reakcije na Herzlov spis kretale su se u rasponu od oduševljenja do osude. Ovih potonjih bilo je i više, a među najzlobnijima i najžučljivijima bila je Krausova, fiksirana u knjižici *Kruna za Cion*. Herzl nije vjerovao da je asimilacija dobro, a kamoli odlično rješenje za Židove, pledirajući u svom programskom spisu za *suverenitet nad komadom zemljine površine*. Njegovi bečki sunarodnjaci živjeli su dobro, njemački su tretirali kao materinski jezik, lojalnost *Kaiseru* Franji Josipu podrazumijevala se sama po sebi, pa ih nikakva druga država nije zanimala. Ali u galicijskim, poljskim i ruskim dijelovima kontinenta, siromašni židovski puk aklamacijama je dočekaio ideju o povratku u obećanu zemlju. Uz pisca knjižice *Der Judenstaat* stao je Max Nordau, zaredali su cionistički kongresi (prvi u Baselu), a 1904. nenadano je umro Herzl. Unatoč njegovim nastavljačima i ulozi svjetskih sila, posebno Velike Britanije, pitanje je kada bi izraelska država bila stvorena da Hitler u Drugom svjetskom ratu nije ubio šest milijuna Židova. Onda, od 1948. godine, Židovi ratuju s Arapima. I Arapi sa Židovima. Jichak Rabin, dobitnik Nobelove nagrade za mir i prvi premijer koji se rodio na izraelskom tlu, potpisao je 1993. u Oslu mirovni sporazum s PLO-om. Dvije godine kasnije, stradao je kao žrtva atentata. Ubio ga je izraelski ekstremist Jigal Amir.

Zweig nije imao ni dvadeset godina kad se upoznao s Herzlom. U to doba Herzl je bio urednik feljtona u redakciji *Neue Freie Presse*. Mladi pretendent donio je svoj prvi tekst koji je odmah publiciran. Bilo je to usporedivo s prizorom u kojem Napoleon daje odlikovanje mladom *sergentu*, komentirao je kasnije Zweig. Knjigu *Die Welt von gestern* čitao sam prvi put u studentskim danima. Dvadeset i pet godina kasnije, kad sam je ponovo uzeo u ruke, pogodila me kao grom. Sudbinu pisca koji je ostao bez domovine, koji zdvaja nad ratom, nacionalizmom i šovinizmom, u nekoj mjeri osjetio sam i kao vlastitu, iako time ne kanim postavlјati znak jednakosti između Franje Josipa i Josipa Broza ili između Habsburške Monarhije i Titove jugoslavenske države. Ali ono davno svršeno vrijeme Zweigove inicijacije, kad je bilo važno sresti Gustava Mahlera, a ne nekog ušljivog ministra, kad je kultura bila istinska fascinacija, forma života, a ne samo usputna dekoracija, kad je na javnoj sceni uskrasnio šesnaestogodišnji dječarac Hugo von Hofmannsthal, kad su u prvom planu bili pjesnici i kompozitori, a ne političari i kvazisportaši, kad manire nisu bile rezultat poze, nego svijesti o zajednici i građanski sinkroniziranoj egzistenciji, kad je brzina bila znak lošeg odgoja, vrijeme je za kojim može žaliti i onaj tko ga možda nije ni okusio. A Zweig svjedoči o tom svijetu tako da se njegova sjećanja ne mogu čitati bez empatije. Mnogo puta posezao sam za njegovom knjigom; jednom kao za kakvom intimnom enciklopedijom, drugi put da bih shvatio kako se povijest ponavlja, treći put

radi utjehe. Stalnim listanjem pretvorila se u salataru ili brevijar za svakodnevnu upotrebu. *À propos*, Zweig piše da je Herzl bio *prvi čovjek svjetskohistorijskog formata* kojeg je upoznao. Poslije višekratnog vraćanja njegovim zapisima, preostalo mi je još da sastavim makar približan registar znamenitih imena s kojima je prijateljvao ili bio u izravnom kontaktu: Šolem Aš, Béla Bartók, Alban Berg, Georg Brandes, Paul Claudel, Benedetto Croce, Salvador Dali, Georges Duhamel, Anatole France, Sigmund Freud, André Gide, Maksim Gorki, Gerhart Hauptmann, Theodor Herzl, Hugo von Hofmannstahl, James Joyce, Hermann von Keyserling, A. V. Lunačarski, Thomas Mann, Roger Martin du Gard, Dmitrij S. Merežkovski, Olga Monod, Elisabeth Förster-Nietzsche, Luigi Pirandello, Walter Rathenau, Maurice Ravel, Max Reinhardt (Goldmann), R. M. Rilke, Auguste Rodin, Romain Rolland, Jules Romains, G. B. Shaw, Arthur Schnitzler, Rudolf Steiner, Richard Strauss, Arturo Toscanini, Paul Valéry, Émile Verhaeren, Charles Vildrac, Cosima Wagner, Bruno Walter, Jakob Wassermann, H. G. Wells, Franz Werfel, William B. Yeats.

Kao što je bauk komunizma nekoć kružio Europom, tako sada internetom kruži poslanica sljedećeg sadržaja:

Hvala ti, družo Slavko, na svakom zatvaranju lokala zbog tri kune duga. Hvala ti na zatvaranju hotela u jeku turističke sezone. Hvala ti za guljenje kože s leđa hrvatske sirotinje i za oprost milijardi poreznih dugova mafijašima, sjecikesama, svojim prijateljima. Hvala ti za zatvaranje slastičarnica i pečačenje štandova kumicama na placu zbog navodnog neizdavanja računa. Hvala ti, družo Slavko, za sve one milijarde kojima si zadužio našu djecu i unuke da bi kupio pametne telefone za Vladu. Jasno nam je da su morali biti nešto skuplji zbog dvojezičnih tipkovnica sa ćirilicom i softvera prilagođenih osobama s posebnim potrebama, kako bi ih i vi u Vladi mogli koristiti. Hvala ti što si se pobrinuo da naša Vlada bude sigurna, u novim i kvalitetnim automobilima s pogonom na četiri kotača, jer kako bismo mi jadni bez premijera, ne dao Bog da mu se što desi na njegovim brojnim državnim putovanjima u Rijeku i Beograd.

Hvala ti u ime svih hrvatskih majki koje ovaj mjesec nisu dobile dječji doplatak, hvala ti na prodaji Bijelih noći Rusima za sitniš, hvala ti za prodaju riječkih hotela Štroku, za makinacije s Riječkom bankom i za Nodila, čovjek stvarno mora imati veliko srce da bi prijateljima tako skupe stvari ustupio tako jeftino. Hvala ti što svojim kompanjonima opraštaš porezne dugove lakše nego što bi Isus Krist oprostio kakvoj grešnici. Hvala ti na novim, većim trošarinama i porezima, i na tome što si usprkos svim nametima za dvije godine uspio povećati javni dug više nego HDZ za osam godina.

Hvala ti što si EPH Media spasio od stečaja, jer premijer inače ne bi imao novine u kojima bi objavio da će te smijeniti. Hvala ti što si svom prijatelju iz Cammea oprostio sve dugove i nezakonito poslovanje, što si Ježiću bio drugi Sanader (čak si od Ježića i jahtu kupio), hvala ti za sve posjete Dubaiju, Monaku i Las Vegasu. Hvala ti što si mojoj prijateljici blokirao račun firme zbog manjka od 0,55 kuna na jednom i šest kuna na drugom kontu. Neće ona varati na porezu! Hvala ti što si svojim prijateljima i suradnicima osigurao milijunske kredite mimo svih zakona, pravila i morala. Hvala ti za sve privatizacije u kojima si sudjelovao.

Komentar? Kaj god. Ako je samo djelić navedenih *zahvala* točan, netko bi se morao naći u reštu. U najrazvijenijim zemljama zapadne demokracije, za takve mutikaše predviđene su dugotrajne kazne. A kako se takvi defraudanti i šmiranti provode u Kini?

četvrtak, 15. svibnja

Kao jedna od zanimljivijih gošća 7. *Subversive Festivala* najavljena je Alexandra Harris, književna povjesničarka i spisateljica koja predaje engleski na sveučilištu u Liverpoolu. Bilo je dovoljno razloga zbog kojih sam nakanio čuti predavanje tog blauštrumpfa u kinu *Europa* (Varšavska 3). Zato što mi je *Liverpool* jedan od najdražih klubova (nogometnih, dakako!), zato što je Alexandra Harris rođena 1981. godine (a mladost i pamet tvore dobru sintezu) i zato što sam njenu studiju o Virginiji Woolf čitao nadušak, koliko god to frazerski zvučalo. Na predavanje na koncu nisam stigao, pa mi je preostalo samo to da iznova prelistam monografiju dotične gospođice, a možda i gospođe. Lišena lažne pretencioznosti, knjiga je svojevrсни miks biografskih datosti te Alexandrinih razmatranja, koncentriranih na romane (*Putovanje, Noć i dan, Jakobova soba, Gospođa Dalloway, Valovi, Svjetionik, Orlando, Godine, Između činova*), esejističke i dnevničke tekstove, ali isto tako na činjenice koje su odredile Virginijinu sudbinu, vodeći je u krajnjoj liniji prema svojevoljno odabranom (k)raju. Virgina se rodila i umrla iste godine kad i James Joyce (1882. – 1941.). Irski pisac umro je 1941. godine u Zürichu od, kako je oficijelno obznanjeno, banalne perforacije čira na dvanaestercu (*ulcus duodeni*). Dok pišem ove retke, anglofoni svijet obilazi vijest da je tvorac *Uliksa* oslijepio zbog sifilisa koji mu je u ranoj mladosti prenijela prostitutka. Sifilis je još 1907. obogaljio piščevu lijevu ruku, a na temelju medicinske dokumentacije, takve tvrdnje, u upravo zgotovljenoj knjizi *The Most Dangerous Book: The Battle for James Joyce's Ulysses*, iznosi harvardski istraživač Kevin Birmingham. Dok je Joyce umro 13. siječnja 1941., u gradu u kojem su isto tako skončali Georg Büchner i Thomas Mann, Virginia Woolf je 28. ožujka iste godine počinila samoubojstvo, utopivši se u rijeci Ouse u Sussexu. Iako joj je ideja bilo kakvog senzacionalizma u potpunosti strana, deskripcijom Virginijine životne putanje, od onog što su joj namrli preci i onog što joj je značio brak s Leonardom Woolfom, do druženja s kolegama (*The Bloomsbury Group*), osjećaja samoće suprotstavljenog želji za društvenošću, seksualnog promiskuiteta, homoseksualnih ili lezbijskih veza konfrontiranih tvrdim viktorskim tradicijama, Alexandra zapravo sugerira neumitnost njenog suicidalnog kraja. Kad god nije pisala, nije pisala zbog nervnih slomova; godinama je patila od manične depresije, pitanje je koliko je puta pokušala samoubojstvo, a fatalnog 28. ožujka sročila je oproštajno pismo Leonardu (*I have the feeling that I shall go mad.*) i pismo sestri Vanessi. Razmišljanja o samoubojstvu nisu joj nikad bila strana, sa suprugom, Židovom, raspravljala je o zajedničkom suicidu kad su nacisti bombardirali Englesku, ali u smrt je otišla sama, navukavši gumene čizme i nestajući u hladnoj vodi. Monique Nathan, jedna od Virginijinih ranih biografkinja, objašnjava da se opčinjenost životom i opčinjenost smrću u njenom slučaju manifestirala u formi dvostruke ličnosti koja, kao kakav svjetionik, sporadično otkriva svijetlo ili tamno lice. Išla je tragom svoje predestinacije ili onog što je

njen prijatelj T. S. Eliot u četvrtom fragmentu poeme *The Waste Land* definirao kao smrt u vodi (*death by water*).

Osim što je velika spisateljica, Virginia je bila i književna kritičarka. Premda je Alexandra Harris i u tom pogledu smatra velikanom, zanimljivo je da je pojava *Uliksa* nije impresionirala. Za njen ukus, Joyceov roman bio je sprega verbalnih dosjetaka i agresivne vulgarnosti. Godine 1908. Vanessa je rodila prvo dijete, a Virginia je vidjela svoju budućnost u ulozi djevice i tete. Nimalo čudno, pogotovo ako uzmemo u obzir da Virginia znači djevica (lat. *virgo, inis*). Dnevnik je počela pisati kao petnaestogodišnjakinja, a dnevnik započeo u listopadu 1917. pisala je kontinuirano do kraja života. Uoči rata imala je u arhivi 24 dnevnička sveska. To je dovoljan argument za tvrdnju da je rijetko tko u povijesti svjetske književnosti svoj univerzum u pojedinostima i cjelini fiksirao tako precizno kao Virginia. Naivno je i pomisliti da je takvo što poduzimala zbog taštine. Više od ičega zgražala se nad sebeljubivošću, intervjuiranje i fotografranje dosljedno je odbijala, a u pismu časopisu *New Statesman* predložila je osnivanje Društva za zaštitu privatnosti. Banalno je, ali je točno da se pisanjem borila protiv prolaznosti i protiv vremena koje je protjecalo kao rijeka u kojoj je utopila svoj život. Prema Alexandri Harris, svaki dan koji nije registrirala u dnevniku shvaćala je kao gubitak. To znači da je jedinstvenost egzistencije izjednačila s jedinstvenošću pisanja, osovljavaajući tekst vlastitom kožom i izjednačavajući ga s različitim oblicima kriptografije i tanatografije. Od svih mogućih dnevnika najviše sam volio Gombrowiczev i Kocbekov jer su izbjegli rutinsko otaljavanje žanra, rekreirajući pripovijedanje tako da ne bježe od ispovijedanja. Sve je u Virginijinoj biografiji nevjerojatno, a opet logično i jedino moguće. Nije vjerovala u brak, ali je voljela Leonarda. Nije bila sklona ekshibicijama i ekstemporacijama, ali spisateljica Vita Sackville-West i Ethel Smyth bile su joj intimne prijateljice u spletu kontradiktornih odnosa u kojima nije lako razlučiti gdje završava prijateljstvo, a počinje nešto drugo. Njen brat bio je muškoљub, njena sestra, slikarica Vanessa, udala se za likovnog kritičara Clivea Bella, što ih nije ometalo u seksualnim izletima, ali ni u spremnosti da svoj brak očuvaju do kraja. Bila je snob, možda i antisemit, ali svjesna svojih slabosti, znala ih je zauzdati ili, štoviše, kanalizirati u romane. Premda je bila *highbrow* (visoko intelektualna), nije gajila prezir prema *lowbrows*; naprotiv, divila se onima koji su obavljali obične svakodnevne poslove, uvjereni da sama nije sposobna za takvo što. Voljela je tišinu, a usprkos rezervama prema Joyceu, sama je završila u jezičnim sumnjama i nemogućnosti da žanrovski fiksira svoje pismo. Orlando je mijenjao seksus, Virginia je mijenjala duktus. Nikada nije bila feministkinja, što njene hermeneutičare ne priječi da joj – mrtvoj – objasne što je mislila dok je bila živa. Studije o njoj napisale su Jane Marcus, Louise DeSalvo, Lyndall Gordon, Hermione Lee, ali isto tako Virginijin nećak Quentin Bell te njen suprug i udovac Leonard. Poslije smrti, Virginijina slava poprimila je takve razmjere da se Edward Albee poslužio njenim imenom za identifikacijsku intervenciju u tekstu koji je postao zaštitni znak nove američke drame. Ali svaki uspjeh ima svoje naličje. Jedna spisateljska veličina dobila je neželjeni eho u interpretacijama svih mogućih stranačkih adoranata, koji su je shvatili kao *self-service* i pretvorili u svoju reklamnu agenciju. Alexandra Harris iznova je trasirala put prema slavnoj sunarodnjakinji. Ona se ne boji Virginije Woolf. Boje je se samo ignoranti, koji ne znaju da se boje zato što je nisu ni čitali.

Dulcis in fundo. Tražio sam po svim mogućim novinama bilo kakvu vijest, malu, makar i najmanju noticu o gostovanju Alexandre Harris. Uzalud. Onda sam sreo Ivu Gačić, talijanisticu i suprugu Tonka Maroevića (koja je bila najavljena kao moderatorica i sudionica na toj seansi). Zahvaljujući Ivi, saznao sam da se Alexandra Harris nije ni pojavila u Zagrebu. Jesu li za to zaslužni organizatori ili je engleska autorica nastavila praksu koju su u eri *Commonwealtha* usavršili njeni kolonijalni preci? Bojim se da je posrijedi ovo drugo.

petak, 16. svibnja

S Alenkom i Mirnom odlazim na koncert Amire Medunjanin (Vip-club, Jelačićev trg 9). Premda je Amira i dan ranije nastupala u Zagrebu, gužva je takva da se ne mogu okrenuti, a kamoli doći do konobara i spasonosnog pića. Ne znam kad sam se zaljubio u *sevdah*, ali premda najčešće i najradije slušam klasiku, teško bih mogao tvrditi da sam muzički čistunac. Devedeset posto diskova u mojoj fonoteci čine Mahlerove i Beethovenove simfonije, talijanske i Wagnerove opere, vokalna lirika (*Lieder eines fahrenden Gesellen, Kindertotenlieder, Winterresie, Wesendonck Lieder*), Amadeusova *opera omnia* i tako dalje. Ali ondje je isto tako Vladimir Vysockij, koji je *zapadnjačku trijadu seks, drogs and rock'n'roll izveo na 'ruski način'* (kako objašnjava Danijela Lugarić Vukas), Roy Orbison, koji je mogao biti operni pjevač, a počast su mu odali i *Beatlesi*, Ry Cooder (*soundtrack* za film *Paris, Texas*), laudator napolitanske kancone Romano Zanotti, Keith Jarrett s legendarnim kelnskim koncertom, Amália Rodrigues, Arsen Dedić, Tamara Obrovac. Ova potonja gospođa, Istrijanka, našla se na zadnjem mjestu samo zato što je Obrovac sinonim za gospodarske promašaje u socijalizmu, za razliku od hrvatskog kapitalizma kojem je promašaj upisan u genetski kod.

Sevdah mi se ugnijezdio u memoriji nekoć davno, u jugoslavenskoj eri, kada sam služio vojni rok u Bosni. Godine 1976. šest mjeseci proveo sam u sarajevskom Domu armije u centru grada. S jedne strane bila je Galerija suvremene umjetnosti, s druge gimnazija. Tu istu gimnaziju, najstariju srednju školu u Bosni, pohodio je Ivo Andrić, a književnost mu je predavao Tugomir Alaupović, njegov kasniji pokrovitelj i mentor. Ne bi bilo pošteno tvrditi da sam se napatio u vojsci, iako uniforme nikada nisam volio. Ni naše ni njihove, ni narodne ni one druge. Ali vrstu narodnjačke duhovitosti koja je imanentna tom dijelu svijeta, a kojom je u znatnoj mjeri obdarena Amira, upoznao sam u Sarajevu. Valjda je to razlog zbog kojeg Sarajevo osjećam kao svoj grad. Valjda je to razlog zbog kojeg volim Amiru Medunjanin, rođenu Dedić, rođenu promotoricu *sevdaha*, iako večerašnji koncert nije prva prilika u kojoj sam se uvjerio u njenu umjetnost. *Što te nema, Omer beže, Zemi me zemi, Jano mori, Kad puhnuše sabahzorski vjetrovi, Marijo deli bela kumrijo, Stade se cvijeće rosom kititi, Čula jesam da se dragi ženi*, sve te i druge pjesme, bosanske, makedonske, srbijanske i hrvatske čine mješavinu muzičkog nasljeđa koje je Amira posvojila i koje se u njenoj verziji doima kao bosanski *blues*. Ili naprosto kao *sevdah*. Makar i nemaju veze s tom tradicijom, sve pjesme u Amirinoj interpretaciji poprimaju kolor bosanskog *derta*. Veličanstvenom ugođaju na koncertima u mjeri svojih

uzornih sposobnosti ravnopravno pridonose Bojan Zulfikarpašić (pijano), Boško Jović (gitara), Nenad Vasilčić (kontrabas), Yurdal Osman Tokcan (ud) i Hakan Gunor (kanun). Ne treba zanemariti ni Amirin osjećaj za scenu, za geg ili opuštajuću improvizaciju, koji su poslije njenih pjesama, kad publiku uvede u stanje narkotizirajućeg čemera, gotovo nužni. Poslije nekoliko naslova, gledalište se uskomešalo. Nema ništa protiv ako zapjevate sa mnom, rekla je Amira i dodala: daPAČE, daMAČE, daKUČE. Već ta igra riječima zrcali punoću njene scenske neodoljivosti, pokazujući se u krajnjoj liniji kao dovoljan argument za odlazak na koncert.

subota, 17. svibnja

S Alenkom i Mirnom spremam se k bračnom paru Matvejević (Jurišićeva 1 A). Ručak je zakazan za 13, 30 sati, što mi baš i nije po volji jer sam u godinama svog anarhoidnog življenja stekao drukčije navike. Ali *timing* određuju domaćini i nakon što smo kupili cvijeće na Preradovićevom, zapravo Cvjetnom trgu, dolazimo na željenu adresu. Neovisno o godinama, Predrag se ne dá, pa je na vanjskim vratima, uz prezime, zaljepio pločicu: antifašist. Kao da mu je to zanimanje. Osim Mire i Predraga, tu su Budimir Lončar te Bora Ćosić i njegova supruga Lidija. Pijemo aperitiv koji ima istu funkciju kao uvertira u operi. Naš će nas libreto odvesti stazama aktualnih događaja koji neće naškoditi želučanim užicima. Jelo je izvrsno, iako bih ja – da se mene pita – blagovao sat, dva kasnije. Mira je dirigentica, doduše suzdržana, što je i razumljivo jer su servirane delicije izišle iz njene majstorske radionice. Predrag mora paziti da nikome ne fali vina, a ja sam zadužen za salate. Svakom prema položaju i prema zaslugama. Jedemo i nazdravljamo, dok razgovor ne skrene prema Ukrajini. Svatko ima svoje mišljenje, nadglasavamo se i jedan drugome upadamo u riječ, ali u jednom času kormilo preuzima gospodin Lončar. Koga sve nije citirao, od Kissingera i Brzezinskog do meni nekog nepoznatog povjesničara da bi kao na školskoj ploči izložio elemente jedne krize čije je konzekvencije teško naslutiti. Unatoč golemom iskustvu i diplomatskom stažu, ne može ih naslutiti ni Lončar. Sa suprugom, djecom i unucima, prije mjesec dana je u Sjedinjenim Državama proslavio 90. rođendan. Ali i danas funkcionira kao švicarski sat. Uvijek elegantan i odmjeren, agiln i obaviješten, poznavanjem aktualnih, ne samo političkih zbivanja, pokazuje da je u odličnoj formi. A u konzumiranju kulturnih sadržaja u glavnom gradu Hrvatske, malo je tko tako revnistan kao Lončar. Sučelice jugoslavenskom ex-ministru, savjetniku predsjednika Mesića i savjetniku predsjednika Josipovića, s druge strane stola, sjedi Bora Ćosić. Ako je Lončara ponajprije obilježila diplomatska karijera, unatoč pedesetak knjiga koje je objavio, zaštitni znak Bore Ćosića je mladenački roman *Uloga moje porodice u svetskoj revoluciji*. Objavio ga je kad mu je bilo 37 godina, a sada je u devetom desetljeću. Kao i njegov vršnjak Matvejević. Bora se rodio u Zagrebu, u ranim godinama preselio se u Beograd, a s raspadom Jugoslavije našao je domicil u Berlinu. Za Hrvatsku je vezan različitim nitima; jer je Zagrepčanin, ne samo zato što je to njegov zavičajni grad, nego i zato što je to grad njegovih duboko ukotvljenih krležijanskih inspiracija (u *Kratkom detinjstvu u Agramu* najranije godine evocirao je u slici Mrazovićeve ulice, nazvane tako *po nekom nepoznatom Hrvat*u), jer je Rovinjanin (u Istri

živi i ljetuje desetljećima), jer je u krajnjoj liniji i Krapinčanac (iz Krapine potječe njegova supruga Lidija Klasić, a u istom zagorskom gradiću rođeni su Rudolf Valdec, Josip Seissel, alias Jo Klek, Ernest Tomašević, Ljudevit Gaj, Rudolf Habeduš, Dubravko Ivančan) i tako dalje. Kome su roditelji podanici blago počivajuće *kaiserlich und königlich* Kakanije, tko je znatiželjan i otvoren, tko ne pati od nacionalističkih revindikacija ili etničkih simplifikacija, tome će se lako dogoditi da ima više zavičaja. Kao što može imati i više žena, iako to nije u skladu s davno propisanim kršćanskom naukom. Nisam siguran koliko bi se Bora složio s tvrdnjom da je Krapinčanac, možda bi se složio s tvrdnjom da je hrvatski Srbin, ili srbijanski Hrvat, a najvjerojatnije bi se složio s tvrdnjom da je pisac i apatrid. Danas iznova rastu akcije radikalne desnice, s njom raste i nacionalizam; nema sumnje, Georg Steiner bio je debelo u pravu, izjavljujući da *nacionalizam posjeduje 'neophodno ubojstvo' i da je ratovanje njegova izravna posljedica*. Bilingvalnost, bikulturalnost i multikulturalnost nisu jednostavni, lako apsolvirajući pojmovi, ali globalistički svijet rezultirat će novom poviješću i drukčijom impostacijom njoj primjerene književnosti. Vrijeme juri kao metak što nas, Balkance, ne priječi da se tvrdoglavo vrtimo u krugu davno potrošenih tema. Čini mi se da se Bora jučer odselio u Berlin, a onda shvaćam da je tamo već dvadesetak godina. Pitam ga za Irenu Vrkljan, tim više što je prije nekoliko mjeseci umro njen suprug Benno Meyer-Wehlack. Iako svake godine dolazi u Zagreb, od šezdesetih godina prošlog stoljeća Irena živi u Berlinu. Sve u svemu, pola stoljeća. Po svemu sudeći, sada će se definitivno vratiti u Zagreb.

Ručak je prošao u nazdravljanju i prijateljskom *prigovaranju* (potonje se u ovom slučaju odnosi na Hektorovića), kucali smo se i mijenjali teme, ni se shvaćajući kako vrijeme brzo prolazi. Onda se netko ustao, možda Leko Lončar, i svi smo krenuli doma. Tim više što su nas navečer opet čekale obveze.

U dvorani *Vatroslav Lisinski* nastupa slavni talijanski ansambl za ranu glazbu *Il Giardino Armonico*. Na programu su arije iz Händelova opusa, a uz spomenuti ansambl izvodi ih zbog mladosti možda manje slavna, ali jednako izvrsna ruska sopranistica Julia Lezhneva. Svoju opčinjenost muzikom James Joyce iskazivao je na različite načine, transferirajući je i u vlastitu književnost. Posjedovao je krasan tenor i tvrdio da je od sviju instrumenata najljepši ljudski glas. Svojim bravurama gospođica Lezhneva zorno je demonstrirala da je bio u pravu.

nedjelja, 18. svibnja

Inoslav Bešker, dugogodišnji dopisnik *Jutarnjeg lista* iz Rima, piše: *Mafija je – tvrde i svake godine dokazuju talijanski obrtnici – najunosniji biznis u Italiji, utoliko više što ona dodanu vrijednost svu ubire sama, ne da državi PDV. Istodobno njezini komitenti plaćaju i PDV državi i reket mafiji, pa upravo na toj razlici mafija postaje visoko isplativ posao, toliko da se osvojeno tržište brani i po cijenu života. Po mogućnosti tuđih. Eto, upravo ta privrženost zakonima kapitalizma iznosi mafiju na zao glas – a ona samo radi isto što i kapitalistička država, ali efikasnije i katkad okrutnije, a nerijetko i socijalnije (i tu je*

drugi glavni ključ njezine ukorijenjenosti: krade, ali i privrženima daje, kome posla, kome i naknade). Mafiju karakterizira upravo ta njezina paradržavnost, a osobito dva elementa: kontrola teritorija i fiskalno organiziran reket.

Premda se Beškerov komentar odnosi na Italiju, u svojoj komprimiranosti mogao bi poslužiti kao predložak za istraživanje onog što je u korijenima kapitalizma i njegove etike. Principom spojenih posuda, govna o kojima piše Bešker slijevaju se i u našu kloaku. Naravno, kad je posrijedi nešto kompromitantno, spremno se pozivamo na druge zemlje, tvrdeći da ni u njima nije mnogo bolje, ali kad se radi o nečem u inozemstvu uzornom, pravimo se gluhi i slijepi. Još prije Drugog svjetskog rata Vladimir Dvorniković je zaključio da balkanske varijetete, kako je nazivao narode iz jugoistočne Europe, odlikuje etička fragmentarnost. Ali početkom trećeg milenija ideal hrvatske države sveo se na stoljećima sedimentirano uvjerenje da nitko nije kriv ni za što. Osim ako nije Srbin. Ili Rus. A u Rusiji su svi krivi za sve, barem ako je suditi po Dostojevskom i njegovim romanima.

A Bešker? Poznajem ga godinama, zapravo desetljećima i čini mi se da proturječi prirodnim i davno fiksiranim zakonima. On je jedan od rijetkih novinara koji nije prestao rasti, a otkad je u Rimu, valjda četvrt stoljeća, svoje majstorstvo razvio je do krajnjih granica. Sveto trojstvo digitalne revolucije, senzacionalizma i prividne slobode, rezultiralo je padom kriterija i krahom žurnalizma. Ne samo u Hrvatskoj. Ali što u Hrvatskoj nije krahiralo? Nije krahirao Bešker, premda živi u Italiji i premda je profesionalnim nitima bio i ostao vezan za svoju domovinu. Nisam siguran da je diplomirao dok je još bio u Jugoslaviji, ali u Italiji je doktorirao s tezom iz poredbene slavistike. Uz enormnu količinu novinskog angažmana, predaje ili je predavao na mnogim sveučilištima (Bolonja, Napulj, Rim, Zagreb, Split, Dubrovnik), objavio je desetak knjiga, a da kojim slučajem ukoriči sve što je napisao, bilo bi to brdo iznad oblaka, ali ne ono Krmpotičkino. U kronici novijeg hrvatskog novinarstva ljepoti Matoševa feljtona, njegovu artizmu i hedonizmu (barthesovskom užitku u tekstu), najviše se približio Tenžera, u najboljim godinama Igor Mandić bio je vodeći *opinion maker*, Boris Janković *Argus* i Žarko Susić ucijepili su dignitet sportskog žurnalizmu, iako nisu dobili dostojne nasljednike, a Bešker je takav mirakul da će se njegovi potomci negdje u budućnosti pitati je li taj polip i polihistor uopće postojao. Upućen u suve moguće teme, od mafije do ortografije, od Vatikana do klasične opere, Bešker piše suvereno, svoje oponente ne vrijeđa nego ih gađa argumentima, dok ironiju nerijetko pretvara u autoironiju, svjedočeći implicitno i o moralnim obzirima. Da se mene pita, rekao bih da je taj zagrebački Splićanin i italski Hrvat predestiniran za Akademiju (dakako, Strossmayerovu). Doduše, još u 19. stoljeću Baudelaire se čudio kako osjetljiv čovjek može bez gađenja dodirnuti novine. Slažem se sa slavnim pjesnikom, iako ne treba ignorirati iznimke. Jedna od njih je i Imbro Ignjatijević Tkalac (1824. – 1912.), publicist koji je pisao za *Südslawische Zeitung* i za *Ost und West*, iako ga je angažman u ovim drugim novinama, koje je i osnovao, poslije svega koštao zatvora. Tkalac se rodio u Karlovcu, studirao je na mnogim sveučilištima, a doktorirao s tezom o uvođenju kršćanstva među slavenske narode. Svoju tezu, pisanu na latinskom (*De Religionis christianae in Slavis introductione*), obranio je 1848. u Heidelbergu. Po povratku u Zagreb, uzalud je pokušavao postati profesor Kraljevske akademije znanosti, pa se posvetio publicistici.

Zagovario je austroslavizam, potom panslavizam kao spas za balkanske kolonije i suprotnost dekadentnom Zapadu. Trasirao je put liberalnim idejama u Hrvatskoj, surađivao s biskupom Strossmayerom i Vukom Karadžićem, a 1861. preselio se u Beč. Ondje je izdavao *Ost und West*, novine čiji je program do neke mjere sadržan u naslovu, ali je zbog tekstova koji su proglašeni uznemirujućim osuđen na zatvorsku kaznu. Nakon dvije godine otputovao je u Rusiju da bi, na koncu, završio u Italiji. Angažirao se kao prevodilac u Ministarstvu vanjskih poslova, dobio talijansko državljanstvo, surađivao u različitim listovima (anonimno ili pod pseudonimom Hektor Frank), umrijevši u dubokoj starosti u Rimu. Ne spominjem to slučajno; jer u pojedinostima i cjelini, Tkalčev život nudi se kao predložak za pustolovni roman s okusom paradigmatičke hrvatske sudbine, u nekoj mjeri usporedive s Beškerovom. Napokon, Matoš je 1913. napisao da je Tkalac *odviše inteligentan a da uzmogne biti novinar hrvatski*. Ima li se tome što dodati ili oduzeti?

ponedjeljak, 19. svibnja

Ako stanje u kojem živimo shvatimo kao nesreću, ili balkanski fatum, onda poplave koje su zadesile Hrvatsku, Srbiju i Bosnu potvrđuju onu narodnu – da nijedna nesreća ne dolazi sama. Naše sunarodnjake i sugrađane zbližila je katastrofa. Možda to zvuči patetično, ali je istinito u mjeri u kojoj čovjek reagira tek kad mu voda dođe do grla. Štete koje su pogodile Slavoniju sanirat će se godinama. Kako stoje stvari, većinu poplavljenih kuća ne bi trebalo obnavljati nego srušiti i ponovo izgraditi. To je jedna od nesreća za koju ne možemo kriviti sami sebe, nego višu silu, iako se šire glasine da je iz nasipa koji je štitio Rajevo Selo eksploatiran pijesak. Gdje ima dima, ima i vatre, iako nas je ovaj put udesila voda.

Iz Amerike mi se javlja moja daleka rodica Rina Berutti, rođena kao Victoria Sherko. Javlja se iz zemlje koja više nije daleka, iako je bila kad je ona sa svojim pokojnim roditeljima i bratom emigrirala, bježeći brodicom u Trst, a onda čekajući u Italiji godinu dana vizu za novi svijet. Rina je čula za poplave, pa se brine kao što smo se mi brinuli prije nekoliko mjeseci kad su se na Sjedinjene Države obrušile one nepodnošljive hladnoće i kad se prolaznicima smrzavao dah u grlu. Najprije velike zime, onda velike kiše i poplave. Rekli bi Triestini, sjeća se Rina, *mondo ribaltado!* Sa suprugom Alfredom, podrijetlom Talijanom, nedavno je boravila u Njemačkoj. Obišli su Stevea, svog najmlađeg sina, njegovu suprugu Anne i njihova dva sina. Steve radi za BMW, pa sada živi u blizini Münchena. Rina uživa u Münchenu, divi se svemu i zaključuje: Nijemci su nevjerojatan narod. Svi su radini i žive jako dobro. Zamisli što bi bilo da su dobili rat, pita se Rina. A što bi bilo da su ga Hrvati izgubili, pitam se ja.

Slušam Vladimira Vysockog i čudim se kako mi taj kantautor, koji se proslavio u eri sovjetskog autoritarnog režima, još nije dosadio. Naprotiv, stavljam ga uz bok Edith Piaf, Jacquesa Brela, Amálije Rodrigues, bez obzira na tradicijske i druge razlike koje ih dijele. Čudim se zbog čega Vysockij nije stekao veću popularnost u našoj sredini. Možda je za to

zaslužna posvemašnja zaljubljenost u angloameričku kulturu, manjak osjećaja za nijanse i svjesno ili nesvjesno pomanjkanje želje da autentične dosege kulture distingviramo od jednog rigidnog i autoritarnog režima. Način na koji Vysockij spaja svoju poeziju, svoju gitaru i svoj glas, bio je i ostao neponovljiv. Bio je prvak *Teatra na Taganki*, oženio se s Marinom Vlady, a njegova prva zbirka stihova, tiskana posthumno, zvala se *Živac (Nerv)*. U riječi kojom je naslovljena ta zbirka, fiksiran je u znatnoj mjeri i Vysockij. Bio je živac, ali inteligentan i artikuliran, a njegova nestrpljivost i impulzivnost, njegova enervantnost i ekstravagantnost djelovali su kao otonac za njegovu umjetnost, iako su ga isto tako odveli u prebrzu smrt. Sve u skladu s tvrdnjom da miljenici bogova žive kratko. Kad je umro (1980.), njegov sprovod pretvorio se u najveće demonstracije u gotovo šezdesetogodišnjem kontinuitetu sovjetske Rusije. To me posredno podsjetilo na Edith Piaf, koja je umrla 1963. godine. U dokumentarcu, u kojem je snimljen njen posljednji ispraćaj, vidio sam ozarena lica. Neočekivano, ali razumljivo: nisu ta lica bila takva zbog njene smrti. Ozarenima ih je učinila Edithina gloriola i njena umjetnost koja je ostala živa. Tempo koji si je nametnuo Vysockij bio je takav da je teško mogao potrajati. Između dugog i sporog ili kratkog i intenzivnog života, bez kolebanja je izabrao ovo drugo. Ali zato nekadašnji vođa *Teatra na Taganki* radi i dalje: prošle godine, 96-godišnji Jurij Ljubimov postavio je u Moskvi Borodinova *Kneza Igora*. Kritike su bile panegirične! Vysockij je barjaktar takozvanog običnog čovjeka, marginalca i izopćenika, ali umjesto bilo kakve socrealističke propedeutike, on pjeva kao da psuje i psuje kao da pjeva. Pitao sam se zašto me uvijek iznova veseli taj Rus (koji je i Hamleta pretvorio u Rusa), a onda mi se to razotkrilo čitanjem Danijele Lugarić Vukas. U knjizi *Ruski bard* ona spominje Vysockijev kritički patriotizam, a to je ono do čega sam oduvijek držao. I jučer i danas licitarski patriotizam išao mi je na živce. Uzdám se da su dodatna objašnjenja na tu temu suvišna.

utorak, 20. svibnja

Prolazim Jelačić-placom, službeno najvažnijim trgom u gradu, čija je veličina, ili praznina, oduvijek bila enigma za gradske oce. Ili su mu dimenzije prezahtjevne za grad koji sa svojim sadržajima ne dopire mnogo dalje od Britanca s jedne i Kvatrića s druge strane, ili struka šuti, dok poglavarstvo nema para ni želje da ga privede svrsi? Mješavinom svih mogućih stilova, od baroka i neorenesanse do klasicizma i secesije, trg je simulakrum naše novije povijesti. Kome sve nije služio kao pozornica? Možda je njegovo naj sretnija era vezana za 19. stoljeće, kad se zvao Harmica, i kad su seljaci iz Šestina i okolnih mjesta ondje trgovali svojim proizvodima. Izvorno ime trga potječe od mađarske riječi *harmincz* (= trideset), jer se ondje plaćala placovina od trideset krajcara. Tim imenom danas se zove samo prolaz koji s trga vodi na ulicu Pod zidom i na Dolac. Na broju 3 smješten je neboder u kojem su živjeli Jonkeovi, Gamulinovi (tamo je i Društvo arhitekata) i u kojem su se poslije rata ugnijezdili nuvoriši, na broju 4 nalazila se kuća u kojoj se rodio Antun Mihanović, tvorac *Horvatske domovine*, na broju 6 locirana je Galerija Mala, koju vodi Mirna Reiser, a na broju 7 je sjedište Društva hrvatskih književnika, onog najstarijeg, utemeljenog 1901. godine, kojim je prvi predsjedao Ivan pl. Trnski.

Svako malo na trgu se podižu ili demontiraju golemi šatori, što među došljacima budi svakojake nedoumice. Je li grunuo potres, pa će građani za prvu pomoć spavati pod vedrim nebom, na trgu? Ili se vode ratne operacije, čiji je komandni štab smješten u čadoru pokraj Fernkornova spomenika Jelačiću? Jasno, nema ničeg logičnijeg nego da je štab pokraj spomenika banu koji je i legendarni ratnik. Nekoć sam zavidio onima koji žive na trgu ili makar u njegovoj blizini. Sada im više ne zavidim. Jer najvažniji gradski trg pretvoren je u *speaker's corner* na kojem paradiraju svi mogući govornici koji bi mijenjali svijet, pogotovo nagore. Možda je još žalosnija spoznaja da je srozan na rang vašarišta na kojem od dreke nitko nikoga ne čuje. Ali to i nije važno. Važno je da se krčmi lova, do koje je dobročiniteljima iz municipija iskreno i jedino stalo. Ako ćemo pravo, trg nije savršen, ali je u svojoj nesavršenosti savršena slika vladajuće atmosfere.

U večernjim satima odlazim u Hrvatsko narodno kazalište. Koliko je Jelačić-plac nabijen agresijom, toliko jedan dio hrvatske populacije pati od želučanih tegoba zato što Trg maršala Tita toliko godina poslije sloma komunizma nosi isto ime. Imamo Tita Brezovačkog, Tita Strozija, Tita Bilopavlovića, imamo Ivana Broza i Aleksandru Broz, Josipa ovakvih i onakvih imamo za izvoz, pa što će nam još i taj kumrovečki maršal? Pred kazalištem je gužva, već je 19,30 sati, predstava je trebala početi, ali glavna vrata još su zaključana. Niti tko izlazi, niti tko išta objašnjava, a kamoli da se ispriča nazočnima i objasni što se događa. Nakon desetak minuta, sezam se ipak otvorio. Na programu je baletna verzija *Ane Karenjine*. Tko se sve nije dohvatio Tolstojeva romana; od Grete Garbo, švedske sfinge koja je 1935. igrala glavnu ulogu u filmu *Clarencea Browna*, do Nedjeljka Fabrija i njegova romana *Smrt Vronskog* (1994.).

Svojim remek-djelima Tolstoj si je osigurano povlašteno mjesto u svjetskoj književnosti. Jednom pomalo otrcanom frazom reklo bi se da je naš suvremenik; ali nije nam blizak samo zbog romana i pripovijedaka nego i zbog svoje sudbine. Tolstoj je sudjelovao u Krimskom ratu, komentirao aneksiju Bosne i Hercegovine (1908.), beletrizirao je ruske obračune sa Čečenima, ne ponašajući se pritom kao navijač, zagovarao je boljitak seljaštva i radništva, pisao o pogubnim efektima novčane politike, ali se isto tako obarao na feminizam (objašnjavajući da pored svih antagonizama potiče još i antagonizam među spolovima), na glazbu (jer provocira emocionalnu krhkost), u beletrističkim i drugim djelima pledirao je za Nazarenčevo učenje, iako je 1901. isključen iz Pravoslavne crkve. Danas, kad je Ukrajina jedno od žarišta globalne krize, kad je Krim opet pripojen Rusiji, kad Putin igra na maksimalističku kartu, kad se Bosna i Hercegovina otkriva kao Ahilova peta Balkanskog potkontinenta, kad su razlike između bogatih i siromašnih poprimile takve razmjere koji prijete planetarnom opstanku, kad se liberalna demokracija pokazala kao obmana, kad je plutokracija jača nego ikad, kad feminizam nije usrećio žene, kao što nije usrećio ni muškarce, kad se Europa batrga između ideje ujedinjenja i sve jačih separatističkih pokreta (Škotska, Flandrija, Katalonija, Baskija), da se kojim slučajem probudi, veliki moralist iz Jasne Poljane povjerovao bi da nikada nije ni umro. Možda je vrijeme izmišljena kategorija, a povijest vrtuljak, ne mnogo drukčiji od cirkuskog ringlšpila iz Fellinijevih filmova? Obišavši Europu, Tolstoj se vratio doma, razočaran u građansku civilizaciju i njenu indiferentnost na društveno zlo. Kad čitamo eseje u kojima tvrdi da

ozakonjene pljačke redovito provode oni koji to mogu činiti, kad objašnjava da je učenje o infalibilitetu Crkve rezultiralo gomilom ubojica, kad se pita o vladavini novca, koja ga zapanjuje svojom okrutnošću, onda se kao i u mnogim drugima prilikama pita o onom što se uvijek iznova ponavlja. Neumoljivo i nemilosrdno. Pod stare dane, u devetom desetljeću, Tolstoj je pobjegao sa svog imanja u Jasnoj Poljani i poslije kraćeg tumananja umro u Rjazanskoj guberniji, na željezničkoj stanici u mjestu Astapovo koje danas nosi njegovo ime. Nije to bio nikakav hir pomahnitalog starca. Bježeći od doma, taj čovjek koji se priklanjao kocki i alkoholu, ali koji je zagovarao moralnu obnovu u skladu s evanđeoskim kršćanstvom, bježao je od svijeta koji se kosio s njegovim uvjerenjima, bježeći u krajnjoj liniji i od samoga sebe.

Od svih njegovih rečenica najviše volim onu u kojoj tvrdi da ne želi služiti nijednoj državi. Naravno, ne želi zato jer država služi eksploataciji i korupciji. Prevodio ga je i Vladan Desnica koji je bio italofil i frankofil, ali je svojim kćerkama dao ruska imena (Nataša, Jelena, Olga). Smisao *Ane Karenjine* sažet je u pitanju je li bolje biti mrtav grešnik ili živi leš. Na to pitanje autori zagrebačke predstave odgovorili su atraktivnim slikama i muzikom Petra Iljiča Čajkovskog, koja prijanja uz romansijerski predložak, iako je snobovi uglavnom preziru. Doduše, Tolstoj nije volio Beethovena, pa zašto snobovi ne bi prezirali Čajkovskog? Na dvojbu koju apostrofira Tolstojev roman nije lako odgovoriti. Da je drukčije, ne bi bilo književnosti, pa ni *Ane Karenjine*. (Scenska adaptacija romana i dramaturgija Valentina Turcu, glazbeni koncept Valentina Turcu i Leo Mujić, koreograf Leo Mujić, scenograf Ivan Kirinčić, kostimograf Alan Hranitelj, glavne uloge Natalia Horsnell, Tamás Darai, Guilherme Gameiro Alves, Iva Vitić Gameiro, Kornel Palinko, Robert Bruist i drugi.) Baletna adaptacija Tolstojeva klasika nakrcala je dvoranu do posljednjeg mjesta. Priznajem da me je donekle dekuražirala spoznaja da u publici prevladavaju generacije rođene prije Drugog svjetskog rata. Nisam zagovornik mladosti po svaku cijenu, ne idem na *fitness* i ne tajim svoje godine, kao što ih taje primadone i spisateljice, ali ako se takav trend nastavi, ne znam tko će, i hoće li uopće za koje desetljeće ići u teatar. I što je jednako sporno, potkraj predstave nekolicina gledatelja iz moje blizine počela je podgrijavati atmosferu. Ili je Zagreb premali grad ili poznajem previše kazalištaraca; jer kad se zastor spustio, na gromoglasnim aplauzima i povicima oduševljenja inzistirali su oni koji su na ovaj ili onaj način i sami involvirani u predstavu. Nemam ništa protiv oduševljenja publike, čak ni kad ga ne dijelim, ali ovakve reakcije pokazuju da je u Hrvatskoj sve (pod) kupljeno. Čak i aplauzi.

A Tolstoj? Nakon što je Vronski došao u Srbiju i u Fabrijevom romanu skončano svoj nesretni život, možda je na redu pisac koji će Tolstojevu sudbinu transferirati u naše vrijeme, u novi ili fatalno stari rusko-ukrajinski konflikt?

srijeda, 21. svibnja

I oni koji ne znaju razliku između *basketa* i *kriketa*, ili između američkog *footballa*, zapravo *rugbyja* i europskog *footballa*, zapravo nogometa, čuli su u kakvoj se gabuli našao Donald Sterling. Predsjednik NBA-lige doživotno mu je zabranio bilo kakve poslove u

toj najmoćnijoj košarkaškoj asocijaciji, mora platiti kaznu od 2,5 milijuna dolara, a prijeti mu i oduzimanje ili, točnije, prisilna prodaja kluba. Što je to učinio gospodin Sterling, vlasnik kluba *Los Angeles Clippers*? Prigovorio je ljubavnici da se fotografirala s Magicom Johnsonom i sugerirao joj da na utakmice ne dovodi svoje crne prijatelje. Teško bi bilo reći nešto u prilog toj izjavi. Činjenica jest da je kao takva prodrila u javnost, pa je uslijedila brzinska kazna koja za citiranog Sterlinga znači materijalni i moralni krah. Možda će se na neki način izvući, možda će advokati naći mogućnosti za manevar, ali da je čovjek difamiran i da je dobio status izopćenika, o tome nema sumnje.

Slučaj američkog bogataša i vlasnika *Clippersa* koincidirao je sa slučajem Josipa Šimunića, koji je u kratkom roku počinio dva flagrantna prekršaja: najprije se maksimirskoj publici obratio fašističkim pozdravom, a nakon primjerne kazne upustio se u jednako otužne maneuvre, poduprte smicalicama njegovih fiškala koji su se pred međunarodnom arbitražom upustili u krivotvorenje činjenica iz hrvatske povijesti. Sve u plemenitom cilju aboliranja svog nevinog klijenta. Osim što su se svojom argumentacijom uspjeli dodatno kompromitirati, Šimuniću nisu pomogli. Sud sportske arbitraže u Lausannei potvrdio je originalnu presudu, što će reći da je *Dinamov* branič i hrvatski reprezentativac kažnjen sa 10 utakmica zabrane igranja u državnom dresu i globom u iznosu od 30 tisuća franaka. Pokušajmo usporediti kako je svoju glupost platio Donald Sterling, a kako Josip Šimunić. Usporedba je u krajnjoj liniji besmislena jer je američki bogatun neusporedivo manji prekršaj platio neusporedivo većom cijenom. Ne radi se samo o izgubljenom novcu i izgubljenom ugledu, nego i o činjenici da se američka javnost nije solidarizirala s Sterlingovom, nota bene, privatnom izjavom. I tu je bitna razlika između Hrvatske i svijeta, između načina na koji se načela moralnog kodeksa prakticiraju na Balkanu i na Zapadu. Naravno, Zapad nije livada krcata tratinčicama, ali kad nekog ulove da ih gazi, ili prodaje ispod cijene, onda više nema šale.

Ne gajim simpatije prema američkom bogatašu, ali nitko nije spomenuo da je inkriminiranu izjavu dao u privatnosti. Kakvom bi ga kaznom oderali da je nešto onakvo izlanuo javno? Ne znam što Šimunić govori na telefon, niti me to zanima, ali, mjereni na taj način, njihovi prekršaji nisu i ne mogu biti isti. I jedan i drugi iskočili su iz dopuštenih okvira, s tim što je Sterling to učinio u četiri oka (ili četiri uha), a Šimunić javno, pred velikim maksimirskim i još većim televizijskim auditorijem. Jedno je čitati *Mein Kampf* u vlastitoj kući, kao informaciju, a nešto drugo otvoreno i pred publikom promovirati nacizam. Šimunić je učinio ovo drugo, pa ipak je kažnjen mnogo blaže nego Sterling, koji je, gugutajući sa curom, dao oduška svom duboko ucijepljenom rasizmu.

Napokon, naivno je vjerovati da je Šimunić endemska rijetkost. Što se dogodilo kad se nakon one smiješne predstave s Islandom upustio u onaj otužni *happening* sa svojim istomišljenicima? Je li itko reagirao? Jesu li taj ispad osudili njegovi suigrači iz reprezentacije, makar JEDAN među njima? Jesu li se od takvog postupka distancirali njegovi klupski kolege iz *Dinama*? Je li glas protiv Šimunića podignuo bilo koji sportaš, bilo koji političar? Premijer? Nitko. Čak ni Niko Kovač. I zato je Hrvatska takva kakva jest. Balkanska vukojebina u kojoj svi mažu i lažu, iako to ne bi priznali ni pod teškim mukama. Zato nije čudno da smo europski prvaci, ali ako se kao najbolje shvati ono

najgore. Ako je Šimunić nacionalni idol, a Šuker predsjednik nogometnog saveza, onda je jasno kakvi su naši prioriteti. Što je najbolnije, hrvatska reprezentacija primorana je da se bez Šimunića, u *Bundesligi* davno otpisanog, priprema za svjetsko prvenstvo. Ali i bez fašističkog radiše, svi će zdušno navijati za Hrvatsku. Ja neću.

petak, 23. svibnja

Premijera Smetanine *Prodane nevjeste* u Hrvatskom narodnom kazalištu (Trg maršala Tita 15). Slavna opera koja polazi od svojevrsne kontradikcije ugrađene u temelje libreta. Jedna ozbiljna i delikatna tema, kao što je trgovanje ljubavlju, u suprotnosti je s mentalno ograničenim Vašekom koji služi kao okidač za sve moguće vratolomne epizode. Nije se u tome bilo lako snalaziti ni sredinom 19. stoljeća, kad je otac češke glazbene romantike skladao operu, a nije lako ni danas, unatoč slobodama kojima se tako zanosno kitimo. Ali opera valjda i postoji zato da bi razgalila publiku i pokazala da život ne treba uzeti pretjerano ozbiljno. Takvo što Smetana sugerira jasno preciziranim podnaslovom: komična opera u tri čina. Kao režiser potpisan je Ozren Prohić, orkestrom je dirigirao Nikša Bareza, a glavne uloge tumačili su Siniša Hapač (Krušina), Ivanka Boljkovac (Ljudmila, njegova žena), Valentina Fijačko (Marica, njihova kći), Robert Palić (Miha), Cecilija Car (Kata, njegova žena), Mario Bokun (Vašek, njihov sin), Stjepan Franetović (Janko, Mihin sin iz prvog braka), Saša Čano (Kecal, provodadžija).

Bilo je to prvi put da Smetaninu operu gledam *in vivo*. Početak je bio bolji nego kraj. Nikakvo čudo, nije tome tako samo s operama. Na hrvatskom je *Prodana nevjesta* prvi put izvedena 1873. godine (dirigent Ivan pl. Zajc, redatelj Josip Freudenreich, prevoditelj libreta August Šenoa). Godine 1909. Gustav Mahler uvrstio ju je u repertoar *Metropolitan opere* i dirigirao izvedbom. Tvorcima večerašnje predstave koristili su prijevod Milutina Cihlara Nehajeva. Romanopisac, novelist, dramatičar, kazališni adaptator romana *Čuvaj se senjske ruke*, autor rasprave o *Hamletu*, Nehajev je znatan dio svog vijeka proveo kao novinar, a nekoliko godina djelovao je i kao korespondent iz Praga. Još jedan hrvatski klasik s pemskim refleksom kao medijator opere koja raspleće mrežu zamršenih ljudskih naravi.

subota, 24. svibnja

Takvo što može ponuditi samo nogomet. Istjecala je treća minuta sudačke nadoknade, *Atlético* je vodio 1:0 i dijelile su ga sekunde, doslovce, sekunde od božanstvene mogućnosti da prvi put u svojoj 111 godina dugoj povijesti osvoji najveći trofej europskog klupskog nogometa (koji im je izmakao prije 40 godina, nakon dvostrukog omjeravanja s *Bayernom*). Onda se odnekud ukazao Sergio Ramos, pogodio Courtoisovu mrežu i odveo utakmicu u produžetke. U 110. minuti, kad je Bale zabio za 2:1, Simeoneova momčad pukla je kao mjehur od sapunice. *Real* je na koncu trijumfirao s nevjerojatnih 4:1, nevjerojatnih utoliko što su njegove pulene milimetri dijelili od ponora, a onda su pobijedili rezultatom koji ostavlja dojam da su igrali sa stopostotnim lajbekima. Tko nije gledao utakmicu, ne može

shvatiti o čemu pišem. Ne bi bilo čudno da je netko prognozirao takav rezultat, ali obrate koji su se događali i kojima je uz 65 tisuća gledatelja na *Stadionu svjetlosti* u Lisabonu svjedočila mnogomilijunska televizijska (re)publika, ne bi uspjeli predvidjeti ni najveći nogometni eksperti.

U cjelini uzevši, *Real* je figurirao kao favorit, ali ono što im objektivno manjka, *Atlético* igrači nadoknađivali su fanatičnom borbenošću, dosljedno provodeći u djelo naputke svog isto tako fanatičnog učitelja Diega Simeonea. Teško bi bilo tvrditi da Simeoneovo društvo nudi impresivne predstave, ali ekipa dobrih i vrlo dobrih pojedinaca, čije su mogućnosti podređene imperativima cjeline, postiže rezultate koji se ne mogu podcijeniti. Ipak, u usporedbi s blagajnom kraljevskog kluba, *Atlético* je sirotan. Zato sam i drukao za sirotana! Naravno, imam svoje miljenike i favorite, ali kad se neka ekipa sudari s tako bezobrazno bogatom momčadi kao što je *Real*, onda unaprijed znam na čijoj sam strani. *Real* je možda najmoćniji i naglamurozniji klub na kugli zemaljskoj, ali nije bez felera. Njegov navijač bio je *generalissimus* Franco, kao što je *Dinamov* bio general Franjo. Politika se vazda plela u nogomet, a plete se i danas. Teški milijuni koji se vrte oko igrača i klubova, isisani iz tko zna kojih izvora, tek su jedan od dokaza za to. Kako god bilo, *Real* se po deseti put (*la decima*) okitio titulom prvaka Europe, pa njegovi direktori i mešetari mogu načas odahnuti. Jedno nepotrebno istrčavanje Casillasa, kojem je očito istekao rok trajanja, odvelo je utakmicu u neočekivanom smjeru, realovci su onda navalili na protivnički gol kao Meksikanci na Alamo i kad se činilo da je sve uzaludno, dojezdio je *pistolero* u liku Sergija Ramosa, obrćući poraz u pobjedu. *Real* je zaslužio trofej, iako ne bi bilo nezaslušeno da je trijumfirao *Atlético* koji je svom gradskom i financijski neusporedivo moćnijem rivalu parirao koliko je mogao. Ali u svakom sukobu, ratnom ili nogometnom, pobjednik je samo jedan.

Prije desetak dana *Sevilla* je rezultatom 4:2 pobijedila *Benficu* i osvojila Europsku ligu. Tako su dva najvažnija europska kupa dospjela u vitrine španjolskih klubova. I to nije sve. U ovom času španjolska reprezentacija je prvak Europe i prvak svijeta. Neovisno o Brazilu, takva dominacija jedne zemlje u svim kategorijama klupskog i reprezentativnog nogometa bila je dosad u zoni fantazije. Koliko će trajati?

utorak, 27. svibnja

Studio Valdent, Nemčićeva 7. Iza tog pomalo ekstravagantnog imena ne krije se kulturna ustanova nego stomatološka ordinacija koju vodi doktor Đino Tafra. To znači da u *Studio Valdent* nisam došao po nekom ugodnom poslu. Bjelinom, prozračnošću i drugim detaljima prostor podsjeća na ordinacije iz američkih filmova. Ali danas mi nije do filmova, ni američkih, ni bilo čijih. Čeka me ekstrakcija šestice na lijevoj strani donje čeljusti. Osjećam se kao da idem na smaknuće, iako pred doktorom Tafrom i njegovom asistenticom, mladom stomatologinjom Nenom Matulić, hinim hladnokrvnost. Ali njih dvoje imaju dovoljno iskustva da prepoznaju moje raspoloženje. Nisam prvi ni zadnji pacijent koji je sa strahom sjeo (ili legao) na onu strašnu stolicu. Doktor Tafra daje mi injekciju; prvu u gingivu, a poslije nekoliko minuta još jednu, mandibularnu. Kad je anestetik proizveo

očekivane učinke, počela je egzekucija (Mailer bi to nazvao: *The Executioner's Song*). Doktor Tafra separira šesticu. Čini mi se da se zub raspada na stotine komadića. Usput mi objašnjava da je na zubu identificirao vertikalnu frakturu. Tvrdi da je to posljedica nekog udarca, iako se ne sjećam gdje se i kad se nešto takvo uopće dogodilo. Doktor je maher u svom poslu i ono što je za mene velika muka, obavlja gotovo rutinerski, bez nervoze i nepotrebnog kompliciranja. Nena je uvijek pri ruci, a u jednom času namješta sisaljku koja samo povećava nered u mojoj usnoj šupljini. Asistenticu Nenu (što je njeno pravo ime, a ne hipokoristik) vidio sam mnogo puta, ali da je sretnem na ulici, izvan ordinacije, možda je ne bih ni prepoznao. U ovom slučaju za to ne bi bio zaslužan moj talent za zaboravljanje fizionomija, nego činjenica da Nena u ordinaciji nosi masku. Jasno je zbog čega je nosi, ali premda je Splićanka, s maskom i crnom kosom izgleda kao Iranaka s feredžom. Pokušavam misliti na nešto drugo, a ne na ono što mi se događa. Pitam se u sebi kakvim su to usisivačem pomeli sve djeliće raskoljene šestice. Za vrijeme operacije doktor Tafra komentira ono što se događa u mojim ustima. Ponekad me nešto priupita a ja, naravno, ne mogu odgovoriti, svjestan da njegova pitanja imaju svojstvo psihološkog efekta koji treba smanjiti napetost u pacijenta. Nakon svega, slijedi vađenje preostalih korijena i šivanje pozamašne rane. Kakve rane? Kratera. Na zubarskoj stolici proveo sam 65 minuta. S ledenom oblogom i potrebnim uputama odlazim iz ordinacije, sretan da sam preživio.

Nakon ekstrakcije, nisam se otputio doma nego u središte grada. Možda to djeluje čudno, a još se čudnijom pokazala netom probuđena ambicija da obiđem Dimitrijevu izložbu u *Galerijskom centru Fadil Hadžić* (Ilica 13). Poslije osebjunih parafraza Leonarda, Mantegna, Dalija, poslije radova na temu Judite, Marije Magdalene, Veronike, Marilynke, ali isto tako uranjanja u tajanstveni univerzum Dantea, Njegoša i Kafke, ciklus crteža posvećenih Sigmundu Freudu čini se kao logičan nastavak jednog davno trasiranog puta na kojem umjetnik, otkrivajući drugog, otkriva sebe i svoje snove. San izmiče volji sanjača kao što Dimitrije izmiče uvriježenim predodžbama o slikaru, crtaču, grafičaru, kiparu, piscu, pa u krajnjoj liniji i misliocu koji u sebi ujedinjuje snagu novog i starog, onog što mu je namrla postmoderna sa svojim konstrukcijama i intermedijalnim postupcima, ali i onog što mu je zavještala zavičajna baština sa Cetinjem i Njegoševim, podjednako mitskim i realnim likom. Dvojstvo koje preteže u njegovim projektima i koje je u Freudovu slučaju svedeno na eros i tanatos, Dimitrije je popio s majčinim mlijekom i vrstom literature koja je u njegovom indigenskom okolišu više od Biblije. Njegoševi slavni epovi, *Gorski vijenac* i *Luča mikrokozma*, tematiziraju odnos dvaju uzajamno suprotstavljenih načela, fiksiranih u sukobu dobra i zla, a dualizam je također konstitutivno načelo Dimitrijeve umjetnosti od kojeg ne želi i ne kani odustati. Trećina prosječnog ljudskog vijeka sastoji se od spavanja. Što se Dimitrija tiče, on valjda spava i kad je budan. Jedan od paradoksa 21. stoljeća ogleda se u iluziji slobode, premda je građanin novog svijeta sveden na ratne i marketinške strategije, na seksizam i konzumerizam, što će reći da jednako bespoštedno krčmi tijelo kao što su ga krčmili njegovi preci u nekim naizgled zaostalijim i primitivnijim vremenima. Slikama privlačnim i istodobno odbojnim, Dimitrije sugerira da je san ono najtajnije i najdelikatnije u ljudskom biću. Stojeći pred njegovim crtežima (olovka u

boji plus tempera), ledeni oblog kojim sam stiskao obraz skoro mi je ispio iz ruke. Led kojim blažim muke doima se kao ekvivalent Dimitrijevih crteža. Snovi mogu biti ovakvi i onakvi, ali ovi – inspirirani Freudom – djeluju kao uznemirujući *staccato*. Strogost i hladnoća stomatološke ordinacije jednako tako prebivaju u galeriji, zato nije čudno da sam nakon ekstrakcije posegnuo za gotovo isto takvom, ekstrahirajućom umjetnošću. Tridesetak crteža, jedna skulptura i jedna instalacija. Iako Dimitrije tretira tijelo, a tretira ga radikalno i nemilosrdno, njegovi postavi provociraju atmosferu neke alternativne crkve ili onog što bi Željko Mardešić u svoje vrijeme nazvao parodističkim striptizom ateizma u eri blago perpetuirajuće postmoderne. Gledam crtež ženskih nogu na kojima su crne čarape dekorirane cvjetićima. Između nogu postavljena je svijeća, koja zaziva križ, mač, penetraciju, pa i defloraciju, pogotovo s obzirom na florealne uzorke. Na pamet mi pada Courbet i njegovo znamenito platno *L'Origine du monde* (1866.). Neovisno o realističnom i za njegovo doba skandaloznom prikazu ženskog spolovila, taj suvremenik Daumiera, Milleta, Flauberta i Baudelairea vazda mi je bio blizak. Nije pripadao nijednoj školi, ni crkvi, ignorirao je konvencije i institucije, nije držao do nijednog režima, ni vladajuće dinastije. Sloboda i samo sloboda. Moj čovjek Courbet. Kad sam već kod Francuza, crtež koji legitimira duboku erotsku opsesiju vratio me je jednom sonetu koji je napisao Pierre de Ronsard. Citiram zadnju terciju (u prijevodu Dimitrijevog prijatelja i kompatriota Danila Kiša): *Znaj, svi bi pesnici s osećanjem častil Morali pred tobom na kolena pastil Držeći u ruci upaljene sveće!*

petak, 30. svibnja

Tribina posvećena novim knjigama iz *Edicije Božičević (Knjižnica i čitaonica Bogdana Ogrizovića, Preradovićeve 5)*. Sudjeluju Boris Perić, Tomislav Pletenac i moja malenkost, kako si tepaju upravo oni koji sebe same tretiraju kao veličanstvo. Konac je petog mjeseca, na pragu je brazilski *mundijal*, pa mi se čini da za stolom ima više govornika nego slušatelja u dvorani. Ali to je danak vremenu u kojem književnost više nije što je bila. Ili nije važna kao u nekim bivšim vremenima, kad nije imala tako ozbiljnu konkurenciju u blogovima, portalima i svim inačicama digitalne tehnike koje su, mijenjajući naše navike i naše kriterije, dovele do nove kulturne paradigme. Koliko je u tome amaterizma i površnog ekshibicionizma pokazat će vrijeme, ali da je pobijedila slika, pretvarajući svijet u spektakl, o tome (zasad!) nema sumnje. Klasično znanje gurnuto je u zapečak, a u korist političkog i financijskog *establishmenta* koji je nemilosrdan u realizaciji vlastitih ciljeva, premda naizgled sofisticiraniji od već oprobanih diktatura. A da će se takvo što dogoditi, ili da se dogodilo davno, u knjizi *Bit kršćanstva* pokazao je polovicom 19. stoljeća nesuđeni svećenik Ludwig Feuerbach: *Naše doba nedvojbeno daje prednost slici nad stvarima, kopiji nad originalom, predstavi nad stvarnošću, prividu nad bićem. Ono što je u njemu sveto je opsjena, a ono što je profano je istina.*

Povodom našem razgovoru su stare i istodobno nove knjige Hinka Hinkovića i Franje Jarmeka. Stare zato što su tiskane prije više od sto godina, nove zato što su sada reprintirane i reaktualizirane u redakciji Borisa Perića. Što se Hinka Hinkovića tiče, nedoumice počinju

već oko njegova imena. Dotični pisac i političar (može i obrnuto: političar i pisac) rodio se 1854. godine u Vinici pokraj Varaždina, zagorskom mjestu u kojem sam proveo formativne godine, a umro je 1929. u Zagrebu. Potekao je iz židovske obitelji, pravo ime bilo mu je Heinrich Moses, ali je konvertirao na katoličanstvo. U Grazu je doktorirao pravo te u skladu sa svojim studijem postao član Stranke prava i bliski suradnik Ante Starčevića. Koliko se sjećam, u svojoj monografiji Horvat je Starčevića proglasio učiteljem kreposti, iako su ga u postkomunističkoj Hrvatskoj manjkom kreposti izdali upravo oni koji su se na njega najglasnije pozivali. Poslije nekoliko godina, Hinković se udaljio od Starčevića, ne prihvaćajući tezu da u jednoj državi može ili mora živjeti samo jedan narod. Nakon raskida s pravaštvom, postao je član hrvatsko-srpske koalicije, onda se priklonio Jugoslavenskom odboru, ali unatoč tome što se povijest zarotirala u drukčijem smjeru, njegove ideje, kao i Supilove, ne treba gledati s manihejskom isključivošću. Ako ikako postoji, prava politika podrazumijeva nijansiranost i osjećaj za vrijeme, a ne logiku naknadne pameti koja se u ovom dijelu svijeta tako uporno prakticira. Elem, Hinković nije bio svodiv na stereotipe, pa je na neki način i razumljivo da je završio kako je završio.

Ali knjiga koju smo predstavili u *Knjižnici i čitaonici Bogdana Ogrizovića* ne bavi se tim aspektom njegove ličnosti. Hinković je bio spiritist, izdavao je mjesečnik *Novo Sunce*, a 7. prosinca 1901. u zagrebačkoj streljani održao je predavanje o raj i paklu. To predavanje bilo je temelj njegove istoimene knjige, determinirajući njegovu sudbinu, pretvarajući ga u krivovjerca i državnog neprijatelja, intelektualca i oporbenjaka kakvih ni u jednom vremenu i ni u jednom režimu nije manjkalo. Na spomenutom predavanju Hinković je doveo u sumnju mnoge teološke postulate. Što je najvažnije, zanijekao je postojanje pakla, objašnjavajući da Crkva manipulira strahom od drugog svijeta, pretvarajući ga u unosan izvor zarade. Bilo je to odveć za jednu malu i rigidnu sredinu koja se prije sto godina, kao i danas, podjednako hvatala svojim katoličanstvom. Hinković je postao žrtvom svakojakih naklapanja, optuživan je da nijekanjem Crkve ruši javni poredak, pa je etiketiran kao otpadnik, židovski bezvjerac, sluga sotone, antikrist i tako dalje. Javnost i sva glasila okrenuli su mu leđa. Pljuvale su ga konzervativne novine, bliske režimu, ali i liberalne, jer su se vlasnici bojali da će ostati bez pretplatnika. Kad je Društvu protiv prosjačenja ponudio donaciju, odbijen je s obrazloženjem biskupa Ivana Krapca i konstatacijom da je taj novac začet u grijehu. Postao je dežurni Pedro, a u sveopćem ludilu proglašen je krivim i za zadnji zagrebački zemljotres. U njegovu zaštitu stao je jedino Sima Stanojević – srpski spiritist iz Novog Sada. Na koncu, nije bilo druge nego da državno odvjetništvo pokrene proces protiv Hinkovića. Počeo je u rujnu 1902. godine, durao je devet mjeseci, ali unatoč svim optužbama, Hinković je oslobođen jer sud nije uspio dokazati njegovu krivicu. Misteriozna je ta zemlja Hrvatska. Početkom 20. stoljeća protiv Hinkovića je pokrenut proces, posljednji takve vrste u Europi, zato što se dotični usudio tvrditi da je pakao izmišljotina, a sto godina kasnije u eksploziji pomahnitalog nacionalizma Hrvati su ustanovili da je njihova postojbina sinonim za raj. Uskoro se pokazala kao inkarnacija pakla, premda je to neka druga, sve prije nego idilična priča. Ali ako pakao ne postoji, kako je tvrdio još nevjerojatni gospodin Hinković, možda ne postoji ni Hrvatska?

U drugoj knjizi *Edicija Božičević* tiskane su Izabrane pjesme Franje Jarmeka. Naslov sugerira da su posrijedi izabrani (ergo: ponajbolji ili antologijski) stihovi citiranog autora, ali u Jarmekovu slučaju ništa nije antologijsko. Ništa, osim njegove opsesivne potrebe da dokaže svoju egzemplarnost, iako je u godinama tvrdokornog vojevanja s riječima dokazao da je nepopravljivo piskaralo, uzdižući se postupno u eponim za diletantizam u nacionalnoj književnosti. Problem diletanata nerijetko se očituje u njihovoj energiji, toliko većoj i neumoljivijoj, koliko su manje njihove mogućnosti. Problem je, naravno, i u činjenici da diletant ne može shvatiti da je diletant! Jer kad bi to shvaćao, ne bi se ni laćao pera, ili čega drugoga, niti bi opterećivao publiku svojim bljezgarijama. A Franjo Jarmek (1881. – 1921.) bio je savršen primjer diletantizma, što je možda *contradictio in adjecto*. Pisao je neumorno takozvane pjesme, nerijetko u zagrebačkoj kavani *Merkur*, i štedro ih dijelio prolaznicima. Bio je duboko nesretan jer okolina nije shvaćala njegovu genijalnost, ponašajući se poput zaljubljenog svata; što ga je cura više odbijala, to je on žešće navaljivao. Objavio je desetak zbirki (zbirki?), neke na njemačkom, engleskom i francuskom jeziku, a Goetheu i Shakespeareu obraćao se kao bliskim kompanjonima. Kako god bilo, Jarmek je barjaktar svih onih pjesnika koji su svojom manijakalnom upornošću proizveli jedino gomile bezvrijednog papira. Iako publika često rogobori protiv kritičara, a nerijetko u tome sudjeluju i sami pisci, izjednačujući ih u svojoj širokogrudnosti s nametnicima koji parazitiraju na nevinom tijelu lijepo književnosti, mnogi među njima ostali su zabilježeni u povijesti samo zato što ih je opatrnio Matoš. Takav je svakako i Jarmek. Matoš je pisao da je on *apokaliptički grafomanski junac*, a s obzirom na njegove multilingvističke ekshibicije, strahovao je da će unakaziti ionako jadnu sliku o našem narodu u inozemstvu.

Ali zašto se Perić u vremenu *cyberspacea*, kognitivnih proteza i naših nacionalnih anamneza odlučio na objavljivanje tih dviju knjiga? Varaju se oni koji misle da je posrijedi (samo) nostalgija. Perić je osviješteni pisac: osim toga je esejist, pripovjedač i prevodilac germanofilskih predilekcija, što će reći da ima izgrađenu svijest o baštini i onom što je u eseju *Tradicija i individualni talent* rezimirao T. S. Eliot. Glasoviti angloamerički pjesnik tradiciju ne shvaća kao viteški oklop za ponosno busanje u prsa. Tradiciju se ne može naslijediti tek tako ili preuzeti kao poklon. Ona podrazumijeva smisao za povijest, koji uključuje zapažanje ne samo onog što je prošlo u prošlosti nego i onog što je sadašnje u prošlosti. To znači da se može steći samo velikim trudom. Upravo zbog toga, zbog sadašnjeg u prošlosti, Perić je priredio i publicirao spomenute knjige. Nije izvjesno da smo u 21. stoljeću daleko odmakli od atmosfere kojoj je u svoje vrijeme bio izložen Hinković. Nacionalna i vjerska monolitnost, dekorirana učestalim tvrdnjama da su Hrvati jedan od najkatoličikijih naroda, usporila je dolazak moderniteta, legitimirajući nas kao zajednicu u kojoj nepovjerljivost i neumjerenost još uvijek pretežu nad racionalnim argumentima. Ako je suđenje Hinku Hinkoviću bilo posljednji proces takve vrste u Europi, danas ima dovoljno indikatora da smo i dalje na dnu. Kao što je prije sto godina zaključio Matoš, *utvrđujući svuda samo naše kukavne inferiornosti jednog od posljednjeg, najzaostalijeg i najbjednijeg naroda u Europi* (*Obzor*, Zagreb, 1. studenoga 1913. godine). Ako brzonogi Ahil ne može prestići trapavu kornjaču, kako će troma Hrvatska, ionako u teškom zaostatku, stići svoj

vlak i svoju Europu? A Hinković? U predgovoru svoje knjige napisao je sljedeće retke: *A od svih zločina što ih je nazovi-otadžbeništvo izvelo, mržnja između Hrvata i Srba je možda najodvratniji, a sigurno najgluplji zločin.* Što se mene tiče, ova rečenica dovoljan je razlog za reprintiranje knjige.

Jednako tako, ne treba se zanositi iluzijama da Jarmek i Jarmeki pripadaju prošlosti. Prije mnogo godina, u onom nenarodnom režimu, bio sam član komisije za prijem novih članova u Društvo hrvatskih književnika. I Društvo se onda drukčije zvalo, ali to u ovom slučaju nije važno. Važno je da smo nekoć imali jednopartijski sistem i jednu književničku udrugu, a danas imamo višepartijski sistem i više književničkih udruga. Imamo ih toliko da dosjetka o državi u kojoj ima više književničkih udruga nego pismenih građana možda i nije samo dosjetka. U komisiji za prijem novih članova bili su Branimir Donat, Branko Čegec i ja. Kakve smo molbe uz popratne knjige dobivali u ruke, teško je objasniti. Možda to ne bi mogao opisati ni Brešan u najcrnijoj varijanti neke nove Mrduše. Kada je 1971. u Teatru &TD praižvedena *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja*, gledao sam je s osjećajem oduševljenja, naivno pretpostavljajući da s tim svijetom nemam veze i da me u krajnjoj liniji ne tangira. Uživajući u teatru koji su kreirali Brešan i Violić, tješio sam se uvjerenjem da se balkanski Bukare mene ne tiču. Gledao sam predstavu kao Japanac koji je zalutao u Europu ili, obratno, kao okcidentalac kojem se pruža mogućnost da zaroni u čaroliju *kabuki* teatra o kojem nema pojma i koji prihvaća kao egzotiku. Brešanov svijet, zgusnut u teatraliziranoj slici Mrduše, nudio se kao folklorni obrazac domovine s kojim nemam mnogo zajedničkog. Tako sam se tješio, uvjeravajući se kako je između Zagreba, mitteleuropskoga grada koji je dao Matoša i Krležu, i ukletog *Mrduša-Landa*, daljina barem isto takva kao između Ajdovščine i Aljaske. Godine su prolazile brzo i gotovo neprimjetno, kao što mnogo toga u našim životima prolazi neprimjetno, a jednoga dana, ili jedne noći, amoralan i arogantan Klaudije, sveden na razinu balkanskog Bukare, uvukao se u naše stanove, zarobio nam srca i preplavio intimu. Agresivnost kazališta zbrisana je agresivnošću zbilje. Tako je zatvoren u kojem se *Mrduša* isprva doimala kao groteska na vazda inspirativne šekspirijanske teme da bi se *post festum* pokazala kao test i tekst koji je pomoću kazališne meštrije anticipirao ono što ovdje postoji od pamtivijeka. Samo se načas umorilo. Sada smo tu gdje jesmo. Draga gospođo Europo, ti si poput svake fatalne žene; što si bliža, to si dalja!

Općoj poplavi diletantizma i amaterizma znatan prilog daje nezaustavljivi razvoj kompjutorske tehnike. U knjizi *Kult amatera* Britanac Andrew Keen uspostavlja teško oborivu jednadžbu: digitalna revolucija + demokracija = najveća eksplozija masovnog ekshibicionizma u povijesti ljudskog roda. Pojam amatera gubi pejorativni prizvuk, pa ćemo umjesto diktature stručnjaka imati diktaturu idiota (ako je već i nemamo). Kao i mnoge druge majmunarije, filozofiju radikalnog samoostvarenja inaugurirali su Amerikanci. Svi su veliki budžovani, veliki *bonvivanti* i veliki *ombudsmani*. Jarmeki svih zemalja, ujedinite se!

TRI PJESNIKA BRAZILSKOG POSTMODERNIZMA: OCTÁVIO MORA, TELMO FONTES PADILHA I CÉSAR LEAL

Nikica Talan

Količina popularnosti nekog umjetnika obično je obrnuto proporcionalna količini književnokritičkih pohvalnica izrečenih njemu u čast (dakako, pod uvjetom da nije član vladajuće jednostranačke političke garniture!). Tako bi nekako mogla glasiti potencijalna varijacija na Murphyjev zakon primijenjene proporcionalnosti. I ne bi bila daleko od »istine«, odnosno, točnije, od »zdravoga razuma«! Problem je, međutim, u tome što se lagodnost estetske percepcije ponekad doista ne može (barem ne u cijelosti) svesti na više ili manje otvoreno (ili prikriveno) podilaženje (ne)ukusu publike. Drugim riječima, neočekivano se podudari perspektiva »proizvođača« i »potrošača« umjetničkog djela pri čemu, pomalo paradoksalno, i jedna i druga strana ostaje neoštećena. Pokazuje to, uostalom, i primjer trojice brazilskih postmodernističkih pjesnika podjednako popularnih kod čitatelja i književnih kritičara (kako domaćih, tako i stranih: ponajprije, dakako, luzofonskih): Octávia More, Telma Fontesa Padilha i Césara Leala.

Pjesnik i književni teoretičar Octávio Mora rodio se 1933. u Rio de Janeiru, gdje se i školovao. Medicinu je studirao na Nacionalnom medicinskom fakultetu (Faculdade Nacional de Medicina), diplomiravši 1956. U liječničkoj struci (koja mu nikada nije bila previše prirasla srcu) radio je, međutim, svega nekoliko godina, istovremeno studirajući sociologiju i komunikologiju (sociologiju je diplomirao 1967., a komunikologiju 1971. godine). Poslije se zaposlio kao profesor književnosti na Federalnom rio-de-janeirskom sveučilištu (Universidade Federal de Rio de Janeiro), ostavši na tom radnom mjestu sve do umirovljenja. Uz poeziju, godinama je pisao i filmske scenarije. Objavio je sedam knjiga pjesama: *Živa odsutnost* (*Ausência Viva*, 1956.), *Nepomična zemlja* (*Terra Imóvel*, 1959.), *Nastanjivo tijelo* (*Corpo Habitável*, 1967.), *Satno bilo* (*Pulso Horário*, 1968.), *Prethodni saldo* (*Saldo prévio*, 1968.), *Gradski egzil* (*Exílio urbano*, 1975.), te *Gorka oda i druge pjesme* (*Oda amarga y otros poemas*, 1985.). Književni kritičari (odnosno povjesničari) Octávia Moru obično svrstavaju u tzv. egzistencijalistički ogranak brazilskog pjesništva,

gotovo jednoglasno ističući kako njegov cjelokupni opus karakterizira »osciliranje između avangarde i tradicije, kao i pomalo začudna koegzistencija metričkog poetskog diskursa i romantičnog ili čak nadrealističkog imaginarija s jedne, te snažne književne samosvijesti s druge strane, pri čemu mnogi Morini pjesnički tekstovi uvelike podsjećaju na klasike brazilskoga postmodernističkog pjesništva (Cecíliu Meireles, Jorgea de Lima, Viníciusa de Moraes, Carlosa Drummonda de Andradea ili Joãoa Cabrala de Mela Neta)«.

Drugi predstavnik brazilskog postmodernizma čije pjesništvo ovom prilikom prvi put predstavljamo hrvatskoj publici, Telmo Fontes Padilha, rodio se 1930. u mjestu Ferradas, nedaleko Itabune (na jugu savezne brazilске države Bahia). U Itabuni je otpočeo i svoju dugogodišnju novinarsku karijeru koju je pedesetih godina nakratko nastavio u Rio de Janeiru da bi se ubrzo potom ponovo vratio u Itabunu zaposlivši se u nekoj vrsti krovne sindikalne organizacije tamošnjih proizvođača kakaa (CEPLAC). Preminuo je (kao žrtva automobilske nesreće) u rodnoj Itabuni 1997. Bio je redoviti član Književne akademije Ilhéusa (Academia de Letras de Ilhéus). Kao pjesnik, prvi se put oglasio sredinom pedesetih godina prošloga stoljeća (točnije, 1956.) objavivši zbirku *Zaprepašteni suncokret* (*Girassol de Espanto*), za kojom će uslijediti niz drugih zbirki među kojima se posebno ističu *Podsjetnik* (*Ementário*, 1974.), *Kamo padaju ptice* (*Onde Tombam os Pássaros*, 1974.), *Noćna ptica* (*Pássaro da Noite*, 1977.), *Promukli pjev* (*Canto Rouco*, 1977.), *Rijeka* (*O Rio*, 1977.), *Neograničeni let* (*Vôo Absoluto*, 1977.), *Pronađeno pjesništvo* (*Poesia Encontrada*, 1978.), *Prijelaz preko mora* (*Travessia*, 1979.), *Bodež u tmini* (*Punhal no Escuro*, 1980.), te *Noć protiv Noći* (*Noite contra Noite*, 1980.). Preveden je na gotovo sve veće svjetske jezike (talijanski, španjolski, engleski, francuski, njemački, japanski). Za svoje je stvaralaštvo nagrađen s desetak uglednih domaćih i međunarodnih nagrada, među kojima valja izdvojiti nacionalnu nagradu za pjesništvo koju dodjeljuje brazilski Institut za knjigu (Instituto Nacional do Livro), kao i međunarodnu pjesničku nagradu koja se svake godine dodjeljuje u San Roccu (Italija). Padilhinim izrazito refleksivnim i u stanovitoj mjeri egzistencijalistički »stiliziranim« pjesništvom ponajviše dominiraju arhetipovi smrti, straha, vremena, ništavila, djetinjstva, samoće i sjećanja uz pomoć kojih pjesnik gradi krajnje originalnu i univerzalnu liriku, nerijetko izniklu iz »lokalnih« (južnoameričkih) korijena, po čemu će postati prepoznatljiv u kontekstu cjelokupnog postmodernističkog brazilskog pjesništva.

Sličan univerzalni, ali istovremeno i lokalni (brazilski odnosno južnoamerički) karakter ima i stvaralaštvo pjesnika, novinara, profesora, književnog kritičara i teoretičara – Césara Leala, rođena 1924. u Saboeiru (savezna brazilska država Ceará). Osnovnu školu Leal je pohađao u rodnome gradu, srednju u Manausu i Fortaleza, a sveučilište (Filozofski fakultet Pernambukanskog katoličkog sveučilišta – Faculdade de Filosofia da Universidade Católica de Pernambuco) u Recifeu. Diplomiravši novinarstvo i filozofiju, najprije je radio kao službenik u državnoj upravi u više brazilskih gradova (Belém, Manaus, Rio de Janeiro i Belo Horizonte) da bi se potom zaposlio u uredništvu lista »Diário de Pernambuco« (sa sjedištem u Recifeu). Sredinom šezdesetih godina postaje profesor književnosti (točnije, književne teorije) na Federalnom pernambukanskom sveučilištu (Universidade Federal de Pernambuco), obnašajući istodobno i razne druge odgovorne dužnosti u pojedinim brazilskim (uglavnom kulturnim) institucijama. Kao književni kritičar punih je 37 godina

uređivao književni dodatak već spomenutim novinama »Diário de Pernambuco«, ostavivši iza sebe stotine ogleđa i prikaza od kojih je tek manji dio sabran i objavljen u desetak knjiga. Osobito su zapažene njegove književnokritičke studije posvećene Gilu Vicenteu, Camõesu, Yeatsu, Danteu, fra Luísu de Leonu, Shelleyu, Jorgeu Guillénu, Abgaru Renaultu, Jorgeu Luisu Borgesu, Frostu, Wallaceu Stevensu, Leopardiju, Ezri Poundu, kao i raznim suvremenim brazilskim pjesnicima. Izdavao je i časopis »Estúdios Universitários« (»Sveučilišni studiji«) u kojemu su, između ostaloga, javnosti prvi put predstavljeni pjesnici koji će poslije biti prozvani Naraštajem 1965. Redoviti je član Pernambukanske književne akademije (Academia Pernambucana de Letras) i dobitnik brojnih domaćih te stranih (književnih) nagrada i priznanja. Uz desetak prethodno spomenutih knjiga ogleđa, objavio je i petnaestak zbirki pjesama među kojima su najpoznatije *Izumi maloljetne noći* (*Invenções da Noite Menor*, 1957.), *Trijumf voda* (*O Triunfo das Águas*, 1968.), *Jornal do Verão* (*Ljetne novine*, 1969.), *Peta postaja* (*A Quinta Estação*, 1972.), *Svemirski bubanj* (*Tambor Cósmico*, 1978.), *Junaci* (*Os Heróis*, 1983.), *Orijentalni safir* (*A Oriental Safira*, 1992.), *Neboder* (*O Arranha-Céu*, 1994.), te *Vrijeme i život na Zemlji* (*Tempo e vida na Terra*, 1998.). Prema (brazilskoj) književnoj kritici, možda najprepoznatljivija obilježja Lealova pjesništva jesu njegova naglašena transcendentnost, kozmogoničnost, eruditnost i intertekstualnost. Riječ je međutim o obilježjima koja nipošto nisu spriječila pjesnikov (stvaralački poticajan) dodir sa svakidašnjicom koji mu je, čini se, uvelike pomogao u stjecanju laskava naslova jednoga od najčitanijih brazilskih pjesnika današnjice. Stoga nas nimalo ne treba čuditi čuvena izjava Oliviera Luneaua: »Da je César Leal kojim slučajem rođen u Londonu, Parizu ili New Yorku, već bi ga cijeli svijet prepoznao kao jednoga od najvećih pjesnika dvadesetoga stoljeća« – izjava koju su ubrzo prihvatili mnogi književni kritičari, zbog čega je taj autor danas nedvojbeno prepoznat ako ne kao jedan od vodećih svjetskih, a ono sigurno kao jedan od vodećih brazilskih i južnoameričkih prošlostoljetnih pjesnika čije vrijeme (kako reče jedan od kritičara) »tek nadolazi«.

Octávio Mora

ŽIVOTOPIS

Sou aquela a quem busco

Onaj sam kojega tražim:
nikada neću susresti svoju sjenu.
Prati me noć
i znam da borim se
s tminom. Hrvam se: tijelo o tijelo
i krv o krv.

Rijeke podno mojega bila
izmiču okrutnu usudu sna:
snivam sa sjećanjem
na vlastiti bijeg
i krutu prazninu planina.
Lišenih obzorā.

Uskorujem prijašnju
strepnju: viđenje posljednjeg susreta.
Priznajem zamor.
Nagluh sam naime:
čujem doduše svoj glas ali samo kada
netko dozivlje nekoga koji je drukčiji od mene.

Raspoznajem trenutak
i umah puštam korijenje, beznadno
sam stablo.
Iščekujem svekolikost
i ne očekujem ništa što ne bi poprimilo
drukčiji obris.

Onaj sam koji iz humusa
neusiljeno oslobađa stopala i noge
sve dok napokon ne dozna kako je
nepokretan. Ruke su mi
duboke, tonu časovito.
Sliježem ramenima.

SMRT UZROCIMA

Há equações que não suportam números

Postoje jednadžbe koje ne podnose brojeve
 postoji mržnja koja zahvaća čak i najmiroljubivija bića
 postoji prašuma koja se zavukla pod armirani beton
 postoje matematičari koji dokazuju opstojnost duše

Postavke umiru i od zaborava
 vode teku a da ni same ne znaju kamo
 glasovi tihnu u društvu tek jedne tišine
 razobličena obličja ustraju bez zadržke

Riječ je o prisnim planetima kiše
 riječ je o pohlepnim padinama smrti
 riječ je o trenucima jednog jedinog dana
 riječ je o smrtnim skokovitim antilopama

Padaju obronci tražeći doline
 padaju dugovječna naručja potištenosti
 padaju ptice i oluje
 padaju ljudi vječit je jedino pad

Izmjenjuju se pjesnici sa svojim knjigama
 izmjenjuju se jutra sa svojim popodnevim
 izmjenjuju se preci sinovi i unuci
 izmjenjuju se izmjenjuju se izmjenjuju

Uspomene obasižući ostale uspomene
 uspomene što proždiru sadašnje tlo
 uspomene što grušaju vrijeme i krv
 uspomene što žive podno zaborava

Od svega nam međutim preostaju tek mrvice
 od života tek posljednji uzdah
 od tijela tek ukorijenjen užitak
 pri čemu tek zločinu pripada smisao.

Noći se urušavaju kada ih ranjava svjetlost
 ptice lete podno plavetnila u koje uranjaju
 nepokorne ženke prostituiraju maternice
 ptice nikako da upoznaju sjenu

Krastave guštere i još guštorskiju ljusku
 gmazolike guštere i guštorsku glad
 guštere vodene i veleguštorske dobi
 guštere guštorska zubala i repa

Već jedino laž i znoj novinskih tekstova
 već jedino laž i izvor novinskih vijesti
 već jedino laž i pozemljarski posijane
 reklamne poruke već jedino znojnu laž

.....

Zašto uostalom nijekati žeđ pokraj tolike žeđi
 zašto oduševljeno slaviti samo sigurnost
 zašto izmicati strahu koji nas prati
 i zašto vječito postavljati pitanja

OTEŠČALA NOĆ

A noite cai de bruços

Noć pada potrbuške,
 dubokom težinom umora,
 poput kamena, poput naručja,
 poput voštana vijeka,
 zbrda-zdola, štucajući,
 između jedre jabuke i dugovječne kruške,
 između popodneva i predvečerja,
 nalik rastezljivu razgaljivanju zore,
 skrojena poput gume, pada,
 nalik presliku mišića,
 pada, kao da čuči
 u sjeni, poskakujući okretno
 i ženstveno, s gimnastičkim oprugama
 na nogama, noć, taj ponor
 slutnje,
 mandibula trizma,
 tetanus i spazam,
 istodobno, okrutna
 ljubavna noć što vreba orgazam,

ali i bič,
proturječna
poput prebivanja zaborava
u najunutarnijoj nutrini čovjeka,
u živahnoj prisnosti sjećanja,
u prisnosti uspomena što ga izjedaju
u bijegu praćenu vjetrom,
noć, noć poslušno slijedi
sve što se zbiva,
i ubojicu,
i umirućega,
noć, oćut i oštrica
sna
što zatvara oči, nepobjediva
poput zvijeri koja proučava
žrtvu, potpuna
pustoš, bijeg, skok
u pandže nemogućega,
kamenita, bazaltna noć,
čeznutljiva, podatna,
tamnovita krv,
noć što se raspršuje
vječito otvorenom ranom
ženskog spolovila,
između pernate sjene
koja ga štiti, između trepavica
pouzdana trenutka,
u podnožju drveća, odjeljujući
jezik od riječi,
sliku od ljudskoga glasa,
s uzvisine, poput vodena
vihora, poput ljubavnih debelokožaca,
noć što se tromo
strovaljuje
padajuć ponajčešće
mrtva među aktivne crve
iz solidarnosti ili možda
zbog čovjekolika srodstva, noć,
ta smrtonosna beskrajna samoća.

Telmo Fontes Padilha

»KAKO DA SE UKLJUČIM...«

Como inserir-me

Kako da se uključim
u drugi kontekst
u onaj što ga obznanjuješ
ako me pritom još očajnije
dozivilje neka druga noć:
ako kormilo ne ravna
rukom koja samopriznaje
nesposobnost rađajući
vlastito more?
I gdje li to plutaju
ruševine što me napuštaju
odlazeći nekoj drugoj noći,
I hoće li njihovo gomilanje
zapaliti nove plame?

MORSKI ŽAL

De repente esse sussurro

Odjednom taj žubor
glasova na vjetru
a da pritom ne govori more.

Odjednom ta nenadana nada
a da pritom ne potječe od kamenja.

Odjednom zrak prepun
glasova
a da pritom ne govori noć.

Tek osluh mora.

NOĆ BUBNJEVA

Quem chora nesta noite

Tko li to noćas plače
brkajuć vlastiti žalopoj
s bubnjanjem bubnjeva?
Nebo je svijetlo
a nema mjesečine.
I zrak je bučan
a ne čuju se zvukovi
noći.
I netko plače
a nije čovjek.
Tko bi to glasno mogao
plakati u ovoj ovdje noći?
Noćas
su naime budne čak i ptice.
Ni životinje ne spavaju
u ovoj noći.
Svi su gle nesani
čekajuć ovu noć.

POSLIJE

O que perdeste

Izgubljeno
će ti se vratiti s pticama.

I tvoja pustoš više neće biti
tako pusta.

Navikni se međutim na tišinu
što će uslijediti poslije.

Lišće će biti glasnogovornik lišća.

Ptice će govoriti u ime ptica.

TEOREM

Um poema é uma pedra

Pjesma je kamen
 ulašten iznutra osobit
 cvijet u more bačena
 udica no samo ako je ispunjen uvjet prisnosti
 noći i vjetra što plače iznutra.

Pjesma je metak i krik u rijeku
 bačeni kamen poveća tišina
 sigurnost i praznost tvrdnja
 i nijek uvreda i oprost goruća oštrica
 baš kao i nazočna sumnja što tvore je u vjetar
 bačene riječi.

SUDBINA

Quem deu a esse homem

Tko je tom čovjeku podario
 Njegovu ljudsku sudbinu?
 I zašto će između početka i kraja
 Morati proputovati
 Svoju dionicu izložen
 Ništavnu razlomku?
 I tko ga je to časomice
 Pretvorio u pticu
 Namijenjenu noći koja ga
 Poznaje odsutnih krila
 Sučelice moru što ga proždire?

IZVAN DOMAŠAJA

Esse estar não é estar aqui

Ta nazočnost nije ovdašnja.
 Pokupi, dakle, svoje oružje.
 Najdublja bol te raspršila
 Tolikim tijelima i dušama
 Da ih tek ptice mogu osvojiti.
 Zvijezda sam koju ne dostižeš.
 I sumnja koja te zamara.
 I uvreda koja te razara.
 I svekolikost koje se plašiš.
 I vino i žuč iz tvojega pehara.

NIMALO IZVEDBOLJUBIVA PJESMA

Circulas neste ar que respiro

Kružiš u zraku što ga udišem,
 Gotovo da ti osjećam dah:
 Samo da ga ne zamijene s dahom rúža.
 Prašino tekuća i stara,
 Što se uvlačiš u klima-uređaj
 Uredā u kojima počinjavam samoubojstvo.
 Ti si dakle moja ptica, moj kompas,
 Moj kompromis, i moj krugoviti hod.

Odjednom

Slijećeš na lice
 mrtvačkom plahatom prekrivena šefa,
 Molećivim mu rukama
 Bojiš brk
 No šef
 Je već mrtav.
 A potom zaspiš
 Na crvenilu njegovu lica
 Rasuta papirima
 U neobičnome snopu pošiljaka.

U jednom pak kutu
 Košara
 Tankočutna grobnica
 Pokapa grimasu.

»MRTVACI ČEKAJU...«

Os mortos esperam

Mrtvaci čekaju,
 Mrtvaci čekaju
 Svoje mrtve.

Mrtvi pak nisu sami.
 Okruženi su uspomenama
 Koje ne nagriza hrđa.

Ozbiljno dostojanstveni mrtvaci
 Ne tonu u san niti su sami,
 Čekaju naime.

ITABUNA¹

Se não há montanhas

Ako planine ne postoje,
 kako da ih osvojim?
 I ako šume ne postoje,
 kako da se uvučem
 u sjene
 onostran ovih sjena?
 I ako more ne postoji,
 kako govoriti o obzorima
 i vodama?

¹ Itabuna je gradić smješten na jugu brazilske savezne države Bahia. U njegovoj okolini rođen je ne samo pjesnik Telmo Padilha, nego i jedan od najpopularnijih brazilskih književnika svih vremena Jorge Amado (1912. – 2001.).

Pjesnik sam
ove ravnice
i ponirem
u sebe,
i spuštam se do
sebedrukčijih
i trpim
sebedrukčije.

DJETINJSTVO

fartura. Nem tanto

obilje. Ne veće
od seoskog imanja s njegovim
pašnjacima, životinjama,
prastarim dolapom, rijekom
što između kamenja,
plaha podno golema
drveća,
obilazi vodu
dok noć ocrtava
vlažne utvare
a vjetar na licu
dječaka grabi
brže od njegova konja.
U to je naime doba život
mirisao na vječnost, pomnu
i čistu.
A smrt je bila prirodna,
gotovo geometrijska činjenica
u neukosti popodneva.

RIMA

A palavra amor

Riječ ljubav
već se ne rimuje s ubav:
druga je sada mijenja inačica
u rasponu ritma
i zvuka.
Po drugoj sad osnovi
rimuje ona se s gubav.
Ili pak s riječju što identitet se zove
iluziju praveć od
istine ove.
S vapnom i kredom
u pjesmi
je pišemo
sve dok je ne zбриšemo.

César Leal

MOJ ORAO

ó

o
Ne
Ne želim
Ne želim izgubiti
Ne želim izgubiti kontakt
Ne želim izgubiti kontakt sa
Ne želim izgubiti kontakt sa svojim
Ne želim izgubiti kontakt sa svojim Orlom
o ne ne želim izgubiti kontakt sa svojim Orlom !

O
O O
O O O
Osjećam da je odletio u
nebeske visine
o gdje
li je sada?
I čije mu ruke miluju perje
poslije
mog posljednjeg
zagrljaja
mog posljednjeg
poljupca
moga posljednjeg

m
i
l
o
v
a
nj
a

?
??
???

NAJOŠTROUMNIJA VJEČNOST

Sutilíssimo eterno que habita

Riječ je o najoštroumnijoj vječnosti što prebiva
u mojim unutarnjim odajama
gdje proždirem vrijeme čuvano
noćno i krotko

o najoštroumnijoj unutarnjoj vječnosti
što poput bračne ložnice prebiva
u mojoj čistoj i napaćenoj duši
nalik uspavanoj kamenoj vodi

hranjenoj vječnom životnom snagom
tim u meni zarobljenim vremenom
perjanicom slobodnom od cvijeta
obličjem nepropadljivim i pomnim

najoštroumnija vječnosti što te tako
pobjedonosno ćutim, nježna vjekovječna
kruno onostran oblakā i voda
ja slušam tvoju probuđenu kovinu

ako li dakle prebivaš u cjelovitu biću
u pokretnu pepelu sjena
zašto mi onda uskraćuješ
sve ono što u meni nije baruština?

RAŠČLAMBA SJENE

Analisa-se da sombra

Upravo na temelju sjene
rašćlanjemo njezinu trajnu narav:
otklanajući jutrom
sliku što raste popodne.

Baš kao i trenutak u kojemu sjena
stanjuje tanahno tijelo

kao da će prodrijeti u tlo
za sunca u zenitu.

Tko u tom trenutku gleda
sučelice strani
gdje sunce netom bijaše svjetlo
odmah će opaziti ispražnjen korak

sjene što sada raste
i tijelo odakle prosijava
sve dok se ne stopi s limbom
koji gravitira sjeni.

Taj limb tvori krunu
što združuje sjene:
zbroj svih je sjena
jedinačat ponoćni čvor.

DVA POLUGODIŠTA JAGUARIBEA²

Eis o Jaguaribe, rio

Eno i Jaguaribe, rijeke
otmjene, čiste i suhe, od siječnja
do lipnja u njoj se kupa voda,
od srpnja do prosinca pijesak.

Silovita je to rijeka,
preponosnih voda, kada je suha
ljepota i krotkost je resi, vodonosna
kad je, ružna je i drska.

² Rijeka Jaguaribe, sa svojih 610 km dužine, najduža je rijeka savezne brazilske države Ceará. Kako za sušnih razdoblja njezini rukavci redovito presuše, rijeka je odavno prozvana »najvećom suhom rijekom na svijetu«. Za kišnih razdoblja, međutim, zna nepredvidljivo »podivljati«.

Protječe između prastarih polja,
drvenih gradela³ i mulungua,⁴
bijelih nasada pamuka,
indijskih i azorskih goveda.

U siječnju njezine su vode
kovinasto sjajne
no već u travnju taj
sjaj počinje hrđati,

zaogrnutu u hrđu
po sredini rijeka je crvena,
no dočim prođe lipanj
ona ponovo ulazi
u svoje pješčano polugodište.

ČUVARI STADA

Erguendo as patas...

Podižuć visoko kopita
laganim kasom kaskaju
golemi konji,
vrat im savinut
pod teretom uzda, uskomešane
grive podsjećaju na blagi drhtaj
ljetnih palmi. Praćeni pastirskim
psima, tu su i konjanici, opremljeni
rukavicama, ramena i prsa im
prekriva prošivena koža, za gležnjeve

im se zalijepile gumene dokoljenice, a stopala
kao da su im obrasla repovima,
blista se gvožđe ostruga,
s čistokrvnim trnovitim vrckastim
ružama što raspiruju kas.

³ Brazilska indijanska plemena ribu su obično sušila ili čak pekla na nekoj vrsti drvenih »gradela« (braz. port. *moquém*).

⁴ Mulungu je vrsta južnoameričkog drveta s prekrasnim crvenim cvjetovima (botanički nazivi: *Erythrina mulungu* i *Erythrina verna*).

Po povratku u tor
 svi veselo čavrljaju,
 svi marljivo
 vježbaju
 preskačući šiljate kolce
 ispod kojih svom snagom
 prisilno pretrčava odriješen konj
 dok oni sami skokovito trče odozgo
 ne bi li dohvatili poodmaklo sedlo a potom

s
 e

s
 p
 u
 š
 t
 a
 j
 u

brežuljkom poput stijene što se strovaljuje niz
 kamenjar.

Sišavši u dolinu kojom se raspasla telad
 biraju njezine najbrže primjerke
 i obaraju ih na zemlju uz pomoć repa.

Potom se dive vlastitoj snazi,
 voljenoj djevojci pokazuju srčanost
 a govedima u stadu svepripadajuću im vlast.

BRENNANDOVA⁵ SLIKA
U ZRAČNOJ LUCI GUARARAPES

Cores mágicas recobrem

Čarobne boje prekrivaju staklene
površine u kojima se na kamenim
pločama nastanjeno vrijeme
stopilo s tvojim pogledom, Francisco.

A taj tvoj pogled su goveda
što se napasaju sivilom,
kentauri, ribe i ptice,

zgrbljena, nematematička žena.

Pri čemu svjetlost slike dopunjuju
daleke boje zračnoga prostora
kojim svemirski brodovi šeću
svoje radare i motore.

Kako li je samo naporna ta tvoja borba
s toliko pounutrašnjene vječnosti,
i susljednim vezivanjem za kist
što glinom raspršuje boje.

Tvoj je i uostalom i konj što pripada
Goghu, Chagallu, Renoiru:
ratnički konj s perjem od slonovače
i nogama od bjelokosna dvorca.

⁵ Keramičar, kipar i slikar Francisco de Paula de Almeida Brennand (Recife, 1927.) jedan je od najpoznatijih suvremenih brazilskih likovnih umjetnika, čije stvaralaštvo karakterizira naglašena senzualnost. Velik broj njegovih djela nalazi se u međunarodnoj zračnoj luci Recifea – Guararapes.

POHVALA SNA

Quando caminha nas águas

Kada pješaći vodama
preplavljuje ponoćne kazaljke
i ispija plamenove pjene
u prozirnim kupama mjesečine
sakriva oganj u tijelu:
proziran, crven i postojan:
tu rumenu treptavost zastava
između rasplesanih oblaka
eno je kako se uspinje kišama
galopirajući na konju
dok njezina duga žitna raspuštena
letećim vihorom nošena kosa
izdaje zapovijed prema kojoj se
jednoga dana imaju preobraziti zvuci
na žicama ovih slijepih violina
što muziciraju u okružju kopriva
gledam je posvemašnju, ozidanu
žeravicama što se slijevaju
tajnovitim udolinama:
tim utočištem drveća.

PSALAM

Senhor, somos umas pobres...

Gospode, jadne smo zastranjene sjene
u potrazi za zvijezdom koja će nas dovesti do prijestolja
Tvojega Kraljevstva.

Zapali nam dakle u srcima svoje svjetlo
kako bismo u ljubavi pronašli tajnu Tvoje Svemoći.

Tvojem savršenom oku ne mogu promaknuti zla koja
nam prijete:

Ne dopusti, Gospodine, da se nebesa
obruše na nas,
pokraj zlikovaca naime prebivaju pčele, ptice i cvijeće
a na travi janjad i rosa.

O preobilna milosti u kojoj si moje umišljeno jastvo
pripisuje pravo gledanja vječnoga svjetla

dopusti da naša instinktivna poimanja zauzme još
veća ljepota a mi ćemo u svojim srcima sačuvati
sve što je s Tvojom Ljubavlju sišlo na zemlju.

Jedno je sigurno, Gospode: svjetlost Tvojega raja
nikada nije tako prečisto gorjela u našim dušama.
Jedno je sigurno, Gospode: veća je ljepota u jednom jedinom
trenutku patnje negoli u svekolicu postojanju ljiljana

no ako je istina da nam srca rastužuje bol,
oprosti nam, Gospodine, kako bismo u našim obiteljima
uživali mir što ga u Tvojemu beskraj u uživaju lepršavi
i svevišnji svjetovi.

Izbor i prijevod: Nikica Talan

MATOŠEV PREZENTIZAM*

Ante Stamać

Svoj prevažni no malo spominjani esej *Futurizam* iz godine 1913. Matoš zaključuje odlomkom koji je iznimno znakovit za njegovu koliko jezičnu i svjetonazornu toliko i analitičku kreativnost:

»Futurizam je«, veli on, »svakako veća obmana no ‘paseizam’ (tradicionalizam), jer nam je prošlost poznata djelimično, futuristička budućnost nikako, pa želite li novu teoriju (ustvari novu riječ), stvorimo *prezentizam*, što intenzivnije osjećanje sadašnjosti.«¹

Izraz je, posebice s obzirom na vrijeme, novoskovana riječ. Misleći prvenstveno na oblik sadržaja, što ga kao neku vrst perifraze odnosno skraćena imenskog predikata pridružuje obliku izraza (prezentizmu), naš je velikan skovao novotvorenicu, kojoj značenje i standardni »Klaić«, jedini koji je i preuzima, tumači upravo doslovnim Matoševim objašnjenjem: »što intenzivnije osjećanje sadašnjosti«.² Dakle, i oblik izraza i oblik sadržaja Matošev je. Matoš mu je zakoniti tvorac. Inače, osim u Klaića, u današnjim standardnim rječnicima hrvatskoga taj izraz ne ćemo naći. Naš je velikan očito bio i »pjesnik jezika«.

Izvedenicu analognu hrvatskoj, Matoševoj, a istovjetna tvorbenog ishodišta (*prezent*), ne ćemo naći ni u standardnim rječnicima suvremenih nam stranih jezika a, začudo, ni u kojem od dostupnih nam terminoloških rječnika književnoznanstvenog ili jezikoslovnog nazivlja. Kao da je Matoševa riječ i oblikom i sadržajem endemična: nalazi se samo u rečenom eseju o futurizmu iz godine 1913. Nema je ni u najznamenitijem suvremenom enciklopedijskom rječniku američkoga engleskog, koji je naglašeno »unabridged«, u Websterovu iz god. 1972.

* Izlaganje održano na VII. kongresu hrvatskih slavista 12. rujna 2014. u Vinkovcima i Vukovaru.

¹ Nav. prema: A. G. Matoš, »Polemiki i drugi spisi«, u: *Stoljeća hrvatske književnosti*, knj. 121, Matica hrvatska, Zagreb, 2014, str. 513.

² Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, 1990.

Nije osobito vjerojatno, dapače je posve nevjerojatno, da humanistički intelektualci diljem europskih kultura ne bi u svojim jezicima bili jezične i misaone imaginacije i kompetencije slične ili analogne Matoševoj. No njihove možebitne jednokratne porabe standardni im rječnici, baš kao ni oni hrvatski, nisu potvrdili.

Ako ih međutim nisu potvrdili standardni rječnici, nije isključeno da riječ *prezentizam* ne predstavlja pojavnicu u okvirima koje od posebnih znanosti. U tom slučaju značenje je riječi strogo pridruženo kontekstnom misaonom odnosno problemskom blagu dotična znanstva. Tako danas najznamenitiji povijesni rječnik filozofskog nazivlja i pojmovlja, desetosveščani Ritterov,³ u neveliku nizu pridruženih oblika sadržaja riječi *Präsentismus* spominje i engl. *presentism*, koji da je »naziv iz teorije znanosti o povijesti (historiografije)«, a njime da se prvi put, u liku »subjectivist-relativist-presentism«, 1950. poslužio američki povjesničar Ch. McArthur Destler.⁴ Prezentizam se kao metoda i kao stajalište u historiografiji shvaćao na više načina, navlastito u SAD-u. Primjerice u studiji A. O. Lovejoya *Present standpoints and past history* iz 1939, čiji je naslov jasno izrazio bitna razlikovna obilježja dvaju shvaćanja, mjerodavna koliko za povijest toliko i za znanost o književnosti. Nazivom je međutim svoju kraću studiju još 1921. naslovio i njemački ekspresionist Raoul Hausmann.⁵ *Praesentismus* po njemu smjera »odgovarajuće zbiljnosti duševnog života... privesti stanju sadašnjosti«.

I najpovršnijom ćemo dakle usporedbom ustanoviti kako Matoševa oštroumna zaključna opaska o futurizmu prethodi skoro desetljeće spomenutom njemačkom nazivu, dok američkoj povjesničarskoj tvorenici – koje, ponovit ću, u standardnom »Websteru« jednostavno nema – prethodi čak četiri desetljeća. No Matošu nakana nije prvenstveno imenovanje kakva eminentno historičarskog uvida, nego pokušaj imenovanja jednog nadindividualnog književnog stila, koji se rađa u živoj književnoj praksi.

U Matoševu je izvodu *prezentizam* problemski i sintaktički »smješten« između drugih dvaju »izama«, *paseizma* i *futurizma*, koji su u to doba bili češće spominjani pa im je i značenje bilo donekle ustaljeno. Matoševa novotvorena temeljem izrazite semantičke razlikovnosti prema obima njima najavljuje, i vlastitim opisom nudi, nov smisao.

Novotvorena *prezentizam* u odnosu prema ostalim dvama sintaktički i paradigmatički supostavljenim izrazima, prema *paseizmu* i *futurizmu*, posjeduje dvije raznolike izrazne sastavnice: jedna im je od njih istovjetna (*izam*), druga bivstveno različita u sklopu značenja triju susljednih stadija u linearnu protoku povijesnog vremena, tj. prošlosti, sadašnjosti, budućnosti. Glede dijela sastavnice *-izam* napomenuti nam je da je u to doba imenovanje navlastito novih povijesnih nadindividualnih stilova – tzv. »pravaca« – uz pomoć toga standardiziranog elementa složenice bilo jednostavno *à la mode*. Realizam i naturalizam, impresionizam i simbolizam bijahu već historizirana književnoteorijska, općenito estetička »klasika«, futurizam je upravo nastajao i bio povodom Matoševu izvodu kojim se bavimo, u francuskom je slikarstvu nastajao fauvizam, u Njemačkoj i Austriji, općenito u Srednjoj

³ *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, ur. Joachim Ritter † & Karlfried Gründer.

⁴ *Ibid.*, str. 1258.

⁵ V. K. Riha i R. Hausmann, *Am Anfang war Dada* (1972).

Europi, ekspresionizam. (A poslije Velikog rata i brojni drugi izmi.)⁶ Matoš se tim elementom izraza u složenici *prezentizam* poslužio kao vrlo jasnim reprezentamenom složenog znaka, kojemu je objekt »estetički smjer« a smisao odnosno interpretant koliko ondašnji toliko i naš današnji doživljaj i objašnjenje književnog stvaranja u cjelini.

Glede pak dijela sastavnice koji glasi *prezent-*, a sastavnica je to i tvorbom i značenjem Matošu ishodišna, stvar je više no jasna: posrijedi je gramatička kategorija koja je kao opća imenica ušla i u svakodnevnorazgovorni jezik, u našem slučaju razlikovna prema signalima *pasé-* odnosno *futur-*, a označuje više tipova imenovane sadašnjosti.⁷ Tu i nema nekih bitnih semantičkih sjenčenja, ali ih ima u pridjevu izvedenu od imenice *prezent*. Primjerice u pridjevu *prezentan*. Njegovo se značenje, pored onih općih sa smislom nazočnosti, prisutnosti, neposredne vidljivosti i sl., u standardnom nazivoslovnom *Filozofijskom rječniku* našegaavnog učitelja Vladimira Filipovića⁸ opisuje kao »neposredno nazočan u danom času, svjesno doživljen upravo sada«.

Ne upustimo li se, stručno nedovoljno upućeni, u stramputice filozofske hermeneutike, Filipovićevo nam tumačenje nudi nekoliko polisemično pridruženih značenja. To tumačenje naime ustraje na »neposrednoj nazočnosti« nečega, i to u »danom času«; nadalje na tome da sve što je prezentno takvim biva i kao »doživljeno«, i to »doživljeno upravo sada«. Matoš bi dakle, zalažući se za *prezentizam*, radio na neposrednoj deiktičnosti, na trenutnu viđenju, na svom svjesnom doživljaju, i to *hic et nunc*.

Ne čini se da te spoznajne i psihološke značajke, u trećem slučaju i egzistencijalne (naime »doživljene«), podrazumijevaju i značajke povijesne. Kao da ih se filozofsko tumačenje odriče, pa nam se time i objašnjuje razmjerno kasno pojavljivanje engleske riječi *presentism* u historiografiji. Matoševe su značajke prezentnosti prvenstveno logičke, psihološke, spomenih i egzistencijalne naravi. Ali ne i povijesno statične, neko bilježenje nulte točke, koja bi među društvenim realnostima imala razdvajati ono što je bilo i ono što ima biti. Naprotiv! Kao nekim paradoksalnim obratom, temeljem praktičnozbiljskog konteksta, tj. društvenog vremena tijekom kojega je Matoš stvarao te napisao i svoj esej *Futurizam*, upravo su mu povijesni sadržaji bili u središtu »prezentističke« pozornosti.

Bilo kako bilo, filozofska se značenja prezentnosti nude i semantici Matoševa prezentizma. Kako se u svjetlu te odsad po nama kategorijalno shvaćene književnoteorijske označnice ogleđa Matoševo stvaranje u cjelini? Jednostavnije rečeno: Kako bi se to stvaranje moglo podvrgnuti imenovanju »Matoš kao prezentist«?

⁶ Usp. tako nazvano poglavlje u knjizi Ortege y Gasseta o dehumanizaciji u umjetnosti iz 1925. godine.

⁷ *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva* Rikarda Rimeona bilježi ih, iz različitih aspekata i jezikoslovnih tradicija, tridesetak. U hrvatskoj su se gramatičarskoj tradiciji ustalili npr. trajni prezent, prezent za sadašnjost, prezent za budućnost, gnomski prezent... U engleskoj gramatici, posebnom se izraznom i sadržajnom razlikovnošću odlikuju kategorije *simple present* i *present continuous*.

⁸ *Filozofijski rječnik*, u redakciji Vladimira Filipovića, Nakladni zavod Matice hrvatske, drugo dopunjeno izdanje, Zagreb, 1984.

* * *

Prijedimo zakratko, imajući na umu cjelovit Matošev opus, čitavim poljem na kojem se, kao na susretištu svih neophodnih instancija, naziru mogućnosti književnog oblikovanja:

a) *Referencija*. Neposredna ikoničnost glede predmetnog svijeta prvi je uvjet prezentističke referencije. No da bi, u književnosti, bila više no jezično fotografiranje, morala bi se zateći u čvrstim i postojanim prostorno-vremenskim koordinatama. Predočeni svijet Matoševih pripovijesti tvore čudne osobnosti svakodnevlja, vjerojatnost kojih, zna se iz svakodnevnih iskustava, nije nipošto tako rijetka, dapače se potvrđuje u mnoštvu prikazanih samosvojnih osobnosti. Sve su te osobnosti u Matoša nekakva »iglasta čeljad«, začudni »cvjetovi sa raskršća«, zagonetne Cvijete »naherenih peta«, »perad koja se skupila na sijelo«, kakve se nerijetko susreću u zbilji, onda i danas. A zatečena je, ta čudna čeljad, u realistički obilježenim ambijentima odnosno u provjerljivim okolnostima povijesne zbilje.

Stvarne kontekste Matoševih realistički zamišljenih pa orisanih fenotipa uvjerljivima čine indicirani pa podrobno opisani prostorni i vremenski uvjeti. Ta su obilježja, zna se iz povijesti književnosti, znakovita za epohu realizma devetnaestoga stoljeća, pa ipak: unutar tih uvjeta u Matoša uvijek »iskoči« neka metaforička ili metonimička podrobnost, koja na neobičan način preoblikuje prethodno jasan, prirodan dan znak-podatak. Ivo Unukić, »bekrija«-vojnica iz priče *Pereci, friški pereci*, jest čudan tip, donekle su čudni, jer su nepostojani, i pojedinačni odnosi među likovima. No Dragica, simbol postojanosti i poštenja, nije nimalo »čudna« no je tipična za svoje zanimanje, spol i društveni položaj svog doba. Takva, tipična, predvodi mnoštvo stabilnih i statičnih, jasno prepoznatljivih tvornih referentnih polja: vojarna, konjušnica, dočasnici, berekinske vragolije Unukićeve, i sl. A opisi Brezovice iz uspomenskih godina oko 1885, odnosno iz književne aktualizacije tih uspomena iz 1900, mjestimice su ikonički strogo sukladni čak i današnjoj snimci zbiljskih realiteta župnog dvora i starodrevnog brezovičkog groblja.

I mnoge od pjesama posve su »realistične« tj. usmjerene na činjenice prepoznatljive osobito primateljima i »čitačima« Matoševih suvremenika. Dobar dio njih »preskače« iz čiste ikoničnosti u simbolske dubine, dakle iz prvotne u drugotnu i treću sferu logičke spoznatljivosti (usp. Ch. S. Peirce), čime se uostalom Matoševa poezija i izdvađa iz »standarda« svojih povijesnih uvjeta. A i dobar broj pjesama izravno je političke usmjerenosti, primjerice *Basna, Mora, Stara pjesma*, i brojne druge, odnoseći se izravno na dnevnopolitičke događaje.

No bitan prinos Matoševoj supstancijalnoj referentnosti njegovi su uporabni oblici, objavljeni po novinama i časopisima, potom i u knjigama objavljenima za života (*Ogledi, Vidici i putovi, Naši ljudi i krajevi, Pečalba*) ili posmrtno (*Feljtoni i eseji*). Oni se odnose koliko na zemljopisne (domovinske i europske) snimke, na svakodnevni i književni život, toliko i na aktualna politička zbivanja; dakako, glede onih posebnih sadržaja, pristup kojima mu nije priječio odnosno nije ga u tome ometao poseban status političkog emigranta. Dakako da »krunu« neposredno izvještajne funkcije čine Matoševi opisi i dojmovi fenomena s Pariške izložbe, putnički i izletnički opisi (primjerice: *Oko Lobora, Od Zagreba do*

Beograda, *Oko Križevca...*), jezično doslovno pozabilježeni istrišci iz konverzacijskih presnimaka (*Kafanske varijacije*), mnoštvo ustaljenih književnopovijesnih podataka (o Baudelaireu, Goetheu, Voltaireu, Vidriću, Vojnoviću).

b) *Afektivno ustrojeno jastvo*. Nešto je »svjesno doživljeno«,⁹ dakle »prezentno«, upravo putem jastva. Ono, ljudsko ja, središte je Matoševa »što intenzivnijeg *osjećanja* sadašnjosti«. U tom je smislu svekolika književnost bitno jastvena, ishod osobnih viđenja svijeta odnosno osobnih, davnih ili sadašnjih ideja. »Ja« dakle može biti središte ispovjednog ili autodijegetskog stila,¹⁰ može biti i predmet, tema, kadšto pak »potuđeno«, u daljinu odmaknuto autorsko bivstvo. U pravoj književnosti, i vanjski se i unutarnji svijet, i prošlost i slutnja budućnosti, i evolucija i kreacija, prelamaju kroz autorsko jastvo.

Drugi je, posebniji tip ustrojena jastva »ispovjedno ja«, romantično i bolećivo iznošenje vlastitih bolnih ili sretnih momenata života, nerijetko pod višom instancijom kakve intelektualne ili vjerske paradigme. Ljermontovljevi *Junak našega doba*, Goetheov *Werther*, Verlaineove pjesme; u hrvatskoj pak književnosti rani Ujević, djela Ive Kozarčanina, svjedoče o osobnostima koje obilježuju čuvstva posebno izdvojena, najčešće razboljena života.

No afektivno ustrojeno jastvo u književnoteorijskom znanstvu očituje se ponajprije »stavom prema obavijesti«, kako je to u svojoj temeljnoj raspravi o jezičnim funkcijama još davne 1961. bio postulirao Roman Jakobson. Afekt se tu ne poima kao posebno snažno čuvstvo u psihološkom smislu, nego kao dirnutost zbiljom, emocija (< *ex-movere*), izvorna pobuda na govor kao takva. On je i čimbenik Jakobsonove *emotivne funkcije jezika*. »Stav prema poruci«, implicirani odmak jastva od predmetnosti, odlikuje se među inim i tzv. *afektivnim bojenjem*, što je, izraženo drugim terminima, preuzela i sustavna stilistika. Teško »mjerljiv« intenzitetom doživljaja (područje je to eksperimentalne psihologije), afekt se očituje uvijek drugačijim viđenjem, stalnom pretvorbenošću jedne te iste pretpostavljene zbiljske slike te njezinim jezičnim izrazom. Osobito se snažno manifestira pridjevima. (U teoriji književnosti ta se uvijek drugačija viđenja i njihovi jezični izrazi najčešće i najčišće tumače unutar tropologije, tzv. nauka o tropima i figurama.)

Nebrojeno je mnoštvo takvih, mahom metaforičkih, metonimičkih, hiperboličkih, litotičnih, ironijskih, navlastito alegorijskih postupaka. Matoševu književnost upravo oni čine silno bogatom – u hrvatskoj književnosti vjerojatno najraznovrsnijom – pohranom jezičnosemantičkog i stilističkog blaga.¹¹ Radi ilustracije načina na koji se izvještaj miješa s drugačijim viđenjima, dakle s osobnim afektivnim modifikacijama u predočavanju (i doživljavanju!) iste zbilje, neka posluži odulji jasno oblikovan ulomak iz dopisa iz Pariza od 30. rujna 1900:

⁹ Usp. bilj. 8.

¹⁰ I nepoznavatelji njemačkog jezika u ovom se surječju vole služiti nazivom *Ich-Form*, što su ga njemački, austrijski i švicarski fenomenolozi svojedobno bili uzeli za polazište pri opisivanju određenih tipova pjesničkog i proznog izraza.

¹¹ Usp. Jure Kaštelan, »Lirika A. G. Matoša«, *Rad JAZU* 350, 1960, i Krunoslav Pranjić, »Jezik i stil Matoševe pripovjedačke proze«, *Rad JAZU* 361, 1971.

Gvozdeni pijuk već ruši na izložbi: lijepa ograda kraj Palais des B.-Artes poslat će se za petrogradski Zimski dvorac. Još mjesec, i izložbe će nestati poput lastavica i suhog lišća koje vjetar već vitla preko žalosnih jesenjih krovovah sa tužnom kišom. Bijela je Ekspozicija na takom vremenu kao otmjena gospođica kojoj nosi nenadan vjetar šešir i mrsi kosu, kiša prodire do toplih bedarah, a prozebla nožica nevoljko tapa po vodi i blatu... (...) Još malo pa će i Izložbe nestati kao jesenjeg cvijetka, a ruže će mirisati samo u dušama – u odabranim. Ali te su ruže obično crne kao noć, odišu težnjom i bolima, crveno im je samo krvavo trnje, a nema suze da ih vrelom solju ohladi mjesto svježije jutarnje rose... Jesen, jesen! Kiša još vazda sipi, a pod zamagljenim prozorom mi ciči crni pariski parcov.

»Neposredna« se »nazočnost«, eto, nakon izvješća o tvornom zatvaranju Pariške izložbe slijedom niza »jastveno doživljenih« slika zaustavlja na živom prizoru crnog štakora! Zgoljni stvarnosni prezentizam!

c) *Primatelj*. Moderni (pomodni!) teoretičari književnosti, potpomognuti nastavnicima u školama, rado vole postulirati »poziciju čitatelja«. Tobaže, književna se tvorevina »ostvaruje jedino u čitateljevu iskustvu«. »Mi čitatelji«, nerijetko će s ponosom i neskrivenom preuzetnošću reći zastupnici jednosmjerna komunikacijskog procesa, koji da se odvija između fizički nenazočna pisca i nas, »suvremena«, *prezentna* čitatelja. Taj bi se proces dovršavao u »popunjavanju praznih mjesta« tekstnih postava, u interpretativnom procesu tijekom kojega bi se eksplicitnim izrazima pridavali implicitno konotirani sadržaji. Međutim, na taj se način u »čitanja Matoša« može u-čitati – Nietzsche bi rekao »u-interpretirati« tj. unijeti interpretacijom – baš svašta. Što se u današnjem interpretiranju ustrojenih djela i događa u smušenu izobilju, kojemu donekle jasnoću i uvjerljivost pruža, eventualno, tek pozitivno utvrđena biografska ili povijesno provjerljiva pojedinost!

Tko je primatelj Matoševih obavijesti, slušač ili čitač njegovih jastvenih izjava? S kim to Matoš uspostavlja kontakt, održava na životu komunikacijski kanal? Tko mu je to nazočan, izveden pred oči? To ne ćemo maglovito pretpostavljati, ni sebe stavljati u »poziciju čitatelja«, nego doista od-čitati iz nekoliko njegovih postava.

Primatelji su njegovih iskaza trovrnsni:

1. Žive osobe s imenom i prezimenom. U pjesmi *Djevojčici mjesto igrčke*, primateljica je, imenovana stihom *Ljerko, srce moje, ti si lutka mala*, šestogodišnja Ljerka Ogrizović.¹² U pjesmi *Gospa Marija*, u kojoj se, razvidno iz konteksta, sravnjuje Matoševa majka Marija rođ. Schams – uz metonimički joj pridani znatan broj obavljenih funkcija u životu – i pravi adresat, domovina, kojoj se sad pjesnik obraća izravno: *Samo tebe volim, draga nacija, Samo tebi služim, oj, Kroacijo*. Primateljica pak riječi pjesme *19. svibnja 1907.* – riječi naime *Ko Petrarca Loru jutros sam te snio...* – voljena je djevojka Olga Herak, u to doba studentica, buduća srednjoškolska učiteljica, koja se naslovnog datuma

¹² V. nepouzdana kasna sjećanja Ljerke Ogrizović u intervjuu »Stihovi za poklon«, *Zagrebačka panorama*, VI, br. 3-6, str. 69, 1966. – Usp. i komentare Dragutina Tadijanovića u V. knjizi *Sabranih djela*, JAZU/Liber/Mladost, str. 321-2.

zatekla kao djelatna sudionica u činu posvete sveučilišne zastave u crkvi sv. Katarine na Katarinskom trgu. Matoš je, boraveći ilegalno u Zagrebu, promatra kao *Prognanik* koji se u *pučkoj rulji... skrio*. U taj splet izravnih primatelja možemo unijeti i prva dva stiha iz *Hrastovačkog nokturna* – intertekstno uklopljena u pripovijest *Nekad bilo – sad se spominjalo* – stihove naime *Kaj da počmem, moja draga mati, / Smrt i betek – to je sinek tvoj*. No to *moja draga mati* ovdje se može uzeti i za »formulu« usmenog kazivanja, čime se djelomice svrstava i u 3. vrstu naše sheme.

2. Matoš se obraća nekom od pred-metnutih realiteta. Posebno je dojmljiv slučaj iz pjesme *Gnijezdo bez sokola*, u kojoj lirsko jastvo *vuče čemer... gorah* voljenoga zavičajnog grada što ga onda posebice apostrofiraju sinegdohom: *Moj otrcani, kraljski, banski Griču!* Pravopisnim se znakom, usključnikom, tu naglašuje i pojačano čuvstvo, pa se, rečeno s Jakobsonom, tekstom istodobno ostvaruje Matoševo dvojstvo konativne i emotivne funkcije jezika. Valja međutim istaknuti da je obraćanje zbiljskom hrvatskom kontekstu (krajoliku, pejzažu, gradu, nerijetko i domovini) stalno navratan »semanto«-stilem. Primjerice: *Hrvatska, bakljo mojih tamnih putova, tvrdi kruše mojih nevolja, posljednja boginja mog buntovničkog bogomračja!*, a na kraju *Imaginarnog putovanja*. Ono je, uostalom, posvećeno rečenoj *O. H.*, pa je i tu izražen u Matoša često združen ideal »domovine« i »drage«.

3. Obraćanje »formulom«, glede primatelja inače neutralno, pa konativnim smislom i najuspjelije – po tome srodno i spomenutom stilemu *moja draga mati* – naći će se kao slavna zadnja rečenica kazusa *Kip domovine leta 188**, koja glasi: *I nju i njega zakopaše krišom – krišom, dragi čitaocē, krišom...* Trostruka rekurencija ima i inače tri različite vrste afektivne obojenosti, no za našu nam svrhu valja istaknuti formulativno obraćanje *čitaocu...* Pošiljatelj i primatelj uvučeni su u izravnu vezu i povratnu spregu komunikacijskog kanala.

Sve tri vrste obraćanja spadaju u pohranu svjetske književnosti u izobilju, Matoš je samo jedan od kreativnih im zastupnika. Prvi će se tip zateći u mnogim lirskim, osobito ljubavnim, iskazima; drugi osobito u romantičnoj književnosti, u kojoj se izjednačuje trenutno viđenje i opći obzor domovine ili beskraj; a treći u Matošu suvremenoj kreativnoj književnosti. Čitatelju se često obraća Matošev preteča Šenoa, a Matošev uzor, Baudelaire, u hrvatskom će ga prijevodu ovjekovječiti riječima: *Himbeni štioče, – pa slični smo, – braća!*

d) *Mediji, uporabni oblici*. To da je Matoš, sloveći u doba svoga života prvenstveno kao novinar i boem, pretežiti dio svog opusa objavio u novinama i časopisima a tek potom, znatan dio njih, u naknadno sastavljenim knjigama, često je mjesto raspravljanja o njemu. U mladosti gonjen neobuzdanom naravi, vojni bjegunac i emigrant bez zajamčenih građanskih prava, proboravivši pusta ljeta, redom: u Beogradu, pa u Švicarskoj, pa u Parizu, potom opet u Beogradu, konačno, od siječnja 1908. u Samoboru i »rodnome« gradu, a potkraj života i u Firenci i Rimu, on je, »prezentistički« usmjereni pisac, prisiljen na svakodnevno kruhorstvo. A to će reći, da su plodovi njegova srca i uma, izvori sredstava za život, morali biti objavljeni netom nakon nastanka, u novinama i časopisima. Prezentno! Tek potom bili su sklapani u knjige.

Danas je to dakako stalna praksa. U ono doba, u kulturi slabo razvijenih i razmjenjivanih komunikacijskih procesa, kako je to bilo s Hrvatskom, Matoša nakon tek nekolice plodnijih feljtonista (Šenoa iz *Zagrebulja*, Jorgovanića), možemo držati zakladnim književnikom koji se izražava koliko standardnim kraćim oblicima književne genologije (pripovijetke, pjesme), toliko i mnoštvom uporabnih oblika, koji, dakako, u pravilu nisu lišeni izvanredno visokih, poglavito književnosnih kakvoća.¹³

Semantičku i oblikovnu razliku među svim uporabnim oblicima tvori *dominantna praktična funkcija*. Razdioba im se, prema Belkeu, odvija ovako: 1. osam oblika s funkcijom informiranja: rasprava, traktat, znanstveno-popularno djelo, dijalog, izvještaj, reportaža, intervju, životopis; 2. pet oblika s funkcijom vrednovanja: esej, podlistak, glosa, uvodnik, kritika; 3. tri oblika s apelativnom funkcijom: govor, propovijed, polemika; 4. tri oblika s autobiografskom funkcijom: dnevnik, autobiografija, uspomena.¹⁴

Matoševu nam nefikcionalnu prozu, usmjerenu »prezentistički« na svoje aktualno *ovdje i sada*, valja provesti kroz Belkeovu jezično-diskurzivnu mrežu pojmova, te u njoj, oblikotvornoj, na odnosnim »mjestima« prepoznati stupanj veće ili manje zgsunute koncentracije. *Ta »mjesta« pak valja prepoznati kao izotope jedne te iste radioaktivne intelektualne energije što permanentno zrači iz prezentistički poimane zbilje.*

Tako ćemo, metodom eliminacije, uz rizik da bitna svojstva ne ćemo točno prepoznati otrpve, iz Matoševa proznog repertoara izostaviti oblike s pretežitom funkcijom informiranja (1. skupinu), te među njima uočiti tek neke od možebitnih sastavnica *dijaloga, izvještaja (putopisa) i životopisa*. Naprotiv je posebno naglašena 2. skupina, s pretežitom funkcijom vrednovanja: *esej, podlistak, glosa, kritika*. U 3. skupini, usredotočenoj na funkciju uvjeravanja, u Matoša će se prepoznati navlastito zastupljena *polemika*. A u 4. skupini, *autobiografija i uspomena*.

Ovako izlučeni, oblici kojima se Matoš pretežito služi bili bi: (1) dijalog, izvještaj (putopis), životopis; (2) esej, podlistak, glosa, kritika; (3) polemika i (4) autobiografija i uspomena.

I doista, mahom sukladno Belkeovoj »mreži«, naslovi njegovih diskurzivnih *knjiga*, kako ih je sam bio odabrao za života, glase: *Ogledi. Studije i impresije* (Zadar, 1905), *Vidici i putovi. Eseji i impresije* (Zagreb, 1907), *Za Kranjčevića* (Zagreb, 1908), *Naši ljudi i krajevi. Portreti i pejzaži* (Zagreb, 1910), *Pečalba. Kaprisi i feljtoni* (1913). A 1917, tri godine poslije Matoševe smrti, mladi će mu Antun Barac, kasniji »prvi specijalist« za njegovo još nesređeno djelo, zaostavštinu vrlo točno, uostalom najpreciznije moguće, imenovati *Feljtoni i eseji*.

¹³ Naziv »uprabni oblici« prevedenica je, nadam se i ustaljen kalk, prema njemačkom nazivu *Gebrauchsformen*. U književnoznanstvenu ga je tipologiju kao neku vrst opisa oblika analognih Jollesovim *jednostavnim oblicima* – koji bi međutim bili lišeni ranostrukturalističke »duhovne zaokupljenosti« – 1973. godine bio uveo njemački teoretičar Horst Belke. Njegovom se tipologijom u nas prvi poslužio pok. Srećko Lipovčan u svojoj više no poticajnoj studiji *Mladi Ujević, politički angažman i rana proza (1909.–1919.)*, Književni krug Split, Split, 2002.

¹⁴ Usp. Lipovčan, *op. cit.*, str. 86-87.

No prije tih »složenaca« u obliku knjige, danas standardnih diskurzivno pisanih knjiga, Matoševi su tekstovi bili objavljeni po novinama i glasilima, mahom pravaške usmjerenosti: u ranijim razdobljima npr. sarajevska »Nada« i »Hrvatsko pravo«, u kasnijim npr. »Hrvatska smotra« i »Obzor«. Što i više no jasno govori kako im je autor kanio *ovdje i sada*, vlastitom zauzetošću, dakle u punoj prezentnosti, osigurati što šire hrvatsko čitateljstvo.

e) *Umjetnosni postupci*. Posrijedi su jezični signali koji upućuju na *estetičku funkciju* književnih tekstova. Pojedina su obilježja te funkcije analizirali neki od radova u bogatoj bibliografiji Matoševa djela.¹⁵ Ona se očituje u posebnoj porabi jezičnih obilježja. No obilježja prezentizma, »što intenzivnijeg osjećanja sadašnjosti«, očituju se poglavito iz nadindividualnih stilova na razmeđu 19. i 20. stoljeća.

Matoš je, odavno je uočeno, uronjen u individualnopsihološke, povijesne i političke probleme svoje epohe. Odčitava se to iz odnosnih njegovih tekstova. No za književnoznanstveno zrenje puno su tu važnija obilježja estetičkih struja što ih je teorija umjetnosti i teorija književnosti, s većom ili manjom uvjerljivošću, opisivala kao, primjerice, *impresionizam*, *secesiju*, *simbolizam*, *parnasovstvo*, rani *ekspresionizam*. Jezični signali koji se usklađuju s tim strujama brojni su, i valjalo bi im posvetiti kakvu cjelovitu studiju. Za našu je svrhu presudno to, da se odnosna obilježja ugrubo mogu odčitati na nekima od najuzornijih Matoševih tekstova.

Tako ćemo *secesijskom* tvorevinom moći proglasiti neke od soneta u kojima se na razini izraza posebno ističe ornamentizam, na razini sadržaja pak sklonost zamirućim fenomenima prirode. Primjerice: *Cvijet sa raskršća* ili *Camao*. *Impresionističkom* ćemo tvorevinom nazvati svako zrcaljenje prirode u njezinoj brzo uočljivoj morfološkoj promjenljivosti, s posebnom pozornošću podarenom bojama i njihovim nijansama. *Simbolizam* se i u Matoša u većoj ili manjoj mjeri očituje nekako sukladan vodećim teorijama simbolizma u francuskom pjesništvu, no u referenciji je on srodniji tipičnim srednjoeuropskim sadržajima: *Srodnost*, *Oko Lobora*, *Maćuhica*. Obilježja *parnasizma* očituju se u jasnim oblikovnim aspektima: sonet, sklad srokova, dvanaesterac, okrenutost »objektivnom« izvanjskom svijetu i sl. A *ekspresionizam* će se očitovati u nekima od *Umornih priča*, u pjesništvu dakako u višestavačnoj poemi *Mora*.

Svim tim nadindividualnim stilovima u podlozi su stabilna i statična referentna polja, objektivni svijet izručeni pogledu kao jasna, najčešće pejzažna realnost. Podatna je neposrednu uvidu *sada i ovdje*, koji omogućuje »što intenzivnije osjećanje sadašnjosti«. Rečeni su stilovi bivstveno prezentistički.

f) *Jezik, sinkronijski presjek na prijelazu stoljeća*. Klasična djela svake književnosti ogledni su uzorci jezika kojim su ta djela pisana. Da je A. G. Matoš klasični pisac hrvatske književnosti, to će valjda osporavati samo neznalica ili zadržiti zlohodnik. Pa je posve normalno reći, da su Matoševa djela ogledni uzorci hrvatskoga jezika na povijesnom presjeku s

¹⁵Za našu svrhu to su prvenstveno opsežne radnje što su ih napisali Kaštelan, Pranjić i Frangeš.

konca 19. i početka 20. stoljeća. Na tom je presjeku jezik dosegao standard koji nam danas, nakon čitava proteklog stoljeća, valja podvrgnuti spoznajama dotične povijesne epohe.

Standard se naime (ne jezik kao sustav!) od tih dana dobro izmijenio. Zato nama današnjima nije lako otrpve uočiti što u Matoševoj prozi (izrazitije no u pjesmama) valja držati stilskom a što neutralnom porabom, što osobnim izborom a što općim izrazom, što manifestacijom ovog odnosno onog funkcionalnog stila. Za gramatički opis tadašnjega stanja reprezentativna je bila Maretićeva *Gramatika i stilistika*, za snimku leksičkog blaga Broz-Ivekovićev *Rječnik*. Oba su ta djela standardizirala politikom ograničen opseg hrvatskoga kulturnog blaga, ignorirajući razmjerno visoke domete tada suvremene srdnjoeuropske i mediteranske građanske kulture, jezične dodire, utjecaje drugih dvaju književno ostvarenih hrvatskih narječja i, s obzirom na književnost pogubno, starija i drevna razdoblja hrvatskoga književnog stvaralaštva. Te su goleme praznine tek donekle ispunili najznačajniji pisci hrvatskoga realizma: Šenoa, Gjalski, Kovačić, Kumičić, Novak, koji su postali zamjenska regulativna energija standarda; i iz tog je razloga on postupno stjecao ime »književni jezik«.

Taj oblik purizma »onečistile« su, svakako obogatile, primjese drugih jezika, kojih se nije libio osobito Matoš: njegovi su prozni i diskurzivni tekstovi nerijetko »pošpricani«, »poštrapani«, »poprskani« elementima stranih jezika, već prema tomu u kojem se zemljopisnom i kulturnom okružju Matoš zatekao u vrijeme pisanja, ali i bez obzira na to. U njega će se ravnopravno zatjecati srbizmi, turcizmi, galicizmi, austrogermanizmi, romanizmi, anglizmi, kajkavizmi i kakvi sve ne jezični *izmi*, kadšto kao citat, najčešće pak kao normalna natruha i primjesa matičnom jeziku. U sintaksi sklon posebnim postupcima – npr. kontrastu, hijazmu, opoziciji¹⁶ – u leksiku je, izuzmemo li najraniju, »balkansku« fazu, bio tipični zagrebački svakidašnji dečko, kasnije iskusni poliglot, polilog i polihistor. Pa se nije libio posuđenica i kalkova, arhaizama, zastarjelica i stranih riječi, čime se očito bitno udaljavo od standarda što ga je bila ustanovila i preporučivala rečena gramatika i stilistika, odnosno rečeni rječnik.

Takvo je polijezično stanje uostalom bilo karakteristično za hrvatsko građanstvo uopće, pa su Zagreb, Karlovac i Osijek, Zadar, Rijeka, Split i Dubrovnik u jezičnom pogledu bili sve prije no mjesta proizvodnje khuenovštinom nametane »govedarštine«. Uostalom, i Miroslav Krleža o toj njemu suvremenoj jezičnoj i sintaktičkoj polilogiji govori u *Djetinjstvu u Agramu*.¹⁷ Dijete Krleža i gospon Matoš žive 1903. u istom vremenu i prostoru, u istom jezičnom univerzumu.

U skladu sa suvremenim proučavanjem leksika i sintakse, uputno bi bilo – i s obzirom na Matošev *prezentizam* – njegovo vrlo razvedeno djelo makar letimice provesti kroz teorijsku mrežu *funkcionalnih stilova*. Njih je, u današnjoj gramatičarskoj snimci, pet: znanstveni, administrativno-poslovni, novinarsko-publicistički, književnoumjetnički, i razgovorni.¹⁸ Mnogi će nam jezični signali potvrditi da je Matoš sav predan pisanju

¹⁶ Usp. Ivo Frangeš, »Uz Matoševu kritičku prozu«, *Croatica* VIII, 1977, sv. 9-10, str. 129-208.

¹⁷ Usp. moju kraću studiju »Mjesto lijepa gubitka«, u: *Rasprave i eseji o hrvatskoj književnosti*, ICR Rijeka, 1997, str. 42-50.

stilom dakako novinarsko-publicističkim i književnoumjetničkim, ali, i tu se od pisaca suvremenika dosta razlikuje, i stilom razgovornim. Poglavitito je tim stilom oslonjen o svoj *prezentizam*. A znanstveni i administrativno-poslovni stil Matoševoj su prozi pouzdana razlikovna i kontrastna pozadina.

* * *

Temeljem izloženih sadržajnih obilježja Matoševa opusa u cjelini moguće je složiti i *enciklopedijsku natuknicu naziva prezentizam*.

Prezentizam m; /e. presentism /nj. Präsentismus, Praesentismus/ < prezent + izam, < prezentan, »neposredno nazočan u danom času, svjesno doživljen upravo sada« (V. Filipović); – »što intenzivnije osjećanje sadašnjosti« (Matoš), a očituje se neposrednom ikoničnošću predmetnog svijeta *ovdje i sada*, afektivnim jastvom, obraćanjem primatelju, ostvarenošću u odnosnim uporabnim književnim oblicima, umjetnosnim postupcima koji modeliraju predmetni svijet u skladu s vodećim duhovnim strujama, te jezičnim sredstvima koja na određenom povijesnom presjeku slijede standardni govor obogaćen narječjima, izrazima i stilskom porabom ne nužno tipičnih jezičnih pojava.

¹⁸ Usp. Josip Silić & Ivo Pranjković, *Gramatika hrvatskoga jezika*, ŠK, Zagreb, 2005, str. 375-390.

O *PERIVOJU OD SLAVE* – DUNJI FALIŠEVAC U ČAST!

(*PERIVOJ OD SLAVE* – ZBORNIK DUNJE FALIŠEVAC.

UREDNICI: TOMISLAV BOGDAN, IVANA BRKOVIĆ, DAVOR DUKIĆ
I LAHORKA PLEJIĆ POJE. SVEUČILIŠTE U ZAGREBU, FF PRESS, 2012.,
540 STRANICA)

Gordana Galić Kakkonen

Zbornik Dunje Fališevac priređen je u čast 65. godišnjice života profesorice Dunje Fališevac s Katedre za stariju hrvatsku književnost Odsjeka za kroatistiku na zagrebačkom Filozofskom fakultetu. Uredništvo Zbornika potpisuju dr. sc. Tomislav Bogdan, dr. sc. Ivana Brković, dr. sc. Davor Dukić i dr. sc. Lahorka Plejić Poje. Recenzenti su mu akademik Boris Senker i dr. sc. Krešimir Bagić. Bogato opremljen, tvrdo ukoričen, decentne naslovnice, znatna opsega, zbornik posvećen prof. dr. sc. Dunji Fališevac odlikuje se, uz reprezentativan izgled, kvantitetom i kvalitetom radova visoke znanstvene razine. U zborniku se nalaze prilozi slavljeničinih kolega, prijatelja i učenika koji svojim sudjelovanjem odaju počast i zahvalu zajedničkom radu i kolegijalnosti. U »Uvodnoj riječi« urednici navode razloge za obilježavanje pomalo neobične godišnjice života, koja nije okrugla te predstavlja svojevrsnu iznimku u akademskoj zajednici, a potom obrazlažu i svoj cilj – podsjetiti na »dominante istraživačkih interesa profesorice Fališevac«. Budući da je znanstveni i nastavni rad profesorice Dunje Fališevac iznimno bogat, teško ga je svrstati pod jedan nazivnik: tu su u prvom redu teme iz područja starije hrvatske književnosti, gdje se ističe njezin interes za hrvatsku srednjovjekovnu književnost, prije svega prozu, te za hrvatski književni barok i ranonovovjekovnu epiku, da bi se zadnjih godina posvetila proučavanju različitih književno-antropoloških tema. Stoga je i sam zbornik podijeljen u tri cjeline, s ukupno 40 priloga. Prvi dio je najopsežniji i sadrži radove koji su najbliži slavljeničinu području interesa, a to su radovi iz starije hrvatske književnosti (22). U drugom dijelu nalaze se prilozi iz novije hrvatske književnosti, književne teorije, feminističke kritike, teorije književne povijesti i dr., njih

17. Treći, završni dio zbornika, donosi slavljeničinu bibliografiju, što ju je izradila Sanja Žinić. Bibliografija se dijeli na: autorske knjige (8), znanstvene radove (125), urednički i priređivački rad (33) i stručne radove (89). Taj nam bibliografski prikaz ukazuje na to da je prof. Dunja Fališevac osim strogo znanstvenoistraživačkih prinosa također napravila velik posao u priređivanju tekstova iz starije hrvatske književnosti koji su bili zanemarivani ili slabije poznati. Nadalje, radila je predano i na popularizaciji znanosti, u skladu s nastavničkim dijelom svojega posla, pa je tako priredila brojna lektirna izdanja hrvatskih pisaca te surađivala u izradi leksikonskih priručnika. Sve to govori o važnosti slavljeničina doprinosa akademskoj i široj javnosti.

U prvom dijelu Zbornika glavnina radova tematizira književnost 17. i 18. stoljeća, a manji dio njih ranija razdoblja. Prilozi se odlikuju tematskom i žanrovskom raznolikošću kao i širinom kritičkog i teorijskog aparata koji je primijenjen pri analizi tekstualnog korpusa starije hrvatske književnosti. Može se ustvrditi da je ovaj dio u velikoj mjeri generiran interesom za teme stare dubrovačke književnosti. Dubrovačka kulturna, a tako i književna sredina, kontekstualizirana društveno-povijesnim i političkim gibanjima, neiscrpno je vrelo istraživačima starije hrvatske književnosti pa se čak devet tekstova bavi upravo tim područjem. Dubrovačke teme započinju radom »Lorenzo Miniati i dubrovački pesnici« (str. 27-41) Zlate Bojović, koja se poduhvatila zahtjevne zadaće da prouči »raskošnu baroknu knjigu, bogato opremljenu i kitnjastu« pod naslovom *Le glorie cadute dell' antichissima, ed augustissima famiglia Comnena* iz 1663., koju je objavio Lorenzo Miniati. Iz ove ambiciozne (i krivotvorene) genealogije, koja slavi obitelj Komnena dubrovačkog dominikanca Vicka Komnena iz Slanog, autorica iščitava ono što su književni povjesničari mahom zanemarivali zbog njezine kaotične strukture, opsežnosti i složenosti, a to je (uz važne podatke o dubrovačkoj baroknoj književnosti i književnicima) portret jednog baroknog čovjeka i pisca. U radu »Epigrami Marina Zlatarića« (str. 43-52) Irena Bratičević obrađuje Zlatarićevu zbirku stihova u rukopisnom kodeksu neobjavljenih dubrovačkih autora koja od drugih odudara, kako autorica navodi, veličinom, vremenom nastanka i relevantnošću. Ocrtavajući niz osnovnih podataka o Zlatarićevu životu, ona raspravlja o njegovu opusu, o nekim političkim fenomenima iz pretposljednog desetljeća 18. st. te o mjestu spomenute zbirke u rukopisnim kodeksima. Primjećuje da je Zlatarićeva satira bila vrlo oštra i usmjerena prema dubrovačkoj vlasteli pa pretpostavlja da u Dubrovačkoj Republici stoga vjerojatno i nije bila objavljena. Studiju »Prostori granice i granice prostora u Gundulićevu *Osmanu*« (str. 57-70) potpisuje Ivana Brković. Autorica u radu govori o važnosti putovanja kao teme u starijoj hrvatskoj književnosti te uzima za primjer ep *Osman*, u kojem putovanja upućuju na »višestruka razgraničenja«, čime se naglašava važnost analize književnog prostora. »Sozija, jedan drugi ja isti: *Amfitrion* ponovljen« (str. 85-97) Lade Čale Feldman nastao je nadovezujući se na rad profesorice Dunje Fališevac »Na koji su jezik Dubrovčani prevodili Molièrea« iz njezine knjige *Dubrovnik, otvoreni i zatvoreni grad*. Autorica se u radu bavi preradbom jedne od četiriju komedija (*Don Garcija, Gospodarica od Elide, Amfitrion* i *Psike*) koje se ne odvijaju u Dubrovniku, nego u tuđini (»kao i u originalu«).

Dubrovačka preradba *Amfitriona* potječe iz prve polovice 18. st. Ta se komedija izdvaja intertekstualnim karakterom (obrada je Plauta), a usmjerena je na lik sluga, u Plauta Sosije, tipa koji je Dubrovčanima poznat još od Držića i njegove »inventivne preobrazbe Plautovih slugu«. Tako se Sosija pojavio u proznoj verziji (Sozija), a da se izvornik pritom nije narušio nego je u preradbi, smatra autorica, povremeno čak unaprijeđen komični efekt. »Mavrova pjesnička potraga za Bogom i za sobom« (str. 127-141) rad je Zdenke Janeković Römer, koja uspostavlja nekoliko smjernica u pjesničkoj potrazi M. Vetranovića za Bogom i sobom, a to su: Vrijeme reformi, vrijeme razočaranja; Nemirna i tjeskobna vjera; 'Vreća smrdeća'; Strahota i utjeha smrti; Bogočovjek – bliski Bog muke; Nepojmljivi i daleki Bog – Sudac; Gracija gospoja; Ljudska spoznaja, sloboda i granice te Duh vremena u Vetranovićevoj misli i stvaranju. Analizirajući pjesničko stvaralaštvo M. Vetranovića prema zadanim parametrima, autorica zaključuje da je on uspio sretno spojiti humanističku misao i srednjovjekovnu tradiciju, pritom iskoračivši naprijed u razmišljanju o novoj poetici te o političkim i duhovnim potrebama vremena u kojem je živio. U radu »Još jednom o ulozi oksimorona« (str. 177-185) Renate Lachmann promišlja se o tematici prolaznosti i smrti u 17. st. te o načinu na koji se upravo oksimoronom mogu uspješno iskazivati suprotstavljena semantička područja. Izdvajajući kompleks negativne metaforike kojim je uglavnom obilježen kraj pjesme, uočljiv kod Gundulića, Bunića i Đorđića, a koji služi kao završna poanta pretežito melankonična raspoloženja – varljivost, prolaznost, autorica zaključuje kako je upravo oksimoron figura koja uspješno sažima određeni pogled na svijet ili »pokušaj iskazivanja iskustva svijeta«. »Sveti Franjo u jednom dubrovačkom rukopisu« (str. 247-259) Lahorke Plejić Poje rad je usredotočen na proučavanje rukopisa *Život sv. Franja* koji se čuva u Arhivu Male braće. Autorica je pomno opisala i analizirala svešćić te dolazi do više vrijednih zaključaka koji se odnose prije svega na utvrđivanje autorstva rukopisa, njegovo datiranje, posvetu i pokušaj identifikacije predloška na temelju kojeg je nastao dubrovački *Život sv. Franja*, ali i na probleme »neizgrađenosti hrvatske proze«, o čemu svjedoči i činjenica da su »jednostavni svetački životopisi koji pripadaju nižem stilskom registru ostali preporučljivim štivom za žensku čitateljsku publiku«. »Prah i pepeo: ljubavnikova posmrtna sudbina u poeziji Dominka Zlatarića i Ignjata Đurđevića« (str. 261-271) potpisuje Gorana Stepanić. Autorica raspravlja o pjesmi dubrovačkog pjesnika i prevoditelja Dominka Zlatarića *Ljubovnik učinjen prah od časa*, prepjeva renesansnog latinskog epigrama Girolama Amaltea, te o drugim pjesmama čiji je neposredni predložak bio Amalteov epigram, otkrivajući da je više od stoljeća nakon Zlatarićeva izoliranog primjera u dubrovačkoj književnosti nastao još jedan slučaj imitacije Amalteova epigrama, i to u poeziji Ignjata Đurđevića, u njegovoj zbirci latinske poezije *Poetici lusus varii*. To je pjesma *Klepsidra od prijateljeva pepela*. Dosad nije zapaženo da je ona varijacija poznatog Amalteova motiva, čime ovaj rad bitno mijenja dosadašnja saznanja o recepciji i utjecaju Amalteova predloška. »Snovi u *Dubrovniku ponovljenu* Jakova Palmotića Dionorića« (str. 287-304) Milovana Tatarina inovativna je interpretacija epa *Dubrovnik ponovljen*. On se bitno razlikuje od drugih epova njegova doba jer pjesnik u

liku Jakimira pripovijeda o sebi, što konvencionalne motive u epu prikazuje u jednom sasvim novom svjetlu, smatra autor, naglašavajući kako je osebnost *Dubrovnik* ponovljena sadržana upravo u neobičnom odnosu između neepskog gradiva i epskih konvencija priče. Tomu pridonosi i san Jakimirov, za koji autor tvrdi da je »najneobičniji od svih snova dopreporodne hrvatske književnosti«.

Radovi iz starije hrvatske književnosti koji se ne bave dubrovačkim temama također su tematski i žanrovski vrlo raznoliki pa je teško odabrati kriterije prema kojima bi ih se eventualno grupiralo. Primjerice, četiri su posvećena različitim aspektima pjesništva. »Stih starije hrvatske književnosti« (str. 169-175) Zorana Kravara rad je u kojem se raspravlja o stihovnom repertoaru hrvatskog pjesništva koji je bio iznimno bogat u srednjovjekovnom razdoblju, da bi se nakon 1600. godine već i u najstarijem repertoaru mogao razabrati dualizam autorske i narodne versifikacije. U nastavku rada autor raspravlja o različitim vrstama stihova koji se javljaju u regionalnim okvirima hrvatske novovjekovne književnosti (dubrovačko-dalmatinska kultura, sjeverni hrvatski krajevi) te o usmenoj poeziji koja se u razdoblju prosvjetiteljstva počela ozbiljnije promišljati i prikupljati, što dovodi i do popularizacije deseterca u 18. st. Autor naglašava da je to ujedno bila posljednja veća promjena u razvoju starije hrvatske versifikacije. U radu »Unikatni zapisi srednjovjekovnih hrvatskih pjesama« (str. 209-221) Dragica Malić navodi da joj je poticaj za obradu teme dala knjiga *Hrvatsko srednjovjekovno pjesništvo: pjesme, plačevi i prikazanja na starohrvatskom jeziku* kao i kritički prikaz te knjige u časopisu *Forum* iz pera Dunje Fališevac, čime se i ona pridružuje onim autorima koji su stupili u intertekstualni odnos sa slavljeničinim znanstvenim radom i interesima, pokazujući to na primjeru korpusa hrvatskog srednjovjekovnog pjesništva. Zaključeno je, naime, da tih unikatno zapisanih pjesama ima više nego što se mislilo na temelju onih najpoznatijih; misli se na pjesme koje nisu poznate ni iz kakvih novijih ili inoidiomnih inačica. Autorica u svom radu želi takve pjesme izdvojiti iz korpusa hrvatskog srednjovjekovnog pjesništva, sakupiti ih na jednom mjestu, popisati i ukratko opisati. Slijedi pritom tematski raspored knjige s glavnom podjelom na religiozne i svjetovne pjesme, pri čemu samo prva skupina ima tematsku potpodjelu. Iz prikaza je razvidno kako su unikatni zapisi hrvatskih srednjovjekovnih pjesama uglavnom koncentrirani u nekoliko rukopisa te da te pjesme ukazuju prije na individualno nego na folklorno pjesničko stvaranje. Rad Tomislava Bogdana pod naslovom: »*Pesme horvatske* i predlošci strani« (str. 13-26) usmjeren je na izučavanje pjesmarice Katarine Patačić (rukopisni zbornik iz 1781. godine nastao u Varaždinu). Sumnjajući u njezino izvorno autorstvo otkriva, osim raznovrsnih utjecaja iz europske i domaće ljubavne lirike, da su 15 zadnjih pjesama (od njih ukupno 31) zapravo prepjevi arija iz dviju glazbenih drama Pietra Metastasija: 14 iz drame *Nitteti*, a 15. iz drame *Attilio Regolo*. Budući da dosad nije bilo poznato da su arije iz Metastasijevih melodrama prevedene kao samostalni lirski sastavci, ovo otkriće bitno nadopunjuje saznanja o recepciji Metastasijeva opusa u hrvatskoj književnosti 18. st., ali i mijenja ustaljeno mišljenje o zbirci K. Patačić kao anakronoj i arhaičnoj. Završni dio rada daje tekst Metastasijevih arija uz obrazloženje

autorove usporedne analize prijevoda, tj. grešaka u odnosu na izvornik. Pažljivo proučivši propuste u prijevodu, autor naposljetku zaključuje da Katarina Patačić očitito nije bila odgovorna za nastanak samih prijevoda, već za organizaciju, prikupljanje te prepisivanje pjesama u *Pjesmarici* posvećenoj Adamu Patačiću, koju on smatra najreprezentativnijim djelom svjetovne lirike u kajkavskoj književnosti 18. stoljeća. »Riječi *psaltir* i *psaltirić* i njihova značenja u hrvatskoj knjižnoj tradiciji« (str. 53-56) potpisuje Josip Bratulić, koji se bavi značenjem riječi *psaltir*, navodi naše najznačajnije psaltire kao i njihove cjelovite prijevode te upozorava da u molitvenicima i časoslovima psaltiri uvijek zauzimaju značajno mjesto. Na ovu raspravu potiče ga pronalazak knjižice pod naslovom *Psaltirich / duhovni / pisama / bogoljubnim dussama / pripravljen, / i / s dopusfjenjem Staresfinah na / svitloft dan Godine 1771. / u Budimu / sa slovih Landererovi*. Spomenuta knjižica – *Psaltirić* iz 1771. – u stvari je zbornik crkvenih pjesama. Autor uočava da za priređivače knjižice psalam predstavlja »pismu«, iako te »pisme« u knjižici nisu psalmi, a inače je ona namijenjena pjevanju. Stoga se pita je li franjevački pisac htio svoju knjižicu, zbirku crkvenih pjesama, nazvati psaltirić da bi je izjednačio s Davidovim psaltinom, tj. Duhovnim pjesmama, ili ju je tako nazvao želeći da i djeca i odrasli nauče nove napjeve koje je kršćanska zajednica trebala usvojiti, s naglaskom na pedagošku ulogu u učenju (ne slova nego napjeva). U traženju odgovora na to pitanje pomoglo bi, smatra autor, istraživanje pučkih napjeva u Slavoniji toga doba jer su na tom području psaltirići bili popularni (3 izdanja) sve do polovice 19. st.

U prvom dijelu zbornika nekoliko se tekstova bavi, izravno ili neizravno, humanizmom i latinizmom. Tu je ponajprije »Humanism and Muscovite Culture« (»Humanizam i moskovska kultura«) (str. 71-82), rad Henryja R. Coopera, koji za svoje polazište uzima istraživanja u Sovjetskom Savezu, Njemačkoj i Americi započeta šezdesetih godina 20. st. koja se temelje na ideji da je u Rusiji prije 18. st. postojala određena vrsta humanizma. Raspravlja najprije o razmišljanjima znanstvenika koji osporavaju takvu mogućnost (npr. njemački znanstvenici M. Braun i F. von Lilienfeld), da bi potom usmjerio svoje istraživanje na argumente sovjetskih znanstvenika o navodnom širenju humanizma na sjeveroistočnu Rusiju prije kraja 17. st., što se povezuje s heretičkim pokretima koji se javljaju na sjeveroistoku još od kraja 14. st. Međutim, autor navodi da ih je gotovo nemoguće povezati s reformističkim pokretima na zapadu Europe. Prepoznaje predrenesansu u 14. st. u Moskvi, jer nailazi na elemente »otkrića čovjeka« – sekularizacije kulture, ali ističe da se takve ideje ne razvijaju dalje, kao u Europi, zbog drugačije percepcije svijeta. Na kraju dolazi do zaključka da je zbog izolacije moskovske kulture kao i zbog njezina arogantnog perfekcionizma spriječen prodor novih ideja koje bi prijetile tradiciji, a u isto vrijeme je upravo izostanak humanističke tradicije bio jedan od odlučujućih čimbenika zbog kojeg se ta kultura raspada krajem 17. st. Zanimljivu perspektivu u korištenju digitalne tehnologije u znanstvenim istraživanjima daje rad »Pred jednom zbirkom hrvatskih latinista« (str. 143-153) Nevena Jovanovića, u kojem autor raspravlja o mogućim putovima do latinizma. Kako ističe, pitanja o točnom opsegu hrvatskog latinizma dosad nisu postavljana

već se uvriježilo pisati kao da je korpus hrvatskih latinista općepoznat. Predstavlja potom digitalnu zbirku *CroALA (Croatiae auctores Latini)*, koja je od 2009. godine slobodna za pristup, no još u eksperimentalnoj fazi, a tekstovi ondje okupljeni nisu uvijek birani prema strogim kriterijima. Upravo ga pitanje »koga tekstovno uvrstiti?« navodi na razmišljanje o točnom broju latinista i njihovih tekstova, čime se odmah otvara i pitanje kanona hrvatskih latinista. Digitalizacijom tekstova hrvatskih latinista, smatra autor, dobiva se ne samo »spremište« nego i »istraživački instrument« koji u prvi plan stavlja »razinu izraza« koja je u dosadašnjim osvrtima na hrvatski latinizam nedostajala, pa je i to jedna od mnogih prednosti postojanja ovakve zbirke. »Marulićeva recepcija netekstualne antike (salonitanski paratekst *Tumača uz natpise starih*)« (str. 187-208) potpisuje Bratislav Lučin, koji u ovom radu opisuje Marulićev epigrafsko-starinarški spis *In epigrammata priscorum commentarius (Tumač uz natpise starih)*, koji još nije objavljen u cijelosti, a zatim se поближе bavi jednim njegovim dijelom koji je odabran prema načelu samostalnosti (u odnosu na cjelinu) i dostupnosti budući da je nedavno tiskan u izvorniku i u hrvatskom prijevodu. Autor prikazuje strukturu i sadržaj salonitanskog parateksta, promatra ga u okružju tematski srodnih tekstova (utvrđuje pripadnost teksta humanističkim opisima antičkih ruševina, ali i onodobnim pohvalnicama gradova) te na koncu ukazuje na izvore Marulićeva arhitektonskog leksika u opisu Dioklecijanove palače. Autor smatra da, unatoč nevelikom opsegu, taj spis ima osobitu vrijednost u razmatranju Marulićeva opusa: pisac u njemu očituje oduševljenje starinom, lokalnu samosvijest i ponos te »odustaje od moralističkih implikacija, koje su inače karakteristične za njegov opus u cjelini«.

Piscima zadarskog kruga bavi se nekoliko radova kao što je »U dobrom društvu: *Minderwertigkeitsgefühl* Barakovićeve subjekta« (str. 99-112) Davora Dukića, koji otvara raspravu govoreći o fikcionalnom autorskom subjektu (FAS-u) koji je obilježen »nedvosmislenom projekcijom autorove osobnosti u neki lik ili, češće, u intradijegetičkog pripovjedača«. Navodi da se hrvatska ranonovovjekovna književnost odlikuje brojnim primjerima koji mogu poslužiti za ilustraciju različitih koncepata FAS-a pa ga stoga autor postavlja kao temelj u rekonstrukciji pišćeva »osobnog imaginarija«. Obrazlaže koncept »osobnog imaginarija« te odabire Jurja Barakovića (1548-1628), pisca pogodna za ovaj tip analize. Autor završava rad iz kuta psihoanalize adlerovskog tipa, tj. koncepta »manje vrijednosti«, jer smatra da »društvena i materijalna depriviranost« Barakovićeve FAS-a može postati aktivator osjećaja manje vrijednosti. Taj osjećaj zaslužen je i za rađanje tzv. »fiktivne misli vodilje« koja se očituje u nastojanju Barakovića da pomoću pjesništva stekne društveni ugled. Autor rad zaključuje mislju da se u našoj novovjekovnoj književnosti teško može pronaći pisca koji tako otvoreno tematizira taj osjećaj, pa ga se može smatrati središnjom temom Barakovićeve imaginarija, premda on nije dominantan u Barakovićevu opusu. Prilog »Petarkini *Trijumfi* u Zoranićevim *Planinama*« (str. 113-125) potpisuje Dolores Grmača, koja u radu raspravlja o utjecaju Petrarke na hrvatsku književnost 16. st. Smatra da se Zoranićev pristup popularnoj literaturi njegova vremena može istraživati, primjerice, pomoću otkrivanja načina na koji je on uključio Petarkine

Trijumfe u *Planine*, naglašavajući da je važnost Petrarkinih *Trijumfa*, odnosno same tradicije u kojoj nastaju, značajno za razumijevanje *Planina*. To je osobito primjetno »na razini izjednačavanja obrane ljubavi s obranom profanog literarnog stvaralaštva, čime se otvara pitanje sekularizacije i sakralizacije književnosti«. Rad pod naslovom »Naracija Klimantovićeve kronike« (str. 155-168) potpisuje Amir Kapetanović, koji analizira odlike Klimantovićeve kronike, zapravo završnog dijela prvog od tri njegova glagoljaška zbornika, koji obuhvaća razdoblje od postanka do Klimantovićeve dana – 1508. godine. Raspravlja o glavnim fonološkim i gramatičkim značajkama Klimantovićeve teksta, da bi se potom posvetio genološkim pitanjima, naraciji i nadrečeničnim jedinstvom što ga kronika bez sumnje posjeduje, na što osobito ukazuje »analiza nekih aspekata obavijesnoga ustrojstva teksta«. Proučavanje Klimantovićeve kronike na svim razinama vrlo je važno jer je riječ o rijetkom primjeru povijesne proze pisane starohrvatskim jezikom u tom razdoblju (1460. – 1540.).

Osobitu pozornost zaslužuje i rad pod naslovom: »Crtice o povijesnom nasljeđu i kulturnom identitetu iz privatne korespondencije Ivana Lučića Trogiranina« (str. 223-232), koji potpisuje Divna Mrdeža Antonina. Autorica, naime, raspravlja o pismima povjesničara Ivana Lučića koja se »sadržajem dodiruju obiteljskih, društvenih i povijesnih prilika u Dalmaciji i Veneciji«. S jedne strane moguće je očitati osjećaj pripadnosti zavičajnom, ali i širem prostoru (domovinski i državno-politički prostor), a s druge strane se razabiru Lučićevi pogledi na vlast i na njezin odnos prema provinciji koji je nesklon Mlečanima. Taj stav on očito dijeli s adresatima, a dodatan argument čini upravo forma zatvorenog pisma prijateljima. Diskurs o identitetu u Lučićevim pismima nalazi autorica posve osebnim u odnosu na druge dedikacijske predgovore i poslanice. Također, komentari koji se odnose na povijesni položaj Dalmacije kao i reakcije suvremenika na njegova povijesna istraživanja iste problematike razlikuju se od Lučićevih historiografskih djela upravo otvorenošću iskaza. Može se, stoga, zaključiti kako mu je bilo važno biti prihvaćen i kao patriot i kao objektivni historiograf, zaključuje autorica. »Matija Antun Relković i Bidpai između smiješnog i ozbiljnog« (str. 233-246) potpisuje Cvijeta Pavlović. U ovom radu autorica raspravlja o tome kako su Bidpaijeve basne, inače iznimno popularne u Europi u 17. i 18. stoljeću, došle i do Matije Antuna Relkovića, koji je kompilirao dotad prikupljena znanja o basni i srodnim oblicima. On je preveo francuske (možda i njemačke) inačice Bidpaijevih basana podrijetlom iz indijske *Pančatantra* (*Chudoredne pripovidke* ili *Pilpajeve fabule*) te Ezopove i Fedrove basne. (Relković prevodi i Bidpaijeve sentencije, pod naslovom *Nauk političan i moralski od Pilpaj-bramine filozofa indijanskoga*). Međutim, još uvijek nije utvrđen izvorni predložak na temelju kojeg je Relković preveo to djelo. Autorica uspoređuje dostupna izdanja (Galland i Cardonne) Bidpaijevih priča iz 1778. godine te rad Tome Matića (fragment). Zaključuje da ta dva izdanja nisu mogla poslužiti kao predložak Relkoviću te da zasad može jedino potvrditi Matićevu tezu da njegov prijevod spada u grupu prijevoda perzijske preradbe *Anvari Suhaili* Husaina al-Vaiza iz 15. st. u izdanju iz 1709. godine. Autorica također uočava da je Relković basne prilagođavao postojećem kulturnom

kontekstu svoga vremena, uključivši tu i narodnu pouku, a istraživanje Relkovićevih djela općenito upućuje na to da ih je on slagao i povezivao u jednu cjelinu. Taj postupak ukazuje na pažljivo promišljanje o smislu i funkciji književnosti čemu je Relković očito bio sklon. Posljednji rad koji nam je predstaviti iz ovog dijela zbornika nosi naslov »O kršćanskome nauku govorom biljaka« (str. 273-285) autorice Zlate Šundalić. Ona se bavi fra Antunom Bačićem (1690.-1758.) čiju neveliku bibliografiju čine katekizam *Istina katoličanska* (1732.) i *Život majke Božje* (1773.). Ovdje joj je predmet interesa *Istina katoličanska*, koja je »žanrovski određena kao katekizam ili kontorverzijski katekizam, a u novije vrijeme i kao crkvenopovijesno djelo«. Pretpostavka joj je bila da će u katekizmu biti relativno malo prostora dodijeljeno biljnom svijetu. Otkriva da se na 596 stranica spominje 35 životinjskih i 29 biljnih vrsta. Od biljnih leksema najfrekventniji su stablo (39), trave (18), loza (7), a preostale vrste javljaju se znatno manje (od četiri do jedne). Autorica potom analizira te motive. Istraživanje biljnog svijeta u *Istini katoličanskoj* pokazalo je na više razina (žanr, tema, oslonjenost na određenu kulturnoknjiževnu tradiciju) njegovu »funkcionalnu uklopljenost« – svako pojavljivanje biljaka u tekstu podložno je određenim ciljevima jer se o biljkama govori isključivo u funkciji naučavanja, tj. žanra, zaključuje autorica.

Drugi dio zbornika imponira svestranim autorskim pristupima pa tako pronalazimo radove iz teorije književnosti i novije hrvatske književnosti kao i iz feminističke kritike, teorije književne povijesti te jezikoslovne kroatistike, ali i one koji se bave ruskom književnosti ili traduktološkom problematikom. Najviše priloga posvećeno je različitim aspektima novije hrvatske književnosti, a uglavnom su snažno teorijski utemeljeni. Većina ih se ističe originalnim pristupom temama koje se izdvajaju bilo svojom aktualnošću bilo time što su bile zanemarene u dosadašnjim književnopovijesnim i teorijsko-kritičkim istraživanjima. Ponajprije je tu rad »Starija vs. novija hrvatska književnost: pitanja (dis)kontinuiteta i (dez)integriteta« (str. 329-339), koji potpisuje Suzana Cocha. Autorica se ovdje vraća na problematiku historiografije hrvatske književnosti i njezina razvoja od trijadnog do dualističkog modela. Naglašava da je proces »institucionalizacije i naturalizacije« hrvatske književnosti »otpočeo u hrvatskome narodnom preporodu, kada je, logikom historiografskog kontinuiteta, utemeljeno razdoblje tzv. novije hrvatske književnosti, a kada je zapravo stvoren koncept njezine starije tradicije«. No, preporodni kanon starije hrvatske književnosti postao je i jednim od »najtraumatskijih čimbenika destabilizacije nacionalnog identiteta«: uvažavanjem štokavske tradicije usmene književnosti preporodna se književnost i kultura otvorila drugim južnoslavenskim entitetima, ali je u isto vrijeme žrtvovala vlastitu regionalnu tradiciju. U novije vrijeme, navodi autorica, politička autonomija olakšava suvremenoj hrvatskoj kulturi suočavanje s vlastitim »disparatnim i konfliktnim tradicijama« pa se tako može i sporiti s pripadnicima drugih nacionalnih filologija bivše Jugoslavije (prvenstveno srpske) koji dijelove hrvatske književnosti pripajaju sebi. Autorica se tako nastavlja na aktualne polemike koje se tiču pripadnosti dubrovačke književnosti, što je ujedno još jedna potvrda njezine važnosti i prestiža u širem kontekstu. »Republikanci i revolucija: politika Zagorkine

književnosti« (str. 355-364) rad je Tatjane Jukić, koja proučava uvjete »ulaska« Marije Jurić Zagorke u književnost. Autorica smatra kako bi se za analizu politike Zagorkine književnosti, ali i za analizu Zagorkine relacije spram književnosti, trebalo usredotočiti na prikaze revolucije jer su oni u njezinim romanima predložak za politiku književnosti. U tom je smislu znakovit Zagorkin roman *Republikanci*, koji jasno ukazuje na to da Zagorka favorizira revoluciju kao »okvir za tvorbu političkog subjekta«. Autorica zaključuje da Zagorka podriva sve što može predstavljati rodno mjesto ilirizma te da »taj eksces Zagorkine naracije na sličan način uznemiruje i destabilizira sve projekte koji ilirizam uzimaju za svoj početak« pa tako i koncept novije hrvatske književnosti. Jasno je, stoga, da time izaziva negativnu reakciju moderne hrvatske povijesti. »Slijepe pjege osporavanja: o junakinjama *jeans proze*« (str. 365-376) rad je koji potpisuje Maša Kolanović. Autorica se u njemu bavi simboličnom vrijednošću osporavanja koja je pripisivana prozi u trapericama te se usmjerava na jedan aspekt tog osporavanja unutar konteksta hrvatske proze – analizira pravilo »upadljive odsutnosti djevojaka, kako u praksi mladenačkih supkulturnih rituala tako i na polju znanstvenih istraživanja«. Ono funkcionira na način da subverzivnu praksu muških subjekata redovito prati intenzivno pasiviziranje ženskih. Autorica pokazuje na tekstovima hrvatske proze (*jeans proze*) kako se manifestira to pravilo, naglašavajući da je supkultura shvaćena kao »muški posao«. »Matoš i žene« (str. 399-411) rad je koji potpisuje Dubravka Oraić Tolić. Autorica raspravlja o »poslovično nedosljednom« odnosu Matoša prema ženama. S jedne strane iščitava se Matoševa rodna ideologija sazdana na načelima datih i nepromjenjivih rodni razlika među kojima postoji oštra opreka, a s druge strane se iščitava Matoš kao »patrijarhalni filogin«, odnosno »ženoljubac zaljubljen u imaginarnu sliku Žene«. Autorica nastoji ovim prilogom upotpuniti studije o odnosu Matoša prema ženama pa obrađuje feljtone i kritike i traži što je Matoš rekao o ženama i kako je to rekao. Matoš je izgradio specifičan esteticistički (žena-ljubavnica-ljepotica) i nacionalno obojani (žena-majka- domovina) imaginarij u čijem središtu stoje ta dva posve različita koncepta, što je u skladu s njegovim ambivalentnim i protuslovnim shvaćanjima žene. Rad pod naslovom »Posljednji hrvatski ep« (413-422) potpisuje Pavao Pavličić. Autor u radu govori o *Gvozdanom* Ante Tresića Pavičića, jednom od najopsežnijih epova u hrvatskoj književnosti. On naglašava kako je upravo profesorica Dunja Fališevac taj dosad relativno nepoznat i zanemarivan ep priredila za objavljivanje. Tresić Pavičić uložio je znatan trud u njegovo pisanje, što je vidljivo iz zahtjevne rimovane strofe kao i iz potrebe da se na taj način revaloriziraju povijesna zbivanja. No pjesnikova slika i interpretacija hrvatske povijesti ideologizirana je i idealizirana te proturječna u odnosu na činjenice; drugim riječima, on vlastitom tekstu namjenjuje zadaće koje su u njegovo vrijeme već bile anakrone. Stoga, smatra autor rada, *Gvozdanoko* može biti zanimljivo ne zbog literarnih vrijednosti – koje su, kako navodi, dvojbene (repetitivno pripovijedanje, pretjerana glagoljivost i školničko objašnjavanje, inflacija jakih izraza i zastarjeli senzibilitet), nego zbog oseburne interpretacije modernizma, u okviru koje ima mjesta i za obnovljeni ep, čak mu se namjenjuje vrlo važna funkcija. Osim toga, saznajemo da

Tresić Pavičić kao književnik spretno barata stihom, te da je postojala jedna struja pol. 20. st. koja smatra da je ep još uvijek moguć, premda se jedino Tresić Pavičić uistinu i okušao u tom poslu. Takav je ep prvenstveno trebao biti štivo za šire slojeve, koji će na taj način učiti o svojoj povijesti, a što zapravo nameće ideju da se pomoću književnosti može društveno djelovati, zaključuje autor.

»Tekstura života ili od 'majke do kćeri' u romanima *Muzej bezuvjetne predaje* i *Baba Jaga je snijela jaje* Dubravke Ugrešić« (str. 423-431) rad je Vanje Polić. Autorica se usredotočuje »na pitanje konstrukcije prvenstveno auto/biografskog pripovjednog teksta te na neke postupke kojima se auto/biograf služi u nastojanju da propita modalitete vlastite konstrukcije i pouzdanosti pamćenja kao temelja tvorbe vlastite životne priče«. Ovdje je riječ o romanima *Muzej bezuvjetne predaje* (1977.) i *Baba Jaga je snijela jaje* (2008.) Dubravke Ugrešić, a autorica se usmjerava na odnos između majke i kćeri. U *Muzeju* se taj odnos izravno prikazuje, a u *Jagi* prerasta u »životvorno načelo«. Budući da se međugeneracijskom povezanošću među ženama (majka-kći) žensko načelo kontinuirano reinkarnira, upravo taj odnos postaje svojevrsnom garancijom života i njegove neuništivosti, zaključuje autorica. Rad pod naslovom »Pravda iznad osvete i strasti: ideja povijesti u *Smrti Smail-age Čengića* Ivana Mažuranića« (str. 443-451) Marine Protrka bavi se idejom prirodnog prava u djelu Mažuranića. Ta je ideja u cjelini dominirala spjevom pa postaje pravnom i filozofskom dopunom okvira nacionalnog preporoda. To se se napose ističe u kontekstu profiliranja nacionalnog identiteta u okviru multijezične monarhije, smatra autorica. Na taj način Mažuranić postaje zagovornikom »nacionalne emancipacije« te se predstavlja kao idejni nositelj nacionalnog pokreta. Autorica analizirajući ep *Smrt Smail-age Čengića* uočava da karakterizacija Smail-age (kao i njegova 'tabora') razotkriva prvenstveno neprijatelja kao »despota, nasilnika, uzurpatora legitimne moći« koji biva svrgnut upravo zbog vlastite oholosti pa njegov pad treba obrazlagati unutar povijesne ili političke teleologije, a ne kao moralno pitanje. Naime, kroz hrvatsku se književnost čitavim 19. stoljećem provlači tema sukoba nemoćnog pojedinca s moćnim i nepravednim vladarom pa se u tom smislu Mažuranićev postupak tzv. »neophodnog uopćavanja« čini posve opravdanim. Ne gubeći se u detaljima i identifikaciji likova, on u prvi plan stavlja osnovnu ideju djela: »povijesti kao samoozbiljenja ideje o slobodi«, zaključuje autorica. Narativnošću lirskog teksta bavi se Josip Užarević u radu koji je naslovljen »Narativno načelo u Vidrićevoj lirici« (str. 473-488). Autor govori o tzv. »žanrovskom sinkretizmu« svojstvenom lirskom opusu Vladimira Vidrića. Kao polazišnu točku rasprave uzima koncept pripovjednoga u lirskom, ističući da narativnost ne ugrožava liriku i njezin djelokrug već »proširuje postojeće naratologijske spoznaje« i »potiče uspostavljanje novoga područja istraživanja - *lirske (lirikoslovne) naratologije*«, naglašavajući kako je središnja kategorija svake pripovjedne strukture *događaj*. Tako razliku između epske i lirske naracije čini upravo »razumijevanje i tumačenje *događaja*«. Autor proučava mali Vidrićev opus od 26 pjesama (*Pjesme*, 1907.), gdje uočava sklonost epskom razvijanju lirskih tema. Nadalje, autor se bavi Vidrićevom sklonosti vizualizaciji, slici i pejzažu.

Te kategorije podloga su pjesniku koji na njima razvija svoju osebnju baladesknost, ali i fabularnost. Zanimljivo je da su kod Vidrića i same slike – pejzaž dinamične, posjeduju tzv. »inherentnu naraciju« – one su i filmične. Naposljetku, autor govori i o paradoksalnosti pozicije Vidrića koja je i transparadoksalnost – najčistiji lirik pokazuje se kao najepskiji jer istinska lirika stvara jedinstvenu poetiku, upravo premoščivanjem svojih stvarnih ili prividnih proturječnosti i nedosljednosti. Tako nam Vidrićev primjer pokazuje da naratologiji ima mjesta u sferi lirike, no pritom ona mora razvijati i nove, specifične metode te se možda i konstruirati na posve novim osnovama, zaključuje autor. Teorijski orijentiran rad Jadranke Brnčić pod naslovom »Referencijalnost metafore« (str. 319-328) započinje osvrtom na radikalno prevrednovanje metafore i referencije do kojeg dolazi u drugoj polovici 20. st. kada je književnost promijenila motrište u proučavanju književne produkcije – naglasak je stavljen na proučavanje proze i jezika. Stoga u nastavku rada razmatra različite pristupe i koncepte u poimanju tih termina (značenja) polazeći od P. Ricoeura, za čiji rad smatra da u našoj sredini nije dosegao recepciju kakvu zaslužuje, ističući da je njegova hermeneutika alternativa dekonstrukciji jer »ne poriče mogućnost prenošenja značenja i ne odriče ga se u potpunosti«. S druge strane, navodi autorica, za Derridu metafora ne nosi mogućnost dvostrukog značenja, nego dvostrukog ukidanja. Nietzschea i Derridu tako Ricoeur naziva filozofima sumnje jer »sumnjaju da s metafizikom nešto nije u redu«. Za razliku od njih Ricoeur vjeruje u »sposobnost metafizike da otkriva istinu«, a to uključuje i vjeru u metaforu (da govori istinu). Metafora prema Ricoeuru povećava čovjekovu sposobnost stvaranja znanja jer prisiljava čitatelja da misli kroz nju, da postaje svjestan metaforičke prirode jezika – misli više, a onda, posljedično, i interpretira. Feminističko iščitavanje filma *Grbavica* također je dio ovog dijela zbornika u radu pod naslovom »Orođenje završetka: čitanje *Grbavice* iz feminističke perspektive« (str. 377-388) što ga potpisuje Jasmina Lukić. Autorica se u ovom radu usredotočuje na analizu osobite vrste završetaka u različitim tekstovima (književnim i filmskim) što ih potpisuju žene (autorice). Zapaža da su one često sklone pozitivnim rješenjima ili »sretnom kraju« i to na način da se promiče žensko djelovanje i da se takav završetak upotrebljava na »autorefleksivan način, oslanjajući se više ili manje očito na nasljeđe ženske umjetničke tradicije i/ili feminističke ideje«. Autorica analizira specifičan primjer, film koji se bavi temom ratnih silovanja i koji se teško može povezati s bilo kakvim »sretnim krajem« u tradicionalnom smislu – *Grbavica* (2006.) redateljice Jasmile Žbanić. Autorica se u analizi filma fokusira na pozitivne ishode u nizu napetih situacija, kao i na sam kraj, zaključujući da je upravo po tome *Grbavica* proturatni i profeministički film.

Dva su rada posvećena aspektima ruske književnosti. »Koncept (sitnih) stvari u prozi Tat'jane Tolstoj« (str. 307-318) potpisuje Živa Benčić, a u ovom radu autorica raspravlja o proznoj zbirci *Rijeka (Reka)* iz 2007. godine koju Tat'jana Tolstoj otvara ciklusom »književno-filozofskih minijatura i crtica posvećenih pretežno nekim aspektima suvremene ruske kulture svakodnevnice«. Ciklus se naziva *Sitne stvari* čime se najavljuje da je riječ o umjetničkim djelima malog opsega, ali se ukazuje i na tematsku

zaokupljenost navedenih tekstova beznačajnim događajima i pojavama svakodnevnog života. »Sitne stvari« odnose se i na materijalne predmete malih dimenzija, »najčešće na one nepotrebne i drage sitnice kojima se čovjek okružuje više zbog njihove sentimentalne nego uporabne vrijednosti«. Autorica se u ovom članku usredotočuje upravo na ovo posljednje raspravljajući o konceptu prema kojem se odsutnost stvari kod Tolstojeve poistovjećuje s odsutnošću života. Naglašava da Tolstojeva, osim što detaljno opisuje materijalnu pojavnost stvari, redovito skreće pozornost i na mogućnost njihova dubljeg alegorijskog, simboličkog ili drugog tumačenja. Zaključuje da gotovo svaka, pa i najnezatnija stvar u prozi Tat'jane Tolstoj može potaknuti njezino »autobiografsko i kulturno pamćenje« te time prerasti u sredstvo prevladavanja kako »neosmišljenosti i kaotičnosti prošlih događaja tako i povijesnoga diskontinuiteta«. Osim ovog rada, i tekst naslovljen »Starinske ruske sekte i njihova slika u suvremenoj ruskoj književnosti« (str. 389-397) Magdalene Medarić spada u navedenu kategoriju. Autorica u ovom radu raspravlja o ruskim religioznim sljedbama koje nastaju u srednjem vijeku i koje su najčešće reinterpretacije, često heretičke, kršćanstva kao vjere i svjetonazora. Autorica ih okvirno nabraja te ističe da im je zajedničko bilo to što su bili kršćani, Rusi te pripadnici nižih staleža. Odlikovali su se svojevrsnim utopizmom i težnjom za jednostavnim životom u skladu s kršćanskim vrednotama. Imali su specifične poglede na određena društveno-ekonomska pitanja i organizaciju života, a osobito su bili zanimljivi ruskim modernistima, napose simbolistima u doba koje se nazivalo »srebrnim razdobljem«, a koje se odlikovalo zanimanjem za iracionalne, mističke slojeve ruske kulture ili čak ljudske mentalnosti. O sektantima su pisali mnogi ruski književnici i publicisti, a interes filologa i povjesničara za fenomen ruskog sektantstva također je početkom 20. st. bio znatno pojačan, što se tumači i osobnim interesom i društveno-političkom situacijom (to je vrijeme revolucija 1905., 1917., i 1918.). Autorica zaključuje rad navođenjem autora koji su se bavili temom ruskih sektanata u navedenom razdoblju.

I jezikoslovna kroatistika pojavljuje se kao jedna od tematskih odrednica ovog dijela zbornika tekstem »Predstandardizacijska razdoblja hrvatskoga jezika i Matija Petar Katančić« (str. 341-353) Stjepana Damjanovića. Autor u ovom radu raspravlja o tome kako je jezikoslovna kroatistika napustila još prije četiri desetljeća tradicionalnu podjelu na stariju i noviju povijest hrvatske književnosti i jezika te uvela razvedenije podjele koje pak ističu 18. stoljeće kao najvažnije jer tada počinju standardizacijska razdoblja, tj. povijest hrvatskoga standardnoga jezika čemu su prethodila predstandardizacijska razdoblja, tj. pretpovijest hrvatskoga standardnoga jezika. Naglašava da je 17. stoljeće bilo presudno za pobjedu štokavštine. Počevši se intenzivnije baviti poviješću hrvatskog standardnog jezika, jezikoslovna kroatistika mijenja stav oko uloge hrvatskog narodnog preporoda u povijesti hrvatskog jezičnog standarda, odnosno mišljenja da hrvatski narodni preporod nije donio neki novi jezik, već se poslužio postojećim jezičnim varijetetima. U dokazivanju te tvrdnje najčešće su se hrvatski jezikoslovci pozivali na Katančićevo djelo, osobito prijevod *Biblije*. Ipak, ilirci su novoštokavski varijetet proširili teritorijalno i funkcionalno, a to znači da su učinili onaj glavni napor u standardizaciji hrvatskog

jezika. Autor se nadalje bavi Katančićevim prijevodom *Svetoga pisma* te zaključuje da je on, kao i ukupno njegovo djelo, važan korak prema modernom hrvatskom jezičnom standardu. Jezično orijentiran tekst je i rad naslovljen »*Biskupovača* fra Augustina Miletića« (str. 433-442) Ive Pranjkovića koji je usredotočen na grafijska pitanja u okviru spisateljske djelatnosti franjevac Bosne Srebrene gdje važno mjesto zauzimaju brojne katekizamske knjige, nerijetko kombinirane sa svojevrsnim početnicama – bukvarima što su služili za opismenjavanje puka te su bili vrlo popularni u narodu. Naime, neki od njih, pisani latinicom, zanimljivi su jer imaju predgovore u kojima se bave grafijskim pitanjima. Među njima posebno mjesto zauzima katekizam fra Augustina Miletića, koji ga je u Splitu prvi put 1815. godine objavio pod naslovom *Početak slovstva, napomena, i kratko istomačegne stvari potribiti Nauka karstianskoga*. Taj je Miletićev katekizam bio omiljen i poznat u narodu pod naslovom *Biskupovača*. Filološki on je zanimljiv jer u drugom predgovoru pod naslovom *Opomena pisaocza Onim, kojise budu ovim Kgnixiczam sluxiti* Miletić predlaže svojevrsnu reformu latiničke grafije. Autor iznosi osnovne informacije o latiničkoj grafiji kod franjevac Bosne Srebrene, posebno onih koji su djelovali na području današnje Bosne i Hercegovine te u nastavku razmatra drugo izdanje katekizma iz 1828. godine, zaključivši kako je očito da je on pisan vrlo pomnjivo, sažeto i brižno. Iz svega rečenog autor zaključuje da je *Biskupovača* bila »jedna od onih knjiga koje su odigrale silno važnu ulogu i u opismenjavanju puka, i u njegovu vjerskom prosvjeđivanju, i u njegovu navikavanju na lijepu hrvatskim jezikom pisanu riječ« te je kasnije utjecala i na učvršćenje standardnojezičnog uzusa.

Povijest knjige i povijest književnosti iz teorijsko- metodološkog rakursa predmet je zanimanja dva rada. »Knjiga i povijest« (str. 453-464) Davida Šporera bavi se knjigama i njihovom poviješću. On na pitanje što je povijest knjige daje odgovor da postoje dva temeljna pristupa tematici, stariji i noviji. Jedan se bavi knjigom kao materijalnim predmetom – bibliografska povijest knjige, a drugi knjigu razmatra u njezinu društvenom i povijesnom kontekstu ili jednostavno – povijest knjige. Autor posvećuje pozornost tim pristupima i analizira ih. Zaključuje da se povijest knjige može promatrati kao »jednu vrstu povijesne antropologije«, u čemu vidi »presudan utjecaj francuske historiografije prema obrascu škole *Anali*«. Upravo »interes za svakodnevicu svake od pojedinih točaka važnih za cirkulaciju knjige ostaje trajan, karakteristični element nove povijesti knjige«. Osnovna autorova teza je da povijest knjige nudi povijesti književnosti preispitivanje načela filološke, tekstološke i bibliografske tradicije. Naime, tendencija je da se rad na pripremi teksta (tekstološko-bibliografski) i interpretacija teksta povežu jer je razvidno da tekstološko-bibliografski rad nije objektivan postupak. Stoga »povijest knjige ukazuje na to da bi se povjesničari književnosti trebali posvetiti i onome što su često prepuštali drugima – bibliografima, tekstolozima i urednicima i to zbog neodvojivosti procesa konstrukcije i interpretacije teksta«, zaključuje autor.

»Povijest književnosti: kulturno pamćenje i interpretacija« (str. 489-496) rad je Andreje Zlatar, a bavi se načelima i metodologijom pisanja povijesti književnosti na primjeru dvotomne povijesti francuske književnosti iz 2007. godine u izdanju

Gallimarda (*La littérature française: dynamique et histoire I-II*). Tim koji je radio na njoj najavljuje pomak, svjesni »polifunkcionalnosti književnosti i složenosti njezinih socijalnih pozicioniranja«. Ova povijest književnosti pokušala je izbjeći uobičajenu razdiobu među književnim razdobljima pa se uvode i književne i kulturalne interpretacije istovremeno. Tako se »potkopava književnu povijest i njezine tradicijske koncepte poput biobibliografskog identiteta autora ili književnopovijesnih perioda kao poetički koherentnih cjelina« te pretpostavlja interpretaciju. Autorica navodi da je na kratak prikaz ovog francuskog projekta motivirana potrebom da se i povijest hrvatske književnosti kontekstualizira na sličan način, pri čemu knjiga profesorice Dunje Fališevac *Stari pisci hrvatski i njihove poetike* (1989.) može poslužiti kao ogledni primjerak. U njoj se rabi načelo »identifikacije koncepata i kulturnih temata« pojedinih književnih tekstova koji potom složeni zajedno oblikuju kulturno-književnu sliku određenog razdoblja. Ovaj rad stoga možemo dodati popisu onih radova koji se neposredno stavljaju u suodnos s radovima profesorice Fališevac. Osvrt na drugi dio Zbornika završit ćemo prikazom traduktološki usmjerene analize pod naslovom: »Prijevod Grga Gamulina I. pjevanja Danteova *Pakla* u paklu Jasenovca (1944)« (str. 465-472) Mirka Tomasovića. Autor navodi da prijevodi ulomaka pojedinih dijelova, kao i Danteova spjeva *Božanstvena komedija* u cjelini, imaju dugu povijest i da naši komparatisti i dalje otkrivaju nove hrvatske prijevode spjeva. Primjerice, Grgo Gamulin (1910.-1997.) prepjevao je za uzničkih dana u ustaškim logorima I. pjevanje *Pakla*. Prijevod je tek 1989. godine objavljen, a još nije zabilježen u literaturi. Grgo Gamulin poznat je ponajprije kao povjesničar i kritičar likovne umjetnosti. On je i pisac, a njegova prevoditeljska djelatnost bila je dosad relativno nepoznata. Autor navodi značajan podatak da Gamulin nije raspolagao ni originalom ni Kombolovim prijevodom kada je prevodio I. pjevanje *Pakla*, što znači da je Dantea znao naizust. Vjerojatno mu nisu bili nepoznati ni dijelovi Kombolova prijevoda koji je dvaput objavljen u međuraću. U bilješkama je Gamulin nejasan u pogledu odnosa s Kombolom. Smatra da je nezavisan i poriče izravnu svezu s njim, ali opet ističe da je spontanost, tj. potpuna nezavisnost upitna jer mu je u sjećanju mogao slučajno ostati koji Kombolov stih. Autor se stoga upušta u raščlambu, analizu i usporedbu njihovih prijevoda za što uzima prvih deset tercina (izvornik – hrvatski Kombolov prijevod iz 1935. – Gamulin iz 1944.). Pritom se zadržava na »izvanjskoj sastavnici i točnosti prijenosa sadržajnih sastojaka izvornika«. Zaključuje da se značajke prvih trideset stihova Gamulinova prijevoda I. pjevanja Danteova *Pakla* uočavaju i tijekom čitave verzije te da možemo, uspoređujući ih s drugim prijevodima (autor navodi da ih je pregledao desetak), konstatirati da je upravo taj prijevod najbolji nakon Kombolova.

Razvidno je, dakle, da se Zbornikom ispunilo najavljeno: ukazano je na dominante slavljeničina znanstvenog interesa na prikladan način: glavnina radova napisana je na teme bliske njezinu znanstvenom interesu, a nekolicina autora stupila je i u svojevrsan dijalog s nekim slavljeničinim radovima u više navrata se referirajući, nastavljajući ili dopunjavajući otprije započete znanstvene projekte profesorice Fališevac. Sretan spoj

akademske izvrsnosti brojnih sudionika ovog zamašnog projekta i njegove skladne stukture ukazuje na to da ovdje ništa nije bilo prepušteno slučaju; pred čitateljem je bez sumnje impresivan uradak, a, što je najvažnije, riječ je o obljetnici kojom znanstveno djelovanje profesorice Dunje Fališevac ne prestaje, već se nastavlja, istim intenzitetom.

NEPOZNATO POGLAVLJE KLASICIZMA

(ANA ŠVERKO: *GIANNANTONIO SELVA. DALMATINSKI PROJEKTI VENECIJANSKOG KLASICISTIČKOG ARHITEKTA*. INSTITUT ZA POVIJEST UMJETNOSTI, ZAGREB, 2013.)

Karin Šerman

Nisu baš česte znanstvene knjige koje, uz svu svoju znanstvenu razrađenost, rezultate i domete, pružaju i gotovo estetsku dimenziju i ugodu. Knjige koje podjednako uspješno uvode u složene korpuse znanja pružajući ujedno i neizmjerni užitek čitanja, i koje u svijet novih spoznaja dovode lako, nježno i gotovo neprimjetno, s veseljem pročitanih stranica. Knjiga *Giannantonio Selva* autorice Ane Šverko upravo je jedna od takvih rijetkih knjiga.

U njezinu slučaju, knjiga uvodi u čarobni svijet klasicističkog razdoblja, s njegovim uzvišenim idealima i duboko prigrljenim vrijednostima, oslonjenim na solidnim prosvjetiteljskim temeljima, te iskrenim ambicijama da podjednako uspješno uredi i onaj fizički i onaj društveni svijet. Nošena pregnućima vremena o kojemu progovara, knjiga u njegove kompleksne i rafinirane slojeve upisuje jedno posebno intrigantno poglavlje, dosad u velikoj mjeri nepoznato i svakako ne do kraja istraženo – poglavlje o potencijalima, zrelosti i snazi arhitektonske, pa i šire kulturne i umjetničke misli u Dalmaciji toga vremena, sa svim njegovim dinamikama, spregama i umreženjima sa širim europskim kontekstom i prilikama.

S tako dragocjenim i zanimljivim materijalom u rukama, napisati atraktivnu i uspješnu knjigu čini se gotovo lako. Pogotovo promotre li se pritom i glavni likovi koji tvore priču ove knjige. S jedne strane, Ivan Luka Garagnin mlađi, trogirski plemić i zemljoposjednik, istaknuti znanstvenik, ekonomist, agronom i fiziokrat, inspektor za šume, vode, ceste i rude, prvi počasni dalmatinski konzervator spomenika i predlagač novih zakona – svakako, angažirani intelektualac s najdubljim uvjerenjima o nužnosti primjene usvojenih znanja i vještina u cilju podizanja ekonomske, agrikulturne i opće društvene i kulturne razine svoga kraja i zajednice. S druge strane, slavni venecijanski klasicistički arhitekt, Giannantonio Selva, jedan od najistaknutijih arhitekata svoga doba, autor kapitalnih venecijanskih

ostvarenja – među ostalim i antologijskog teatra *La Fenice*, crkve sv. Mauricija kao i čuvenih vrtova u venecijanskoj zoni Castello.

Trogirski plemić poziva slavnog venecijanskog arhitekta da izradi projekte za njegove posjede u Trogiru i okolici, i tako pomogne materijalizirati njegove ambiciozne znanstvene i filozofske ciljeve dajući im adekvatne fizičke i prostorne okvire.

S treće je strane – i treći je ključni lik, koji daje posebnu dražest i začim ovoj povijesnoj priči – grofica Isabella Teotochi Albrizzi, znamenita venecijanska ljepotica i intelektualka, utjecajna društvena figura u čijem su se salonu okupljali najrafiniraniji kulturni i umjetnički krugovi toga vremena. Spomenimo tu tek lorda Byrona, Chateaubrianda, Pindemontea, Waltera Scotta, A. von Humboldta, ali i glasovitog klasicističkog kipara Antonia Canovu, inače Selvina prisnog prijatelja. Salon grofice Teotochi Albrizzi važan nam je jer su se upravo ondje Selva i Luka Garagnin i upoznali. U njezin salon i najuži krug poznanika spadao je, naime, i Trogiranin Garagnin, baš kao i poneki drugi intelektualci iz naših krajeva, primjerice Bajamonti, Sorkočević i Kreljanović Albinoni.

I da čitavoj ovoj priči pridamo još i dodatni sloj privlačnosti, groficu Teotochi Albrizzi i Luku Garagnina povezivali su, osim prisnog prijateljstva i dubokog razumijevanja, i posebno nježni odnosi, koji će trajati kroz čitav njihov život, o čemu svjedoči i njihova živa, kontinuirana i beskrajno zanimljiva korespondencija.

Svakako, već sam raspon glavnih likova najavljuje okvire dostojne kakva obećavajućeg romana. No podjednako zaslužni za uspjeh zapleta, dapače ključni protagonisti ovog znanstvenog romana, jesu i sami projekti – Selvini arhitektonski projekti za Garagninove posjede u Trogiru: tri projekta u tri različita mjerila, tri različita konteksta, tipologije i namjene – gradska palača, agrarni park i ladanjsko imanje. Preciznije, radi se o preuređenju postojeće rezidencijalne palače Garagninovih u srcu Trogira, današnjoj zgradi Muzeja grada Trogira, građenoj od 13. pa sve do 18. stoljeća; potom agrarnom parku na Travarici u kopnenom dijelu Trogira, s vrtnim paviljonom, popularnim *casinetom* koji dodatno resi ionako čarobni vrt; te, konačno, o ladanjskom imanju Garagninovih u Divuljama pokraj Trogira – elaboriranom gospodarstvu, takozvanom „uljepšanom gospodarstvu“, kako ga Ivan Luka naziva, s čitavim spektrom zgrada različitih namjena, od gospodarskih pa sve do rezidencijalnih, uz neizbježne paviljone za uživanje.

Već po projektima samima vidljivo je da ulazimo u sferu novih arhitektonskih tipologija, inovativnih i vizionarskih, koje su redom sve prožete fiziokratskim idejama Luke Garagnina, s ambicijama da kroz njihove fizičke, prostorne, arhitektonske i agrikulturne okvire promiče i napredne društvene ideje i ciljeve. To sve zauzvrat, samo po sebi, postavlja dobru mjeru arhitektonskog izazova u osmišljavanju takvih angažiranih okvira, i to kako pred arhitekta, tako i pred samog naručitelja. To nam pak dalje objašnjava ne samo evidentni inovativni arhitektonski naboj tih projekata nego i nužnu upletenost naručitelja u razvoj takvih naprednih rješenja.

Ivan Luka Garagnin, kao naobraženi naručitelj, *connoisseur*, pasionirani znanstvenik ali i dobar poznavatelj arhitekture i umjetnosti svoga razdoblja kao i njezine povijesti, aktivno se uključuje u razradu Selvinih projekata, te kroz tu složenu i dinamičnu interakciju ova dvojica intelektualaca zacrtavaju svoje projekte i vizije. Bogata dokumentarna

građa svjedoči o toj intenzivnoj suradnji – niz sačuvanih pisama, promemorijskih, skica, neatribuiranih nacrti i zapisa. Ta je gusta i nerazvrstana građa dugo čekala svog vještog i suptilnog znanstvenog forenzičara, koji će pravilno rasplesti taj složeni i intenzivni stvaralački proces te suvereno razotkriti njihov plemeniti idejni svijet.

U taj nemali posao nadahnuto je uronila Ana Šverko, zaljubivši se bez ostatka u ovu intrigantnu materiju, no ne gubeći pritom ni u jednom trenutku rasudnost i odmjerenu objektivnost znanstvenog pogleda. Tako je svojim radom pomno rekonstruirala jedno zagubljeno poglavlje svijeta uzvišenih vrijednosti i naglašenih društvenih aspiracija, s njegovom iskrenom vjerom u područja arhitekture, hortikulture i prostora kao svoje legitimne i učinkovite instrumente i alate.

Naravno, da bi nas primjereno uvela u ovu slojevitu problematiku i opskrbila nas kao čitatatelje adekvatnom opremom za informiranje i aktivno praćenje, autorica ovu priču u svojoj knjizi bogato kontekstualizira, smještajući protagoniste u orbitu širih europskih događanja klasicističkog razdoblja i povezujući ih vješto sve u nerazdruživu i čvrsto isprepletenu strukturu – strukturu plodnih utjecaja i dodira, ključnih refleksija i inspiracija, koji tek zajedno mogu pomoći da se dokraja objasne okolnosti i specifični segmenti ove složene priče. Od Trogira do Venecije, od Venecije do zapada Europe; od Garagnina do Ledouxa, od Selve do Adama, Perciera i Fontainea – svi ti važni slojevi u ovoj se knjizi plodonosno dodiruju i vješto isprepliću i umrežuju, otkrivajući nove raketne poznatih nam svjetskih događanja i podajući istodobno i samoj trogirskoj epizodi dimenzije od šireg europskog značaja.

Tako autorica, u nastojanju otkrivanja važnosti Selvinih trogirskih projekata, sagledava i cjelokupan njegov formativni sklop – od dana venecijanske edukacije, s posebnim osvrtom na inherentno mu paladijsko naslijeđe, pa sve do njegova *grand toura* – velikog trogodišnjeg studentskog putovanja Europom, poglavito Engleskom i Francuskom, te otkrivanja njihovih specifičnih, prerađenih odjeka kapitalnih talijanskih klasičnih i paladijskih utjecaja.

No, isto kao što taj širi europski klasicistički kontekst omogućava utemeljeno sagledavanje Selvinih trogirskih projekata, tako i njegovi dalmatinski projekti zauzvrat upotpunjuju i razumijevanje samoga Selvina opusa. Naspram 147 Selvinih nacrti koji se čuvaju u njegovoj ostavštini u venecijanskom muzeju Correr, 44 nacrti koje je Ana Šverko ovim radom precizno obradila i atribuirala predstavljaju neobično važnu dionicu koja u bitnom komplementira njegov opus i rekonstruira do sada nedostajuću kariku potrebnu za njegovo potpuno razumijevanje i valorizaciju. Dakle, isto kao što ovo istraživanje znači neopisivo mnogo nama ovdje, u pogledu poznavanja razdoblja klasicizma u Dalmaciji, toliko je ono i međunarodno relevantno, jer otkriva dosad nepoznate i nepristupačne epizode velikoga europskog klasicističkog naslijeđa.

U znanstvenom pogledu, dakle, ovim je djelom ostvaren uistinu izuzetno značajan rad, koji će neminovno pokrenuti čitav lanac daljnjih čitanja i tumačenja klasicističkog razdoblja. U tom ćemo se pogledu na njega moći s pouzdanjem osloniti, s obzirom na postignutu krajnju preciznost, minucioznost, sistematičnost i temeljitost. Tu je znanstvenu relevantnost i težinu ovaj rad dokazao već i u formi doktorske disertacije, iz koje je knjiga

i proizašla. No upravo je transpozicija disertacije u formu knjige pritom donijela i jednu novu i nesvakidašnju kvalitetu. Izašavši iz striktno propisanog formata doktorskoga rada – egzaktnog i preciznog, no možda ipak pomalo strogog i krutog – autoričin je rad u novom obliku propjevao i novom, proširenom harmonijom. Ostajući i dalje čvrsto znanstveno utemeljen i opremljen svim potrebnim znanstvenim priložima, ovdje je trijezni *ratio* dobio i svoje prateće literarne *osjećaje*, te dosegao puninu i finoću pripovjedačkog suzvučja kao tankočutnu pratnju zadržanoj znanstvenoj temi i melodiji.

Zato nas autoričino pripovijedanje ove kompleksne povijesne priče na neprimjetan i fin način uvlači u čiste prostore uživanja. Bez otpora i s probuđenim očekivanjem prepuštamo se njezinim stranicama. No osim samim izričajem i stilom, knjiga osvaja već i na razini čistog vizualnog doživljaja. Opremljena je atraktivnim i izuzetno razrađenim grafičkim priložima – crtežima, nacrtima, povijesnim i suvremenim fotografijama, novopripremljenim nacrtima i instruktivnim grafičkim analizama – a pritom je još i pomno dizajnirana i prelomljena. Uz sugestivno izložene grafičke dijelove knjige, glavna se priča gotovo može slijediti i samim vizualnim praćenjem. Slojevi ljepote ove knjige tako se nezaustavljivo šire, baš kao i krugovi zahvaćene i sagledane problematike.

Elegantna, odmjerena, rafinirana i skladna, s uravnoteženim slojevima znanosti i ljepote, razuma i osjećaja, knjiga nekako kao da i sama, u svojoj pojavnosti, prezentira odlike razdoblja o kojemu progovara: razdoblja koje sa svojstvenom mu mjerom i taktom spaja rascjepke između stvarnosti i ideala, racionalnog i empirijskog, klasičnog i romantičnog, realnog i sublimnog. Sa svime što donosi i rasvjetljava, knjiga tako predstavlja uistinu dragocjen doprinos cjelokupnom hrvatskom znanstvenom, umjetničkom i kulturnom fundusu.

I na kraju, osim svega navedenog, još je jedan dobar razlog za čitanje ove lijepe i važne knjige: u vremenu u kojem matica strujanja tendira kompromitirati sve iskrene vrijednosti i uvjerenja o istinskoj društvenoj relevantnosti kreativnog, intelektualnog i umjetničkog djelovanja, čitati knjigu o ljudima i dobu koje je u te ideale tako čvrsto vjerovalo i u njih se bez ostatka pouzdalo, dobiva posebnu, danas prijeko potrebnu poruku i kvalitetu.

O STARČEVIĆEVU DOPRINOSU POZNAVANJU FRANCUSKOG JEZIKA U HRVATSKOJ

(VJEKOSLAV ĆOSIĆ, *ŠIME STARČEVIĆ I FRANCUSKI JEZIK. NA POTRIBOVANJE
VOJNIČKE MLADOSTI I GOSPODE SLUŽBENIKA*, OGRANAK MATICE
HRVATSKE U ZADRU, ZADAR, 2014.)

Mirna Sindičić Sabljo

Šime Starčević (1784. – 1859.) zainteresiranij je javnosti filološke struke poznat u prvom redu kao autor vjerskih knjiga, gramatičar, pravopisac i prethodnih hrvatskih preporoditelja. Bio je autor prve gramatike hrvatskog jezika napisane na hrvatskom jeziku (*Nove ricsoslovice iliriske*) te suradnik *Danice*, *Zore Dalmatinske*, *Glasnika dalmatinskog* i *Nevena*.

Nedavno objavljena knjiga Vjekoslava Ćosića, lingvистa i dugogodišnjeg profesora na Odjelu za francuske i iberoromanske studije Sveučilišta u Zadru, istražuje i predstavlja Starčevićovo djelovanje u vrijeme Ilirskih pokrajina, i to onaj dio njegova rada koji se odnosi na francuski jezik. Starčević Ćosića zanima u prvom redu kao autor gramatike francuskog jezika napisane na hrvatskom jeziku (*Nova ricsoslovica ilirsko-franczka prineshena po Shimi Starcsevichu xupniku od Novoga u Lici na potribovanje vojničke mladosti ilirskih darxavah*) i kao prevoditelj na hrvatski jednog broja službenih novina Ilirskih pokrajina *Télégraphe officiel des provinces Illyriennes*.

U uvodnom dijelu knjige autor donosi pregled povijesnih zbivanja u doba francuske uprave u Dalmaciji i Lici i tako predstavlja povijesni okvir u kojem je djelovao Šime Starčević. U središtu su mu zanimanja poticaji promidžbi francuskog jezika u Hrvatskoj u navedenom razdoblju, vezani uz reformu školskog sustava koju su Francuzi proveli u vrijeme svoje uprave. Francuski je jezik uveden kao nastavni jezik u srednjoškolskom obrazovanju pa se stoga pojavila potreba za pisanjem gramatike francuskog jezika, a upravo je Šimi Starčeviću, koji je u to vrijeme kao kapelan služio u Gospiću, povjerena ta zadaća. Starčevićeva gramatika francuskoga jezika objavljena je u Trstu 1812. godine, prema predlošku knjige *Französische Sprachlehre* Dominiquea Josepha Mozina. Starčević

je francuski jezik učio iz njemačkih izvora te je Mozinovu gramatiku, kako autor knjige pretpostavlja, poznavao i koristio i prije nego mu je povjerena zadaća da napiše gramatiku francuskog jezika na hrvatskom. *Nova ricsoslovica ilirsko-francezka* nije doslovan prijevod Mozinove. Starčević izostavlja neke dijelove predloška, preinačuje ga i krati, a ne slijedi ga ni u strukturiranju građe, ni u definiranju osnovnih pojmova. Kontrastivna odrednica (»ilirsko-francezka«) novost je, i posebna vrijednost, Starčevićeve gramatike. Šime Starčević gramatiku nije napisao za opću populaciju, već za ciljane korisnike, prije svega vojsku i upravu. Njome su se služili poglavito hrvatski mladići koji su otišli na vojno školovanje u Francusku.

U nastavku knjige autor predstavlja djelovanje časopisa *Télégraphe officiel des Provinces Illyriennes* koji je izlazio u Ljubljani od 1810. do 1813. godine, a na hrvatski je jezik preveden svega jedan njegov broj (objavljen 2. siječnja 1811. godine). Autor tog prijevoda bio je upravo Šime Starčević.

Tekstovi iz Čosićeve knjige *Šime Starčević i francuski jezik* ranije su izloženi na znanstvenim skupovima u zemlji i inozemstvu, a dio njih objavljen je u različitim zbornicima i periodičnim izdanjima. Za ovo su izdanje radovi dopunjeni novim spoznajama, a objedinjeni su i sustavnim prikazom francuske uprave u Dalmaciji i Lici od 1806. do 1813. godine napisanim za ovu knjigu. Knjiga *Šime Starčević i francuski jezik* vrijedan je doprinos potpunijem poznavanju hrvatsko-francuskih jezičnih i kulturnih odnosa tijekom posljednjih stoljeća, posebice na području statusa francuskoga jezika u Hrvatskoj i njegova podučavanja. Posebna vrijednost autorovih istraživanja, i radova koji su nastali na njihovu temelju, nalazi se u činjenici da nastavljaju dosadašnja istraživanja djelovanja Šime Starčevića te osvjetljavaju i predstavljaju značajnu epizodu unutar njegova plodna, i za hrvatsku kulturu važna, djelovanja.

KRONIKA KNJIŽEVNOGA KRUGA SPLIT

LISTOPAD – PROSINAC 2014.

28. listopada

U Narodnoj knjižnici u Omišu predstavljena je zbirka poezije Anele Borčić *Beračica soli* (Književni krug Split, 2014.). Uz autoricu, o knjizi je govorio Jakša Fiamengo, dok su stihove čitale studentice Akademije dramskih umjetnosti u Splitu: Aneta Matulić, Monika Vuco i Tena Radić.

30. listopada

U Cresu, u prostorijama Osnovne škole Frane Petrića, a u organizaciji Katedre Čakavskog sabora Cres – Lošinj i Creskog muzeja pri Pučkom otvorenom učilištu Mali Lošinj, predstavljena je knjiga Alberto Fortis, *Ogled zapažanja o otocima Cresu i Lošinju*, u prijevodu Dubravka Balenovića, koju je priredio Josip Bratulić (Književni krug Split, 2014.)

O knjizi su govorili: Inge Solis, Julijano Sokolić i Dubravko Balenović; glazbenu pratnju na glasoviru su izveli: Sara Selmanović, Emma Hadžić i Lara Dragoslavić.

31. listopada

U prostorijama Gradske knjižnice i čitaonice Mali Lošinj, a u organizaciji Katedre Čakavskog sabora Cres – Lošinj i Gradske knjižnice i čitaonice Mali Lošinj, predstavljena je knjiga Alberto Fortis, *Ogled zapažanja o otocima Cresu i Lošinju*, u prijevodu Dubravka Balenovića, priredio Josip Bratulić (Književni krug Split, 2014.)

O knjizi su govorili Julijano Sokolić i Dubravko Balenović; glazbeni dio programa izvele su klapе »Augusta« i »Čikat«.

27. studenog

U dvorani Književnog kruga, Ispod ure 3, u sklopu manifestacije *Susreti ispod ure*, Radoslav Bužančić je održao predavanje »Ejnar Dyggve, istraživanja u Dalmaciji«. Predavanje je bilo popraćeno projekcijom, a domaćin je bio Nenad Cambi.

11. prosinca

U dvorani Književnog kruga, Ispod ure 3, u sklopu manifestacije *Susreti ispod ure*, Željko Miletić je održao predavanje uz projekciju »Burnum – dvanaest godina poslije«. Uvodnu riječ o predavaču i lokalitetu održao je Nenad Cambi.

16. prosinca

U samostanu sv. Franje Asiškog u Odri preminuo je u 77. godini, franjevac trećoredac glagoljaš i crkveni povjesničar fra Petar Runje, član Provincije franjevac trećoredaca glagoljaša i samostana sv. Franje u Krku, dugogodišnji član Književnog kruga Split.

(Sastavila Vinka Glunčić-Bužančić)

MOGUĆNOSTI

Časopis za književnost, umjetnost i kulturne probleme

Split, 2014.

Godina LXI.

Brojevi 1-12

Urednici:

Josip Belamarić
Hrvoje Čulić
Igor Fisković
Bratislav Lučin
Petar Opačić

Izdavač: KNJIŽEVNI KRUG SPLIT, Ispod ure 3, Split

SADRŽAJ

POEZIJA

ALIGHIERI, Dante. »Čistilište«, 28. i 30. pjevanje (preveo ih Mihovil Kombaol, prijevod doradio Mirko Tomasović)	4-6	19
ANGELIS, Milo de. Pjesme (preveo: Marinko Bašić)	7-9	115
BENIĆ, Gordana. Palača, nevidljivi planet	10-12	1
CHANDLER, Raymond. Čekat ću (preveo Saša Radovanović)	1-3	35
ČONDRIĆ, Drago. Cijeđenje zrele voća	10-12	12
JELUŠIĆ, Božica. Oblaci i mravinjaci	7-9	12
KUDRJAVCEV, Anatolij. Sonet [za Marija Nepu Kuzmanića]	4-6	127
MAROEVIĆ, Tonko. Sonet [za Marija Nepu Kuzmanića]	4-6	127
MAROEVIĆ, Tonko. Žučnopoška Danteslovka	4-6	35
MUSTAĆ, Zdravko. Ribe i djevice	4-6	52
NEZIĆ, Berka. Pjesme	7-9	31
PLEVNJEŠ, Jordan. Ubi poesis, ibi patria (prevela i bilješkom popratila Ana Opačić)	4-6	36
TUŠEK, Miroslava. Pjesme	10-12	29
VLADOVIĆ, Borben. Plokite	7-9	22
ZUMBAJ, Antun. Zumbajlade	1-3	76
ŽUPANČIĆ, Danijel. Snom(ent)orica (remeta)	1-3	49
* * * Pjesma o Rolandu (II. dio) (prejevao Mate Maras)	1-3	21
* * * Antun Gustav Matoš: jučer, danas, sutra (izabrao i priredio: Petar Opačić)	7-9	37
* * * Tri pjesnika brazilaskog postmodernizma: Octávio Mora, Telmo Fontes Padilha i César Leal (uvodna bilješka, izbor i prijevod: Nikica Talan)	10-12	109

PROZA

HORVAT, Ana. Davna pisma djevojačka	7-9	93
PELIKAN, Miroslav. Hibler	7-9	102
SOREL, Sanjin. Biblioteka na rubu šume (III. dio)	1-3	1
SOREL, Sanjin. Biblioteka na rubu šume (IV. dio)	4-6	1
PETRESKI, Hristo. Lift (ni)je za dvoje (preveo s makedonskog: Borislav Pavlovski)	10-12	37
ZIMA, Zdravko. Moj čovjek Courbet	10-12	75

STUDIJE, RASPRAVE, ESEJI

GALOVIĆ, Filip. Velolučki govor u čakavskome pjesništvu Dobrile Franetović Kuzmić	4-6	128
GRADIŠKA, Ante. Duhovna iskušenja jednog apatrida	4-6	90
GRČIĆ, Marko. Meditacija o nostalgiji	7-9	1
IVANIŠEVIĆ, Milan. Godine je 1451. Juraj Dalmatinac dovršio oltar svetoga Staša	4-6	86
IVEZIĆ TALAN, Melanija. Đuro Sudeta u hrvatskoj književnoj historiografiji	7-9	135
KRAJAČ, Josip. Eho Jahićeve naslovne sintagme	4-6	139
KUZMANIĆ, Mario-Nepo. Splitski građani: prezime i etnos (III. dio)	1-3	85
KUZMANIĆ, Mario-Nepo. Splitski građani: prezime i etnos (IV. dio)	4-6	103
STAMAC, Ante. Matošev prezentizam	10-12	131
TOMASOVIĆ, Mirko. Dva pjevanja iz Danteova »Čistilišta« (preveo ih Mihovil Kombol, prijevod doradio Mirko Tomasović). Uvodni pripomenak	4-6	17

PRIKAZI, RECENZIJE, OSVRTI

BABIĆ, Ivo. Vrijedan prinos poznavanju Lovre Dobričevića	7-9	157
BUDIŠČAK, Vanja. »Alka je vječna, mi smo prolazni«	4-6	158
BULJAC, Miljenko. Sestra Marija od Presvetoga Srca – Anka Petričević, <i>Pjesme srca</i>	1-3	131
CELIO CEGA, Fani. <i>U potrazi za mirom i blagostanjem. Hrvatske zemlje u 18. stoljeću</i>	1-3	145

GALIĆ KAKKONEN, Gordana. <i>O Perivoju od slave</i> – Dunji Fališevac u čast!	10-12	142
GOLEŠ GLASNOVIĆ, Biserka. Pisma o knjigama: u potrazi za potpunim, pravim, odgovorima	1-3	141
GRČIĆ, Marko. Mirko Tomasović i njegova luzitanska epopeja	1-3	121
JURANIĆ, Zoran. Knjiga pisana s gorljivom studioznošću	7-9	159
JURDANA, Vjekoslava. CD <i>Čakavski bardi</i> – škatulice ke sopu	4-6	154
LISAC, Josip. Vrijedni išćunski rječnik	1-3	148
LOVRIĆ, Fabijan. Paradigmatska obilježja hrvatskog pjesništva	4-6	161
MAROEVIĆ, Tonko. Samotnici, suputnici, knjigoljupci	1-3	138
MRDEŽA ANTONINA, Divna. Politički prostori grada u kojemu se »mijenja maestro, ali muzika ostaje ista«.	4-6	150
PETRONIO, Paolo. Skladatelj Antonio Smareglia	7-9	161
SINDIČIĆ SABLJO, Mirna. O Starčeviću doprinosu poznavanju francuskog jezika u Hrvatskoj	10-12	161
ŠERMAN, Karin. Nepoznato poglavlje klasicizma	10-12	157
TALAN, Nikica. Luís Vaz de Camões: <i>Luzitanci</i>	1-3	125

IN MEMORIAM

BOGDAN, Tomislav. Zoran Kravar (1948-2013)	1-3	113
ŠTAMBUK, Drago. Svemir Pavić (1948-2003)	1-3	119

DOKUMENTI

GLUNČIĆ-BUŽANČIĆ, Vinka. Izvješće o izdavačkoj djelatnosti Književnoga kruga Split u 2010., 2011., 2012. i 2013. g.	1-3	150
LUČIN, Bratislav. Izvješće o djelatnosti <i>Marulianuma</i> u godinama 2010-2013.	1-3	158
* * * Članovi upravnog odbora Književnoga kruga Split izabrani na skupštini održanoj 17. XII. 2013. godine	1-3	164
* * * Kronika Književnoga kruga Split	1-3	165
* * * Kronika Književnoga kruga Split	4-6	164
* * * Kronika Književnoga kruga Split	7-9	165
* * * Kronika Književnoga kruga Split	10-12	163